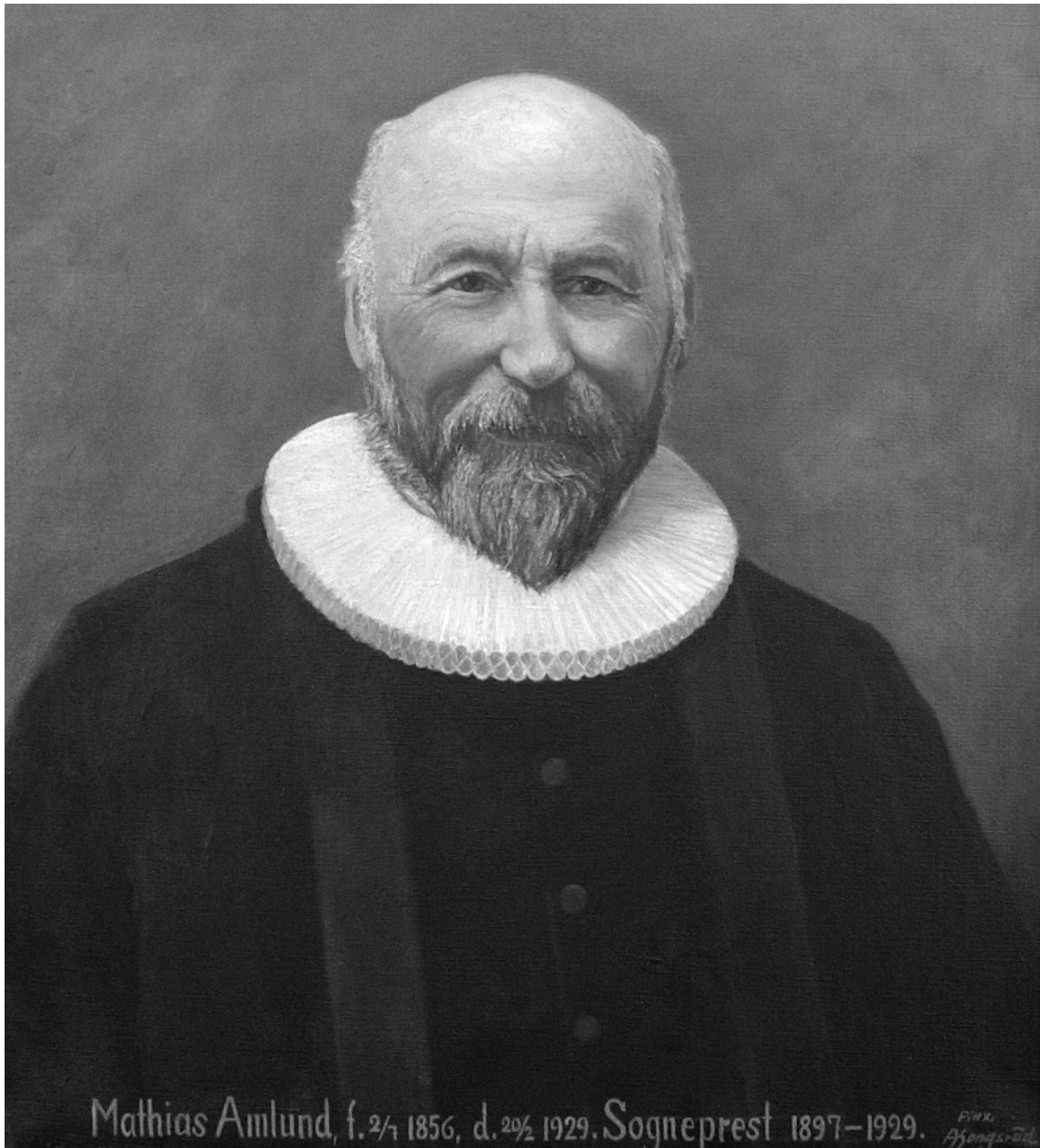

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2006
21. ÅRGANG

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2006

21. ÅRGANG

I redaksjonen:

Jon Mamen

Erling Diesen

Aase Hanna Fure

Asbjørn Lind

Andreas Øvergaard

Historielagets styre:

Wermund Skyllingstad, leder/sekretær

Per A. Knudsen, nestleder

Aase Hanna Fure, kasserer

Ingar Hellerud

Ragnhild Flannum

Liv Enger

Sigmund Heier

Björg Randi Hovde

Erling Løken

Historielagets adresse: Postboks 236, 3371 Vikersund

*Gamle Modums adresse: Jon Mamen
Fjerdingsstadveien, 3330 Skotselv
e-post: jon@mamen.no
Tlf. 32 75 30 65*

Innholdsfortegnelse:

JON MAMEN: Mathias Amlund	3	RUNE MARTINSEN: 40 år siden det første Ørpen-stevnet.....	42
ARNE SØRENSEN: Presten og klokkeren	10	AASE HANNA FURE: Overgang til ny skole høsten 1951	45
INGAR HELLERUD: Sundsted og oversett i Vestre Sponefjerdingen m. m.	11	HANS P. FURE: Tale for dagen 17. mai 1945	47
TORE BRØNNER: Kalkovnene rundt Mælum-Damtjern	16	THORBJØRN FORMO: Risper fra Modum II	49
ARNT BERGET: Skjebnesvangert griseslakt.....	22	INGER-LISE MOEN: Hilmar Moens erindringer	50
OLAV SØRENSEN: Vikersund meieri 1935	26	BJØRG RANDI HOVDE: Et dykk i gamle papirer	57
ANDREAS ØVERGAARD: Mælumbakken – gjemt, men ikke glemt.....	30	ØYVIND HAUGEN: Ernst Hjalmar Johansson 1871–1952	60
GEIR OTTESEN: Blaafarveværket: En scheidegutts liv.....	35	OLGA FOSSEN RUDE: Min reise fra Norge 1892	62
ARNE SØRENSEN: Ei Kongsberg-kiste.....	38	ASBJØRN LIND: Amerikanerstevner, Åmot Stadion 1949 og 1950	64
INGAR HELLERUD: Olav Werner..... 39.....		EGIL CHRISTIANSEN: Gamle hus i Geithus	69
THORBJØRN FORMO: Risper fra Modum I	41	JON MAMEN: Thure Lund	72

Jon Mamen:

Mathias Amlund

I år er det 150 år siden Mathias Amlund ble født. I 32 år, fra 1897 til sin død i 1929, var han sogneprest i Modum. Ennå går det historier blant folk om Amlund. Han har blitt en legendarisk skikkelse. Da han var død, reiste bygda en bautastein over ham. I en rekke tidligere utgaver har *Gamle Modum* stoff som refererer til Amlund.¹ Hvem var Amlund? Hvor kom han fra? Hva hadde han med seg av åndelig «bagasje» da han ankom Modum som konstituert sogneprest 1. januar 1897?

Bautaen over Amlund ved Heggen kirke.

Foto: Jon Mamen.

Det er flere som har fortalt litt om hvem Amlund var. Thure Lund har et stykke om ham i *Rissper fra Modum*. Der står også noen av de kjente historiene om Amlund.² Roar Tank omtaler Amlund i *Modums historie*.³ Tank gjengir dette sitatet fra Amlund: «Så

lenge jeg var ung og student, syntes livet meg verdiløst. Nu synes jeg det er deilig å leve.» Disse setningene er hentet fra Amlunds opplysninger til boka om studentene fra 1880, som ble gitt ut i 1905.⁴

Amlund gjorde inntrykk på folk. Han fikk mye oppmerksomhet. I denne artikkelen vil jeg ta for meg Amlunds historie fram til ca 1905. Kildene til denne artikkelen er kirkebøker og en del trykt stoff hvor Amlund gir opplysninger om seg selv, samt noe han har skrevet som jeg har funnet i Statsarkivet da jeg året 1998-99 hadde studiepermisjon og undersøkte Modums kirkehistorie i tida 1880-1910.

Mathias Amlund ble født i Vardal 2. juli 1856.⁵ Faren var mekaniker ved Mustad fabrikker, Even Gudmundsen Amlund. Mora var Marthe Hansdatter Skarkerud. Faren var født 1823 i Nes på Hedmark. Mora var født 1813 i Bråstad i Vardal. De gifta seg i 1849 og fikk fire barn. Mathias var yngst av disse. De bodde på Gjøvik, som ennå ikke var noen by. Så døde mor alt i 1859, før minstegutten ennå var fylt tre år. Barneflokket ble spredt rundt til farsslekta.⁶

Farslekta

Denne farsslekta stammer fra Nes på Hedmark. Der ligger gården Bøvolden (også kalt Bevolden). Dette er en forholdsvis liten gård. Ved folketellingen i 1801 bodde Engebret Gudmundsen på 42 år og hans kone Eli Nilsdtr, 35 år, på gården. De hadde sønnen Gudmund på 16 år og døtrene Karen (eller Kari), Marthe og Lisbeth. Etter folketellingen fikk de nok en datter, Mari. Gudmund Engebretsen bodde på gården og tjente som skolelærer ved omgangsskolen i Nes. Han gifta seg med Anne Olsdatter Senstad. De fikk først ei datter, Oline, i 1813. Hun døde i 1819. Så fikk de i 1823 sønnen Even. En kunne vente at Gudmund skulle ta over gården, men det gjorde han ikke. Han levde der som innerst.

Even G. Amlund.

Foto: Modum bibliotek.
Fotosamlingen.

Gudmunds søster

Karen (eller Kari) Engebretsdtr. ble gift på Eina med Rasmus Amlien. Amlien er en klynge av gårder som ligger på vestsida av Einavann. I 1826 flytta Gudmund med kone og sønn fra Bøvolden til Amlien for å ta over en plass der, kalt Amlihagen. Ved flyttingen skriver presten i Nes en attest til presten på Toten om denne familien. Her står det: «De agter at forblive som Huusmaandsfolk i Pladsen Amliestuen. Communicerede sidste gang ved Ballishoels Annexkirke 22. s.eft. Tr. 1825. I henseende til deres moralske forhold efterlade de et særdeles godt Rygte for et sædeligt Levned og en exemplarisk Vandel.»⁷ Rasmus Amlien var en kjent haugianer på Toten. Vi kan anta at også Gudmund og hans familie hørte til samme haugianske miljø. På Amlistuen fikk Gudmund og Anne barna Oline 1826, Gønnør (Gurine) 1828 og Niels 1830. Gudmund kjøpte siden plassen Amlistuen, fikk den skilt ut som et eget bruk og gav den navnet Amlund. Navnet Amlund ble så tatt i bruk som slektsnavn.

Even Amlund arbeida ved Mustad frabrikk i Hunndalen ved Gjøvik. Han var nok en dyktig og betrodd medarbeider. Fra 1875 av bygde Mustad opp nye fabrikk i Lysaker. Derfra var det mye greiere med utskipingshavn til eksportmarkedene. Ved en av fabrikkene på Lysaker ble Even Amlund bestyrer, en stilling han hadde trolig til han fylte 70 år i 1903. Han gifta seg ikke igjen etter at han var blitt enke-mann, 36 år gammel.

Søstera Oline gifta seg med Axel Hansen. Han var lærer fra Aremark i Østfold. De bodde i Nydalen i Aker. De fikk fire døtre. Søstera Gønnør/Gurine) gifta seg i Stavanger. Broren Niels reiste til Amerika hvor han ble prest blant norske emigranter i Iowa.

Skjematisk oversikt

Engebet Gudmundsen gift med Eli Nilsdtr, på Bøvolden. Barn:

- 1 Gudmund f. 1786, gift med Anne Olsdtr. f. 1787
- 2 Karen (Kari) f. 1788, gift med Rasmus Amlien
- 3 Marthe f. 1792
- 4 Lisbeth f. 1797
- 5 Mari f. 1801, gift med Lars Larsen på Kjelsrudbakken

Gudmund Engebretsen og Anne Olsdatter gift 1813, på Bøvolden til 1826, deretter Amlistuen/Amlund.

- 1 Oline f. 1814, død 1819
- 2 Even f. 1823, gift med Marthe Hansdtr. f 1813
- 3 Oline f. 1826, gift med Axel Hansen f 1810
- 4 Gønnør (Gurine) f. 1828
- 5 Niels f. 1830

Even Gudmundsen gift 1849 med Marthe Hansdtr. Bosatt Gjøvik/Vardal. Barn:

- 1 Gustav f. 1850
- 2 Hans f. 1852
- 3 Andrine f. 1853

4 Mathias f. 1856, gift 1895 med
Hanna Gustava Hansen

Oline Gudmundstr., gift med Axel Hansen, bosatt Nydalen i Vestre Aker

- 1 Ingeborg f. 1859
- 2 Ragna f. 1861
- 3 Hanna Gustava f. 1862, gift 1895 med Mathias Amlund
- 4 Anna Helene f. 1865, gift ca. 1901 med Ole Olsen f. 1848

Marthe Amlund døde altså i 1859. Barneflokket ble spredt. Ved folketellingen i 1865 bodde Gustav i Gjøvik og gikk i smedlære. Hans bodde på Eina hos farmor Anne Olsdtr., som nå var gift på nytt.⁸ Andrine bodde i Stavanger hos Gønnør. Mathias hadde kommet til sin fars tante Mari Engebretsdtr. og hennes mann Lars Larsen på gården Kjelsrudbakken i Nes. Dette er like nord for storgården Mengshol, tvers overfor Gjøvik. Gustav og Hans dro som unge over til Amerika og slo seg ned hos sin onkel Niels i Iowa. Begge var hjulsmeder og vognmakere. Søstera Andrine reiste også over til Amerika. Det er en stor etterslekt etter de tre søsknene i Amerika.

Hvem var Mathias Amlund?

Mathias fikk skolegangen sin i Nes. Han omtaler læreren sin som «den nidkjære Gudbrand O. Dæhli».⁹ Det er nok derfra han har sin vakre og spesielle håndskrift. Han sto til konfirmasjon i Nes i 1872, 16 år gammel. Der er han ført i kirkeboka som Mathias Evensen Bakken, vel fordi han bodde på Kjelsrudbakken.

Etter konfirmasjon kom han til faren sin på Gjøvik. Han bodde da i huset hos sin kusine, datter til Mari Engebretsdtr., og hennes mann og familie. Mathias kom dit og begynte i lære på Mustad. Der var han læregutt i fire år og dreiv med metallarbeid. Men Mathias hadde lyst til å lese videre, og 19 år gammel dro han til Kristiania for å begynne på skole. I boka om studentene fra 1880 skrev han: «Efter lenge og vel at have tenkt paa, hva vei jeg skulde tage, mødte jeg ved nytårstid 1876 op paa Maribogadens skole med en del bøger under armen, og sommeren 1880 sang kameraternes flok «*Lover den Herre*» nede i gymnastiklokalet og sagde pent farvel til Holan og Kvam. Vi var «ferdige»—.»¹⁰

Ved disse tider flytta altså Even Amlund til Lysaker. Far og sønn fikk et hjem der. Men da var også Oline blitt enke i Nydalen.¹¹ Hun flyttet også til Lysaker med sine fire døtre.

Mathias var teologisk student fra 1880 og det meste av 1880-tallet. Han forteller selv i boka om studentene fra 1880: «Meget av studietiden brugtes til undervisning dels ved skoler og dels privat. Dels prøvede jeg mig selv og livet ved at holde møder for arbeiderne ved Lysager, hvor jeg nesten hele tiden

boede. «Studentertiliv» forsto jeg mig ikke paa. Mit eget indre var fyldt med oprivende strid.»¹²

Vi får et inntrykk av en familie som har lidd store tap, ved død og utvandring, og at de som er igjen, tyr sammen. Vi får et bilde av en usikker ung mann med sterk binding til far. I det han forteller om studietida, er det lite å merke til de store politiske og teologiske stridighetene som gikk for seg på 1880-tallet. Mathias levde sammen med sin far og sin tante og hennes fire farløse døtre og så dem vokse opp til å bli kvinner. Han levde i et industrimiljø hvor han hadde materiell sikkerhet, men han kjente også arbeidernes kår. Han opptrådte for arbeiderne, men hva var budskapet han hadde til dem?

I 1889 var han ferdig med studiene og klar til ordinasjon. I den forbindelse skrev han en kortfattet livsberetning til biskopen i Kristiania. Det er lite å merke til at tiden har tatt tak i ham. Og nå er han 33 år gammel.

Vita

Mathias Evensen Amlund

Jeg er født i Vardals præstegjeld aar 1856. Min fader er fabrikmester Even Gudmundsen Amlund og min moder Marthe Hansdtr. Amlund. Hun døde i min spæde alder, og derfor kom jeg til at tilbringe min barndomstid paa Hedemarken, i Næs prestegjeld. Her gjennemgik jeg almuuskolen, og her blev jeg konfirmeret. –

Efter konfirmationen gikk der et par aar hen, i hvilken tid mine tanker beskæftigede sig med, hva jeg skulde slaa ind paa i livet. Naar jeg i denne tid arbejdede med forskjellig, saa var det for at prøve, hvor min lyst og mine anlæg laa, thi fra barnsben var jeg indpræntet kun at velge det, som jeg nærmest syntes bestemt. –

Skjønt det kunde se mindre lyst da, bestemte jeg mig endelig for at studere og fik examen art. i 1880 med karakter haud ill. og efter at have virket lidt som lærer, andenexamen i 1882 med karakteren laudabilis. Saa var det igjen spørgsmaal for mig om, hvad jeg skulde studere; men valgte efter en del betænkning theologien, og jeg tør sige, at ligesom det aldrig har angret mig, at jeg slog ind paa den studerende bane, har det heller aldrig angret mig, at mit valg blev theologien. –

I 1887 tok jeg embedseksamen med karakteren haud ill. og i 1888 praktisk eksamen med karakteren laudabilis –

Saa er det nu mit håb og ønske med disse faa kundskaber at kunde gjøre lidt godt. Det give Gud!

*Lysaker pr. Kristiania den 28de – 3 – 1889
Math. E. Amlund (s)¹³*

Amlund fikk sin første stilling som personellkapellan hos sokneprest Hoven i Lunde, Telemark. Der var han i fire år. Han har ikke noe å fortelle om disse årene. I beretningen hans står det bare: «Derfra søgte jeg afskjed og fik denne 4/7 1893. Det efteraar ledede jeg et undervisningskurs for lægpredikanter

Gustava Amlund med datteren Elfrid.

Foto: Modum bibliotek. Fotosamlingen.

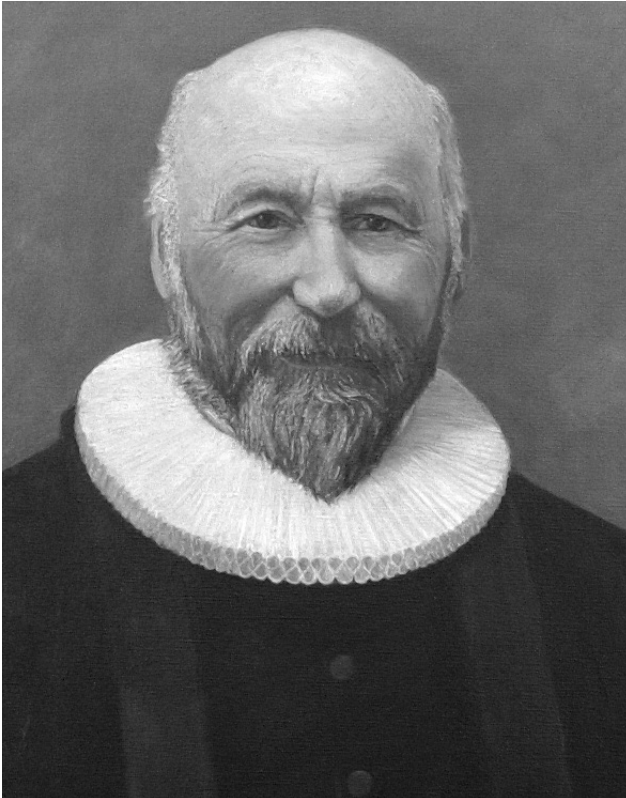
i Tønsberg. 1894 var jeg først nogle maaneder kst. sogneprest i Vinje, Telem., saa kst. kallskapellan i Kviteseid. I mars 1895 blev jeg hjælpeprest hos sogneprest JN Brun, Nøtterø. Brun forlod sit embede vaaren 1896, og saa blev jeg konst. sogneprest der til midten af oktober sidstnævnte aar.»¹⁴

Mens han var kapellan på Nøtterøy, giftet han seg med sin kusine Hanna Gustava Hansen. Bryllupet sto 14/3 1895 i Østre Bærum, dvs. Haslum kirke. Endelig kunne han begynne et ekteskapelig liv, nesten 39 år gammel. Hun var seks år yngre, også hun godt voksen. Men ennå var han ikke klar til å søke stilling. Han tok bare på seg å styre ledige embeter.

Til Modum

Fra 1/1 1897 var Amlund konstituert sogneprest i Modum. Embetet ble ikke lyst ut, idet en ville vurde-re å dele prestegjeldet. Mathias og Gustava Amlund kom til Modum, flytta inn på Heggen prestegård, og ganske raskt fikk de fire barn. Kirkeboka forteller om deres dåp og deres faddere. Av dette kan vi se at familiebåndene ennå var tette, og at omgangskretsen tilsynelatende var begrensa.

Eldfrid ble født 25. august 1897, og hun ble døpt samme dag, forteller kirkeboka for Heggen. Faddere: Fru Kaya Wigersund, frk. Anna Hanssen, fabrikmes-

Mathias Amlund.

*Maleri av Anders Kongsrud, Heggen kirke.
Foto: Jon Mamen.*

ter E. Amlund, lærer O. Olsen, Gjethus, handelsbestyrer A. Røgeberg, Vikersund

Gudrun ble født 6. oktober 1898, og hun ble døpt 13. november. Faddere: Fru Kaya Wigersund, frk. Anna Hanssen, fabrikkbestyrer Even Amlund, lærer Ole Olsen, Gjethus, handelsbestyrer Røgeberg

Oddveig ble født 6. juli 1900, og hun ble døpt 5. august. Faddere: Fru Kaya Wigersund, frk. Anna Helene Hanssen, fabrikkbestyrer Even Amlund, kirkesanger Ole Olsen, Granstad, handelsbestyrer Olaf(?) Chr. Røgeberg, fabrikkbestyrer Jakob Vold

Hans født 23. august 1902, og han ble døpt 12. oktober. Faddere: fru Anne Magelsen, fru Anna Olsen, fru Elisabeth Grønland, fabrikkbestyrer Even Amlund, fabrikkbestyrer Jakob Olsen Vold, kirkesanger Ole Olsen, pastor Erling Grønland.

Vi ser at *Kaya Wigersund*, enken etter Tor Wigersund, var fadder for de tre første. Hun var en myndig dame. Hun døde i 1904. Vi har et morsomt portrett av henne i Peter Bendows «En fortelling fra Vikersund» i *Gamle Modum 1998*. Hun «samlet på» prester, forteller han, som selv var prestesønn. Odveig Amlund har fortalt at foreldrene bodde hos Kaya på Vikerund gård de første tre-fire månedene, inntil prestegården på Heggen var innflyttingsklar. Handelsbestyrer *Andreas Chr. Røgeberg* var far til dikteren Aagot Røgeberg. Hun var født i 1889. Hun gav ut «Modum – bygden vår» i 1967. Lærer *Ole Olsen* hadde kommet

Amlund med Vaaraan kr. Ungdomsforening, omkring 1900. Amlund i profil.

Foto: Modum bibliotek. Fotosamlingen.

til Modum som lærer i 1872.¹⁵ Han ble enkemann i 1898 med fem barn. Han og Amlund ble venner her på Modum. Jeg vet ikke om de kjente hverandre fra før. I 1900 ble Olsen lærer på Granstad og kirkesanger i Heggen. Mellom 1900 og 1902 en gang giftet han seg med *Anna Helene Hansen*, Gustava Amlunds yngste søster. Han ble altså Amlunds svoger. Hun er fadderen frk. Anna Hansen som i 1902 har blitt fru Anna Olsen. Fabrikkbestyrer *Jakob Vold* er ektemann til Gustava Amlunds eldste søster, Ingeborg. Han var bestyrer ved Nitedal tendstikfabrik. Farfar *Even Amlund* er fadder ved alle fire barnas dåp. Endelig er vennen fra studietida, *Erling Grønland* og kone *Elisabeth*, faddere når Hans blir døpt. Også fru *Anne Magelsen*, kona til prestekollegaen i Modum, Kristian Magelsen, fadder ved den siste dåpen. Da ser det ut som om omgangskretsen har blitt litt større.

Amlund begynte sin tjeneste i Modum med iver. Dagregisteret forteller om noen av oppgavene han tok fatt på.

Utdrag av Dagsregister for sognepresten i Modum 1897

- 1/1 *Pastor Amlund const. sognepr. begynte den dag.*
Thema: Naaden og sandheden er blevne ved Jesus Kr.
 25/1 *Pastor Amlund i Aamot i anl. dissenterbevægelsen.*
 26/1 *Til stede ved gjendøberopbyggelse i Snarum*
 29/1 *Samtalemøde om barnedaaben*
 21/2 *Misjonsfest på Næs: Nadverdens velsignelse*

1898

- 9/1 *Begynte ungdomsforening i Gjethus*
 3/4 *Snarum. Menighetsmøde ang. ofring og indførelse af ny høimesseliturgi*
 17/5 (tirsdag) *Froprediken: Fedrelandskjærligheden en kristendyd*

Her ser vi at han var opptatt av å møte dissenterbevegelsen. Han begynte å drive Vaaraan ungdomsforening på Geithus, seinere også Skjold i Vikersund. Han fikk innført den nye høymesseliturgi av 1889. Sogneprest Grønvold, forgjengeren, hadde holdt igjen overfor denne. Amlund begynte med gudstjeneste på 17. mai. Noen år seinere ble det også innført gudstjeneste på Olsok.

Innberetninger i anledning bispevisitas 1900

I 1900 var det bispevisitas i Modum. Amlund skrev en beretning om menighetens tilstand. Slike beretninger ble sendt til biskopen i fortrolighet. De var ikke ment for offentliggjøring. Men de er tilgjengelige, og jeg mener at de forteller adskillig om han som skrev dem, om hans idealer, håp og fordommer. Jeg syns denne beretningen ennå er en umoden prests skildring. Det virker som han ønsker seg en annen menighet.

Mathias Amlund.

Menighedsforholdene er rolige. Det kristelige aandsliv som gror op, det er fast og godt. Men man kan ikke komme fra, at menighederne trengte en grundig vækkelse. Man stunder efter en ny aandsudgydelse med levende menighedsliv.

Forsamlingstrangen er liden. Kirkesøgningen er ikke god. Fremmødet ved bibellesningerne paa bedehusene (hvoraf der er 3) og i husene er jevnt, men ikke rigt. Dette synes at komme deraf, at hjerterne har vendt sig bort fra Gud, og dels deraf, at de kristne lidet eller intet syn har for herligheden ved at være sammen. Søgningen til Herrens nadvoerd er ringe. Derimot vil alle gjerne faa sine børn døpte i spæd alder.

Sædelighedsforholdene er ikke af de bedste. «Rene brude» for Herrens alter er desværre sjeldne, og hvoa der i det skjulte kan foregaa, derom er der ikke godt at sige noget bestemt. Ædruelighedsforholdene bedrer sig lidt fra aar til aar.

Menighedernes selvoivksomhet er ikke just stor. Der findes en 18-20 kvindeforeninger som arbejder for hedninge-, indre- og sømannsmisjonen. En del af disse øver sin gjer-ning uden presternes (regelmessige) støtte; men de allerfleste mener, at de maa have prestenes hjælp for at kunde bestaa.

Nogle faa mend, væsentlig 3 ældre, af lægfolket støtter arbeidet i menigheden med sin forkyndelse; men man maa sige at der er lidet af lægmandsvirksomhed.

Interessen for de kristelige kjærlighedsgjærninger tiltage. Et børnehjem med omtrent 20 børn omfattes med almindelig sympati. Der er i indeværende aar samlet ikke faa penge til en vordende kirkelig sygepleie.

Der findes 6 ungdomsforeninger i prestegjeldet. I disse er dels prestene formand, dels velseede talere; ingen af dem har nogen antireligiøs karakter.

Beretning om menighedens tilstand - Juneaag
ved bispevisitas aar 1904.

Modums prestegjeld har henimod 9000 menneskesjæle indenfor sine grænser. Den større halvpart af befolkningen er bønder; den mindre er

Innledning til Amlunds håndskrevne beretning om menighetens tilstand, 1904.

Af dissentere har vi en mindre flok, «Kristi menighed», samt en del som ikke vil tilhøre nogetsomhelst samfund, «de frie». «Kristi menighed» og «de frie» staar hinanden meget nær og har det tilfælles, at de forkaster barnedaaben og som regel lader sig døbe om ved utredelsen af kirken. Af private nadverndnydelse inden menighedslemmernes rekke findes der lidt, men neppe af nævneværdig betydning.

Maatte Gud snart ved sin mægtige aand vække liv hos hver eneste én!

Vi leser at et barnehjem var i gang, og om en frivillig sykepleie som var i sin begynnelse. Den ble til som et felles tiltak mellom Amlund og doktor Jansen.¹⁶ Denne frivillige sykepleien er forløperen for vår hjemmesykepleie.

I 1903 blir det endelig bestemt at prestegjeldet ikke skal deles. Embetet som sokneprest lyses ut og Amlund blir utnevnt.¹⁷ Endelig har han fått embete, 46 år gammel. Det virker som om dette har gitt ham en ny trygghet.

Innberetning ved visitas i 1904

I 1904 er det ny visitas. Nå merker vi mye tydeligere en personlig oppfatning av bygda. Han ser på forholdene med mindre fordomsfulle briller enn han anvendte fire år tidligere. I denne beretningen får vi en interessant skildring av ei bygd hvor bondebefolkning og arbeiderbefolkning trer fram med hver sin egenart, skildret med humor og godhet overfor de menneskene Amlund tjente som prest.

Modums prestegjeld har henimod 9000 menneskesjæle indfor sine grænser. Den større halvpart af befolkningen er bønder; den mindre er fabrikarbeidere. Det er selvsagt, at der inde i en saadan samling af mennesker findes folk af forskjelligste slag. Deres forhold til Jesu Kristi kirke paa jorden er selvfølgelig ogsaa forskjelligt.

Bondeforholdene er i kirkelig og kristelig henseende saadanne som de almindelig er paa vort østland. Bønderne holde

paa kirken og presterne; ser paa kirken og alt som samler sig om den, som paa ærværdige antikvargjenstande, som der ikke skal pilles formeget ved, og som kan tages i brug ved riktig høitidelige leiligheter. Paa bunden af deres sjæle er gjemt anlæg til dyb religiøsitet og vederheftig kristendom; men faa er de som udmynter kristendommens sandheder og kirkens skatte i det praktiske liv – som har brudt igjennem til evangelisk frihed og varmt aandsliv.

Over bondelivet i Modum hviler der en dæmpet og jevn tone. Eksempelvis: Der er intet raafloft selskapsliv, lidet af hesteskryt, og travkjøring har de fleste bønder lidet til overs for.

Arbeidslivet arter sig paa mange maader annerledes end bondelivet; en hel del af arbeiderne er indflytterfolk. De har lidet af nedarvet respekt for kirken og det, som hører den til. Det daglige arbeide stiller faa krav til deres tankeliv; maskinerne arbeide for dem. – De har lidet af det, som støtter dem op. Det kristenliv som findes i arbeidernes flok, kan være overordentlig inderlig og varmt; men der er ikke meget af det. Som regel har det ikke faat støbning i kirkens gamle, faste form; men blevet til ved en fri vækkelse. Mens hos bønderne den ethiske livsudvikling gjerne gaar foran den religiøse, er i arbeiderforholdene som regel det modsatte tilfælde. Det kristelige liv kan inden arbeidernes flok være forbausende svagt i etisk henseende. Vækkelse uden omvendelse er en meget hyppig fremtoning.

Der er naturligvis megen synd ogsaa blant Modums befolkning; synd som skjæmmer livet og tilføier sjælene mange saar. Familielivet har mange saadanne syndesaar. Ikke sjelden gaar der hul paa byldeerne i form af ægteskabsskilsmisser. – Af børn fødte udenfor ægteskab er der altfor mange. Da disses antal angir den eneste – omend ufuldkomne maalestok for de sædelige forhold, er det prosentvise antal for disse de 10 sidste aar udregnet: 1894:4%, 1894:5%, 1896:4,3%, 1897:5%, 1898:4,9%, 1899:6,9%, 1900:9,6%, 1901:6%, 1902:4,1%, 1903:2,2%

Hva ædrueligheden angaar, saa er der ikke meget af aabenbar drukkenskap. Den skjæmmer mest arbeidernes sammenkomster, og fordi den(!) holder til ved arbeiderforeningenes samfundslokaler, tildrager den i væsentlig grad

til at paaføre arbeidernes stand megen ringeagt. Men saa vidt det kan skjønnes, er der nok saa meget af den daglige drik for at trøste sig eller stive sig opp, og paa denne maade går der uhyre meget af aandelig spænstighed, interesseliv og arbeidskraft tilspilde.

Materialismen har her som ellers stærkt tag i folket.

Hva kirkesøgningen angaar, saa er den ringe. Den hindres vel mest ved magelighed. Om vinteren er ungdommen meget optaget av skisporten, og denne dyrkes med sine premierænd mest om søndagene.

Uden at folket selv skjønner det, lider folkelivet meget under disse synder som her er nævnt. Herrens aand søger naturligvis at gjøre sig gjeldende ligeoverfor alt dette. Den begjærer at trænge ind og fornye livet.

Der er mange af menighedens folk, som arbeider for Guds rige ved direkte forkyndelse af evangeliet, ved deltagelse i det kristelige kjærlighedsarbeide, hedningemissionen, indremissionen, det kristelige ungdomsarbeide, den frivillige kirkelige sygepleie ædruelighetsarbeidet, og især omfattes barnehjemmet med megen sympati. De arbeider og tror mere og mere, at Kristus skal seire. De samler sig ogsaa mer trofast om Herrens nadverd end før.

Jeg aner at Amlund kanskje tenker litt på seg selv og sin egen familie ogsaa, når han skriver om de mange sår på sjelene.

Året 1905

Så kom året 1905. I *Gamle Modum 2005* møtte vi fru Gustava Amlund som en av de som organiserte kvinnenes underskriftaksjon til støtte for unionsoppløsningen. Vi møtte Amlund som forkynner ved den store takkegudstjenesten 7. desember. Det er i 1905 han skriver: «Saalenge jeg var ung og student, syntes livet mig verdiløst. Nu synes jeg, det er deilig at leve. Guds rige saa jeg gjerne var min lidenskap. I nær tilslutning til Jesu tro og liv synes jeg det er frelse for kjært land og folk.»¹⁸

Epilog

I 1906 døde Amlunds far, Even Amlund, på Heggen prestegård. Han var da bosatt på prestegården. Han ble gravlagt på Heggen kirkegård 13. november 1906.

Mathias Amlund var i tjeneste like til sin død 20. februar 1929. Etter hans død ble det reist en bautastein på Heggen med Amlunds portrett og denne innskriften: «Modums menigheter reiste denne sten med takk for 32 aars trofast og aandsfylt virke.» Gustava Amlund levde i Vikersund til sin død i 1947.

I 1911 døde den eldste datteren, Eldfrid. Hun døde av giktfeber, forteller kirkeboka, og ble gravlagt på Heggen 9. august, nesten 14 år gammel. De andre barna vokste opp. Gudrun ble gift på Olavsby på Snarum. Hans ble teologisk kandidat og lektor i Oslo. Han ble ogsaa gift. Odveig levde til 1992. Både Gudrun og Odveig virket som organister i Modum.

Sogneprest Amlunds familiegravsted.

Foto: Jon Mamen.

NOTER:

- 1 GM 1989 s. 7, 1993 s. 15-18, 1994 s. 26, 40-42, 1997 s. 18-19, 35, 1999 s. 25, 2002 s. 13, 57, 2005 s. 6, 9, 20, 22-24, 34, 36-38,
- 2 Thure Lund: *Rissper fra Modum*, 2. utg. 2002
- 3 Roar Tank: *Modums historie*, bd II s. 392-5
- 4 *Studentene fra 1880*, Kr.a. 1905
- 5 Albert Lange: *Norges geistlighet i 1914*, Kr.a 1915
- 6 Opplysninger om slekta er henta dels fra Digitalarkivet, hvor folketellinger og mange skannede kirkebøker er lagt ut, dels fra Statsarkivet på Hamar, hvor kirkebøker fra Nes, Vardal og Vestre Toten er gjennomgått
- 7 Vestre Toten, innflyttede 1825-37, Digitalarkivet
- 8 På Amlund bor i 1865 Anne Olsdr. 79 år og hennes mann Hans Halvorsen, og «deres sønnesøn» Hans Evensen. Det er uklart for meg om Gudmund er død eller om Anne og Gudmund er skilt. I 1865 bor en Gudmund Engebretsen 81 år i Nes sammen med sin datter Olia på 50 år.
- 9 Albert Lange: *Norges geistlighet i 1914*, Kr.a 1915
- 10 *Studentene fra 1880*, Kr.a. 1905
- 11 Axel Hansen døde 1869
- 12 *Studentene fra 1880*, Kr.a. 1905
- 13 Kristiania stift, vitaprotokoll, Statsarkivet i Oslo
- 14 *Studentene fra 1880*, Kr.a. 1905
- 15 Ole Olsen var født i Sel 1848. I *Modums historie* står det at han ble tilsatt som lærer i Modum 1872. Men folketellinga for 1900 forteller at datteren Anne f. 1877 er født i Nord-Fron og døtrene Marie og Agnes er født 1882 i Lom. Sønnen Carl Ludvig f. 1889 og datteren f. 1892 er født i Modum. Lovise Olsen døde 21. mai 1898. Olsen har vel hatt en periode i Modum, så noen år i Fron og Lom og så vendt tilbake til Modum.
- 16 Doktor Lars Jansen, kommunelege i Modum 1895 til sin død i 1909
- 17 Utlysningsteksten gjengitt i GM 2005
- 18 *Studentene fra 1880*, Kr.a. 1905

Arne Sørensen:

Presten og klokkeren

Christopher Basserud (1859-1932) var lærer på Brones skole fra 1880 til 1928 og klokker på Heggen ei tid. Mathias Amlund (1856-1929) var sogneprest i Modum fra 1897 til 1929.

- Du driver med denna gymnastikken med skoleungane høre je, sa Amlund.
- Å ska det verra godt for?

- Å, ungene trenger å rette seg opp og lære å gå skikkelig, svarte Basserud.

- Je lærte å gå av a bestemor je, sa Amlund.

- Å ja, det er ikke vondt å se at du har lært å gå av ei gammel kjerring, svarte Basserud.

Amlund var bjønnbeint (inntebeins) som dom sa av gammalt.

Etter Astrid Sørensen

Brunesmusikken.

1. rekke: Gustav Kaggestad, Anders Grøterud, Torger Kongsrud.

2. rekke: Chr. Basserud, dirigent, Johannes Brunes, Johan N. Raaen, Christian Johnsrud, Karl Brunes.

Foto: Modum bibliotek. Fotosamlingen.

Ingar Hellerud:

Sundsted og oversett i Vestre Sponefjeringen m.m.

Drammenselven og Kongssagene, ca. 1890.

I forgrunnen sees jernbanelinjen med plassen Sundet. Bygningen bak treet til høyre i bildet, er den gamle Sunnestua. Overfarten mellom Sundet og Kongssagene var ved siden av overfarten i Vikersund kanskje den mest trafikkerte i vårt distrikt.

Foto: Modum bibliotek. Fotosamlingen.

I tidligere tider var Modum herred delt inn i åtte fjerdinge. En av disse var Vestre Sponefjeringen. I vest grenset denne fjerdingen til Nedre Sigdal og til Simostranda, som da var en del av Simoafjeringen. I syd gikk Vestre Sponefjeringen til elven Simoa, i øst til Drammenselven og Snarumselven. I nord grenset fjerdingen til Snarumfjeringen. De som bodde i Vestre Sponefjeringen, var nok noe isolert.

De som bodde her, var avhengig av båt for å komme sydover og østover i herredet. Og alle de som utvandret tidlig til Amerika, de måtte bruke båt den første del av reisen. Ja, noen hadde kanskje aldri vært utenfor Vestre Sponefjeringen før. Så var det å gå til Bragernes (Branes). Noen var kanskje heldige og fikk hesteskyss. Jernbanen kom jo først i 1860-årene. Men selv da var det mange som gikk til Bragernes. Det gjaldt å spare de pengene en kunne.

Helt syd i fjerdingen lå gårdene Stranden (Strand) og Haug. Gården Breivik er av yngre dato. Strandens utmark grenset i vest til Koplands utmark, som lå i Nykirke sogn. Stranden, Haug og senere Breivik lå i Heggen sogn, som resten av Vestre Sponefjeringen. Før Haugfoss bru ble bygd i 1837, var det oversett med sundsted her.

Åmotet

Elvemøtet der Simoa møter Drammenselven, gav navnet Åmotet, Aamodt og i dag Åmot. Her ved Kongsfossen hadde det vært sagbruk og møller i flere hundre år, og her bygde Snarum Koboltverk smeltehytter og andre driftsbygninger samt boliger i tiden omkring 1840. August Gregersen på Stranden drev landhandleri der og senere på Breivik. Han drev også skyss-stasjon på Breivik og ved Kongssagene. Nedenfor Kongsfossen kom det tidlig bru over Simoa. Og i 1852 ble Åmot bro bygd over Drammenselven. Nå ble det god forbindelse mellom øst- og vestsiden av elven. Nå kunne en lett ta seg fram med hest og kjerre/slede. Og forbindelsen til Sigdal ble god. Ved Kongsfossen ser vi i dag den gamle Sigdalsvei der den snor seg opp bakkene mot Kongshøy (Kongshaug). Det var denne vei kapellanene på Komperud brukte da de red eller kjørte med hest og kjerre til gudstjeneste i Nykirke. Før Åmot bro ble bygd, var det sundsted her nede. Her ved Åmotsundet var Welloch den siste sundmann. Han hadde tre sønner som hjalp til med å ro folk over Åmotsundet til litt nedenfor Toppen. I 1870-årene ble det bygd vei på nordsiden av Simoa, fra Kongssagene til Kjørplasm.

sen, og bru over elven, Kjørplassbrua. I dag kjenner vi veien som Strandgata. Før brua og veien kom, var det vanlig å bruke elven.

På gården Haug bodde den kjente trelasthandleren Svend Haug en del av sitt liv. Han vokste opp på gården Mollerud i Sigdal. Foreldrene var Svend Skartum og Ragni Haslerud. Han kjøpte Haug gård i 1858. Dette var hans hustru Thea Sveaas' fedregård. De tok nå begge gårdsnavnet Haug. Svend Haug og August Gregersen representerte Vestre Sponefjerdingen i ligningskomisjonen en tid. Men også mange kjente navn som Peder Overn, Kristian Formoe, Gotfred Hulbak, Erik Linderud, Theodor Formoe og Nils Jahr er blant navn en finner fra den gang som representerte Vestre Sponefjerdingen.

Komperudstøa

Følger vi Drammenselven ca. 5 km. nordover fra Kongssagene, kommer vi til Komperudstøa. Støa betyr sted, fergested. Fergestedene ble kalt båtstø. Her ved Komperudstøa var det ei stue med litt tilhørende jord, slik at de kunne ha ei ku eller to. Sundmannen hadde bruksrett til et jordstykke under Komperud. De som hadde jobben med å ro folk over, fikk litt betaling for dette. En skilling var vanlig betaling i flere år. Det var nok en tøff jobb i all slags vær og med tømmer flytende i elven. Ved begravelser var det bare folk som ble satt over her. Kisten ble kjørt utenom Åmot og videre til Heggen kirke. Folk som var på Kallager, siden Kallagerstøa (Støalokka), og som ville over til Komperudstøa, måtte vinke eller rope for at de skulle bli «oppdaget». Vi vet at onkelen og tanten til den kjente Modum-politikeren Ole K. Moen i Olarøa hadde nettopp denne jobben. Etter at onkelen døde ca. 1885, var det tanten som satte folk over. Men da begynte trafikken å avta, i alle fall for de som tidligere gikk til Heggen kirke, for Amundrud kapell ble bygd i 1880 (i dag Vestre Spone kapell). Alle som bodde på Komperud, hadde rett til fri overfart, men andre måtte betale. Men da det ble brennevinshandel i Vassbotn, fikk mange brennevinstørste karer folk fra Komperud til å reise over, for de reiste fritt. Men etter hvert syntes sundmannen dette ble vel mye fri reise. Da fikk han ordnet det slik at han betalte leie for jorda, og at alle måtte betale for overfarten.

De fleste som gikk fra boplassene oppe ved Skuterudåsen til Gudstjeneste i Heggen kirke, gikk over Jahr, Jelstad, Komperud og ned til Komperudstøa. Videre gikk de så over Kallager til Vassbotn, forbi Ihlen gård og opp til Ihlenkleiva. Så på oversiden av Sønstebygårdene, på oversiden av Øhregårdene og til Heggen kirke. De som bodde lengst nord i Skuterudåsen, gikk nok ned til Bøen, til sundstedet der. Derfra gikk de så over til Vikersund og til Heggen. Noen gikk sikkert over brua nedenfor Kaggefossen for å komme til Heggen kirke. Men det var etter 1860, for da ble brua nedenfor «Kaggen» bygd.

Grava

Følger vi Drammenselven videre oppover, kommer vi etter ca. 2,5 km. til Grava, ved Snarumselven. Etter hvert som industrien skjøt fart, kom nye fabrikker opp sist på 1800-tallet, Drammenselven fabrikker, Katfoss fabrikker, Westad fabrikk og sist Gravfoss kraftstasjon, som sto ferdig i 1903. Nå var det mange folk i Vestre Sponefjerdingen som tok seg jobb i disse nye fabrikkene. Og for å komme dit, måtte de bruke robåt. Noen hadde sin private båt, andre brukte felles båt. Den siste båt var ei eike. De rodde over like nord for gården Grava og over til østsiden, til litt syd for Orevja. I dag ser en tydelig veien de gikk, sydover til Gravfoss. I all slags vær og ofte med mye tømmer i elven var det ikke alltid trivelig å ro over, men på jobb måtte de. I 1910 ble det bygd ei hengebru, og det var et stort framskritt, for nå kunne en gå til jobb uten å være redd for at båten skulle kante. Nå ble det lettere for folk i denne fjerdingen å gå til Geithus for å handle, komme på jobb, reise med toget eller gå til Vikersund. Brua ble revet i begynnelsen av 1950-årene. Fundamentene ligger der den dag i dag. Men fortsatt var nok folk i Grava litt isolert. Skulle de av sted med hest og kjerre, måtte de følge veien som gikk langs elven nordover og komme opp nord på Formo, ved idrettsplassen, opp det bratte Hanse-laupet. Eller de kunne reise opp den bratte veien fra Grava og rett opp til Formo, eller de tok veien opp til søndre del av Formo, der hvor Modum Samvirkelag avd.6 lå. I dag er dette et bolighus. I begynnelsen av 1940-årene kom veien fra Grava til Jelstaddalen. Midt

I oversatt ved Grava rodde folk over til arbeid i fabrikkene i Katfoss- og Geithusområdet i all slags vær. Et problem var det også at det kunne være tømmer i elven, slik vi ser på bildet. En stor tømmervase kunne skape store problemer for dem som skulle ro over her ved Formohengslet. Oversattet lå ca. 100 m nord for gården Grava. På bildet kan vi også se den lange hengebrua som kom i 1910. Da ble det lett for folk som bodde i områdene ved Syvertsbråtan, Formo, Jelstad og Jahr å komme seg over til fabrikkene, butikkene og jernbanestasjonen i Geithus. Vi ser også Gravfoss kraftstasjon fra 1903 på bildet. Bildet er tatt før 1950.

Foto: Utlånt av Finn Gudbrandsen.

I 1860 ble det etter initiativ fra dr. Thaulow på Modum Bad bygd bru nedenfor Kaggefoss, den såkalte Badebrua. Brua ble sannsynligvis bygd i samarbeid med eieren av Fosnæs gård. Hestene med kjerre er kommet over til vestsiden av elven, altså til Vestre Sponefjerdingen. Veien til Modum Bad sees såvidt i venstre bildekant. Veien på denne siden gikk videre forbi Kaggefoss, Fosnæs og Sandaker fram til storveien ved Amundrud. Gammelt trykk opprinnelig gjengitt i Nordiske billeder med tittelen «Et Vandingssted ved en Skydsstation i Modum Præstegjeld».

i 1940-årene ble veien fra Grava opp Mastedalen til Kaggefoss bygd, for nå startet utbyggingen av Kaggefoss kraftanlegg, og det ble bygd bru over Snarumselvans utløp ved Gravfoss. Dyregrav bru ble navnet, og den sto ferdig i 1947.

Syvertsevja

Følger vi elven videre oppover, kommer vi etter ca. 1 km. til Syvertsevja, eller Masteevja, som stedet senere ble kalt. Navnet har stedet fått etter at det for mange år tilbake ble hugget store master i skogene på Snarum, master som skulle brukes til båtbyggingen. Dette mastetømmeret ble fløtet ned til området ovenfor Kaggefossen og tatt opp der. Masterullen ble stedet kalt. For en kunne ikke la det lange tømmeret gå ut fossen. Tømmeret ble så på vinterstid kjørt med hest nedover Fosnæsdalen, som navnet var den gang. Men etter hvert ble navnet Mastedalen. Og evja hvor tømmeret ble sendt ut i elven, ble kalt Masteevja. Her satte også folk over i båt. Så gikk de videre over Kjølstadmoen eller Brunespoen, avhengig av hvor

de skulle videre. Stien opp lia kan ennå sees enkelte steder.

Kaggefossen

Følger vi elven videre oppover forbi den lange Kista, kommer vi etter ca. 2 km. til Kaggefossen. Her nedenfor fossen ble det i 1860 bygd ei bru. Dr. H. A. Thaulow hadde bygd Modum Bad som nå sto ferdig. Og nå ønsket han ei bru over til vestsiden. Brubyggingen var nok et samarbeid med Jonas Fosnæs, eier av Fosnæs gård. Det ble også bygd vei fra brua opp til Sandaker og Amundrud. Eierne av disse gårdene hadde gått med på å bygge vei og holde veien i stand fra «Badebrua» og opp til storveien ved Amundrud. De skulle yte gratis arbeid og hest. Når det var behov for å reparere brua, tegnet eierne seg for dagsverk, for alle hadde bruk for brua. Nå kunne pasienter på Badet reise på utflukt med hest og kjerre til Gruvetråkka. Derfra gikk de til fots til Skuterudseter, der de kunne få kjøpt melk og rømmekolle på bruket til Christen Brekke.

Prins Carl på vei fra Modum Bad til Koboltgruvene. Sommeren 1890 hadde han et opphold på Modum Bad. Her skal han settes over sundet ved Bønstøn.

Foto fra Bernadotte-Arkivet, Stockholm.

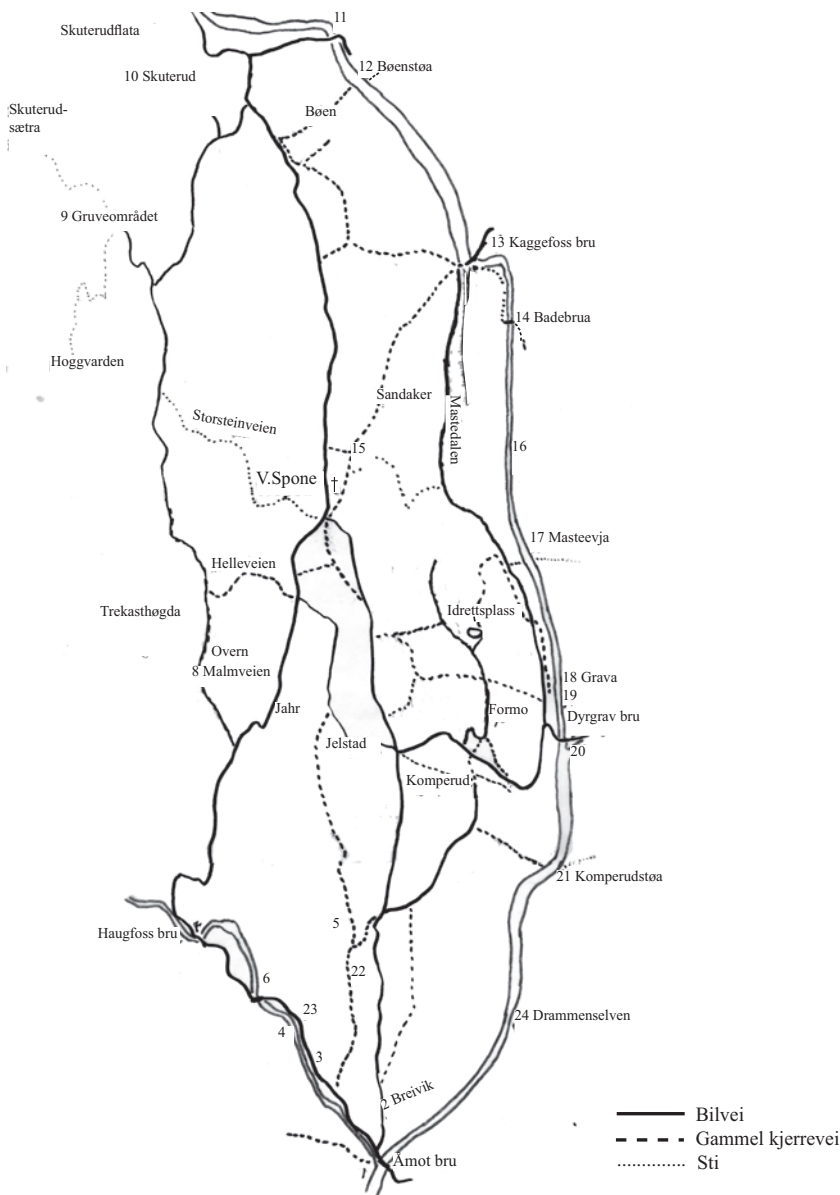
Nå ble det lettere for kjerringene på boplassene rundt Skuterudåsen. De gikk til Modum Bad og solgte skogsbær de hadde plukket, ofte ved hjelp av barna. Veien fra Bøen til Fosnæs ble anlagt mange år tidligere.

Mange av dem som jobbet i gruvene, og som bodde på østsiden av elven, gikk nok denne vei etter at brua sto ferdig. De som var malmkjørere ved Værket, kunne nå også kjøre denne vei opp til Bøen og videre til arbeid i Modums Blaa-farveværks gruver. Dessverre råtnet brua ned etter en tid. I dag er det hengebru på stedet, og mange turgåere bruker denne veien. Her kan en stå på brua og se vannet i stor fart renne nedover Kista.

I forbindelsen med utbyggingen av Kaggefoss kraftanlegg, kom det bru ovenfor Kaggefossen, og nå ble forbindelsen god til Sysle. Før i tiden brukte bonden på Fosnæs å kjøre på isen når korn skulle opp til Sysle Mølle. Det samme gjorde nok bønder i Bøenområdet. Den gamle mølla lå nede ved elven ved ei evje.

Bønstøn/Bønstøa

Etter 1880 var Bønstøn alene, og var det siste fergestedet i Vestre Sponefjordingen. Men dette sundstedet voldt ennå store bekymringer og mange utgifter. Det var en gammel takst fra 10. august 1844 som ble forhøyet ved høyeste resolusjon av

Kart over Vestre Sponefjordingen.

1 Åmotet (sundsted med oversett),
 2 Breivik, 3 Strandgata, 4 Simoa,
 5 Gamle Haug vei, 6 Kjøreplass bru,
 7 Haugfoss bru (sundsted før 1838 med oversett), 8 Malmveien, 9 Gruveområdet,
 10 Skuterud, 11 Bjørnetangen bru,
 12 Bønstøn (sundsted med oversett),
 13 Kaggefoss bru, 14 Badebrua,
 15 Amundrud, 16 Kista,
 17 Masteevja/Syværtsevje (oversett),
 18 Grava (oversett), 19 Snarumselven,
 20 Gravfoss, 21 Komperudstøa (sundsted med oversett), 22 Haug, 23 Strand,
 24 Drammenselven.

19. januar 1877, om at en person skulle betale 2 skilling ved oversett, en person med hest 4 skilling, og en person med 2 hester 6 skilling. Om sommeren var det ferje her. Men om vinteren ble det lagt ut flytebru. Den var bygd sammen av flåter som ble hekta sammen, slik at brua bølget opp og ned ettersom de kjørte fremover. Ferja tok en løshest og to kjøretøy samtidig. Det var jo noen som var malmkjørere fra Syslesiden, og de måtte ha med hest og slede. Men etter hvert ble det for alvor tatt opp arbeid med å få en bru over Snarumselven. I 1901 frarådes dette, for prisen ville bli 43 000 kr. Men 9. november samme år vedtar herredsstyret at brua skulle bygges ved Bjørnetangen. Snart stod brua ferdig, og da ble det lett å komme fra Vestre Sponefjordingen og opp til Sysle, til Vikersund til Krødsherad og oppover til Hallingdal. Men før brua ble bygd, var det årviss stor trafikk med folk fra Hallingdal som skulle til Kongsbergmarken. De tok fergen ved Bønstøn til vestsiden av elven. Derfra gikk veien opp ved Bøen gård forbi Jahrmoen og ut til Kongssagene og over brua der. I Jahrmoen var det gjestgiveri. Og det fortelles at hallingene danset og sparket slik at flisene føyk og merker etter hælerna satt fast i takbjelkene. I dag er det ikke mange spor etter det siste ferjestedet, Bønstøn. Utbyggingen av Kaggefoss kraftanlegg sist i 1940-årene førte til at elven ble demt opp p.g.a. inntaksdammen. Derfor steg vannstanden også ved Bønstøn. Alt som minnet om et ferjested er borte. Etter at Bjørntangbrua ble bygd, ble det lettere for mange bønder i fjerdingen å reise til Sysle Mølle for å få malt korn. Tidligere måtte mange av bøndene reise utom Åmot og til Sønsteby Mølle, noe de som bodde syd i fjerdingen nok fortsatte med.

En ny tid hadde nå kommet for folk i Vestre Sponefjordingen.

KILDER:

Modums historie

Kai Hunstadbråten: *Blaafarveværket, bergverk, mennesker og miljø*

Samtaler med eldre folk i Vestre Sponefjordingen

Modum Bads arkiv

Kai Hunstadbråten: *Folkeminne fra Modum*

Skyssplikten for bønder var lite populær blant mange bønder, fordi enkelte personer, blant annet offentlige tjenestemenn, skulle fraktes gratis. Gammelt tresnitt.

Gjengitt etter R.T. Pritchett: Gamle Norge – Rambles and Scrambles in Norway.

Komperudstøa.

Her ble folk satt over i båt fra Komperudstøa og over til Kallagerstøa.

Bildet er fra 18. juni i år, da mange gikk den gamle kirkevei, fra Skuterudåsen til Heggen kirke. Vi ser Erik Gudbrandsen sette kirkefolk trygt over elven.

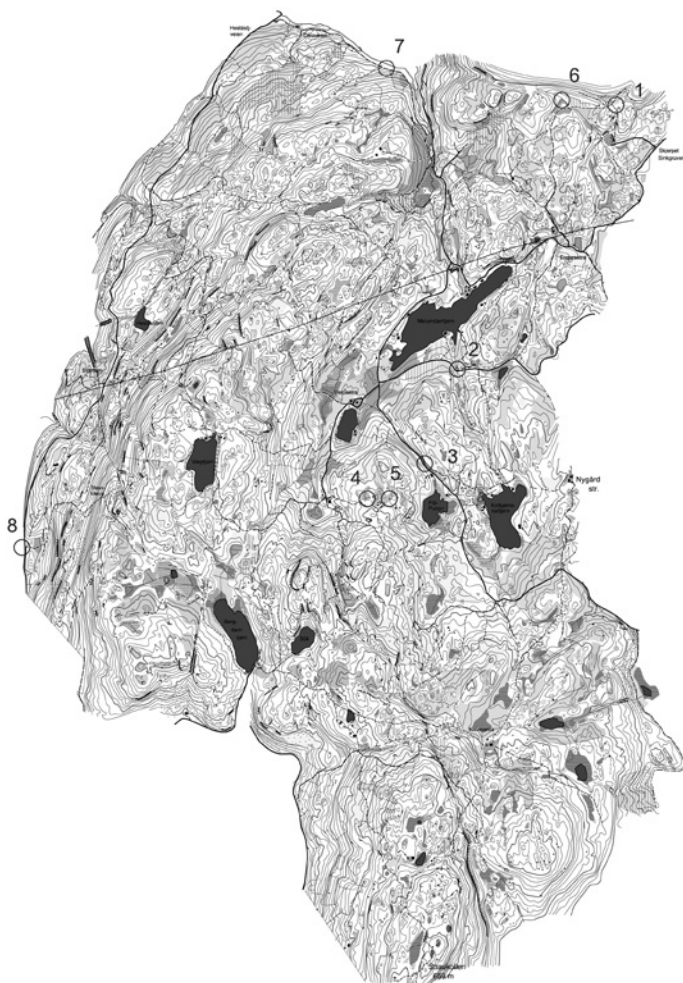
Etter at Amundrud kapell ble bygd i 1880, ble det færre som gikk den lange kirkeveien. Men i andre forbindelser ble nok denne overfarten fortsatt brukt noen år.

Foto: Ingar Hellerud.

Kalkovnene rundt Mælum-Damtjern

Forklaring på symbolene:

- 1 - Rester av kalkovn på Mælum
- 2 - Kalkovn på Werp. Ovnene er i forholdsvis god stand.
- 3 - Ødelagt ovn i vegkanten ved Flåputten
- 4 - Ruiner av ovn mellom Flåputten og Kjellerhalsen
- 5 - Rester av gammel ovn
- 6 - Limomyra
- 7 - Dalaveien - sannsynlig nedkjøringsveg mot Åmot
- 8 - Sannsynlig nedkjøringsveg mot Knivedalen/Skotselv

Den 30. september 2005 hadde Kul-turen en utflukt i området rundt Mælum-Damtjern for å bese en kalkovn. Turen ga mer enn fullt utbytte, idet ovnen viste seg å være et prakteksemplar av den største typen bondekalkovn som i sin tid var i bruk for brenning av kalk. Noen få hundre meter lengre borte fant vi rester av ytterligere to ovner. Alle de tre ovnene vi kom over, var lette å identifisere. Den siste vi fant var i noe mindre format, denne var også noe mer forfallen. Senere har videre saumfaring i marka avdekket ytterligere rester av tidligere kalkovner, slik at vi nå totalt kjenner til fem ovner i et område sentrert rundt Mælum-Damtjern. Alle utgjør vesentlige kulturminner som det bør hegnes om.

Denne artikkelen omhandler kalkovner mer generelt og har noen bemerkninger rundt kalkbrenningsvirksomhet i Asker og Bærum som jeg kjenner best. I et avsluttende avsnitt er også lokale forhold belyst.

Modum og Øvre Eiker er ikke spesielt kjent for store kalksteinformasjoner. Om antall ovner og råstofftilgang er forholdsvis beskjedent sammenliknet med virksomheten i Asker/Bærum, er ikke disse fåtalls gjenværende minner om tidligere industri noe mindre interessant av den grunn. Utflukten med Modum Historielag og senere rekognoseringer med funn av ytterligere ovnsruiner samt interessante arkivopplysninger i Blaafarveværkets dokumentasjonssenter har inspirert til artikkelen. En del av stoffet er basert på det som ble fortalt deltakerne mens vi oppsøkte den mest gedigne av bondeovnene. Ovnene ligger både i Øvre Eiker og Modum, slik det fremgår av kartet.

Kalkbrenningsvirksomheten

I en del bygder i Norge med god tilgang på egnet kalkstein ble kalkbrenning en betydelig industri. Det

må være riktig å bruke betegnelsen industri om virksomheten, selv om den gjennom de fleste år likevel var en attåtånering for bøndene. I Asker og Bærum har man registrert over 100 bondekalkovner, og i dette området ble det vitterlig brent anelige mengder kalk. Mange bønder ble selveiere gjennom inntektene fra brenningen.

For at vi skal ha et begrep om omfanget av virksomheten, må nevnes at Askers og Bærums kalkovner over år sto for leveranser til Danmark, Sverige og Tyskland, utover de betydelige mengder som gikk til Oslo, Sør-Norge for øvrig og de mange lokale behov. Det ble levert murkalk til byggverk som Slottet og det første Rikshospitalet i Oslo, samt utrolige kvanta til Akershus festning og slott gjennom det 14. til 19. århundre. Av lastene til København gikk betydelige mengder til de kanskje vakreste bygningene der, Amalienborg og Fredriksborg slott. Festningsverker langs Båhusläns og Hallands kyster var også blant avtakerne, for eksempel er Båhus festning bygd opp av kalk fra Asker og Bærum.

Råstoffer og metoder

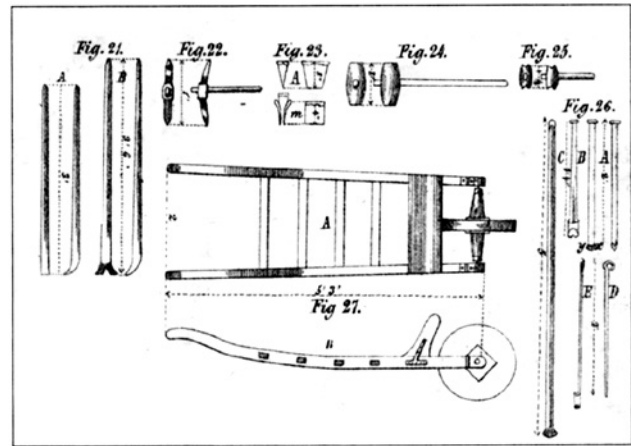
Å brenne kalkstein til kalk var i tidligere tider grunnlaget for muring av byggverk i stein og teglstein. Råstoffet for kalkbrenningen er de sedimentære avsetningene som skjedde i kambro-silurperioden for ca. 540-420 millioner år siden. Avleiringene som ga de mest kalkrike lagene, ble avsatt i silurtiden, altså i siste del av perioden. Avsetningene fant sted i datidens grunnere havbassenger, hvor dyrelivet dreide seg om brachiopoder, snegler, trilobitter, koraller, blekksprut og krepsdyr. I lag av sand og leire kan vi i dag finne disse som fossiler.

Kalk finnes ikke direkte i naturen. Kjemisk er kalkstein et kalsiumsalt av karbonsyre, kalsiumkarbonat. Kalsium er et metall som det finnes 3 % av i jordskorpen, men som altså kun forekommer i bundet form.

Ved kraftig oppvarming omdannes kalsiumkarbonat til kalsiumoksyd. Dette kan gjøres på forskjellige måter. Vi skal i denne artikkelen konsentrere oss om bondekalkovnene bygd opp av solid gråstein og den epoke de tilhørte. Samtidig skal vi se litt på hvordan de fungerte og andre forhold rundt produksjonen.

Oppfinnelsen som ble standard

Man mener at kalkovner har vært kjent og brukt i Norge fra 1100-tallet. Resepten for brenning og konstruksjon av ovnen kom til oss fra England. Dit ble kunnskapen om kalkbrenning brakt av romerne. Den eldste beskrivelsen av en kalkovn vi kjenner til, er fra et skrift av romeren Marcus Portius Cato, som levde 234-149 før Kristus. Han forteller at ovnen vanligvis er 6 m dyp og med en diameter på 3 m i bunnen og

Redskaper benyttet for bryting av kalkstein. Ovenfra fra venstre er vist: Diverse brekkstenger, hakke, jernkiler, steinslegge, steinhammer, jernladestokker og minebor samt steintrillebør.

(Fra «Brent Kalk – 900 år med kalkbrenning i Asker og Bærum» av Kjell H. Kittelsen.)

rundt 1 m på toppen. Hans ovn har vært prototyp hos oss og blitt stående uforandret til 1880-årene. Teknikken består i å fylle en større eller mindre sylinder med kalkstein av passende dimensjon. I bunnen av sylindren bygges et fyrrom. I England heter en kalkovn limekiln. Våre første kalkbrennere adopterte uttrykket. I Asker f. eks. har vi eksempler på husmenn som hugget limved uten å ha peiling på ordets opprinnelse.

Brenningsforløp og resultat

Det tok et par dager å gjennomføre en brenning, men da må legges til to døgn for kjøling av den ferdigbrente kalken. Forberedelsestid - bl.a. med ifylling av kalkstein – tok også et par døgn.

Til brensel ble brukt 3-3,5 alen (rundt 2 m lang) stokkved, kløvd og barket. Barken ble for øvrig gjerne solgt til garverier. Det krevdes god og tørr ved til formålet. Det kunne gå med 10 favner for å brenne én ovn som ga 36 lester kalk. 1 lest = 12 tønner. 1 tønne kalk, som var lik en tønne korn, var 139 liter.

Den store ovnen på grensen mellom Øvre Eiker og Modum er typisk for plassering i terrenget. Den ble bygget slik at man kunne fylle kalkstein fra toppen, d.v.s. kjøre steinen inntil ovnskransen og tippe den ned. Da hadde man først bygd opp et støtt «hvelv» over tennhullet, av passende stein, for å holde resten av steinene på plass.

Terrenget i nedkant av ovnen var lagelig for fremkjøring av veden som trengtes. Et jernspett ble brukt til å skyve veden inn i åpningen, som var 3-4 meter dyp. Ved brenningen – etter at ved og kalkstein var behørig plassert – ble kullsyren drevet ut. Alt måtte brennes ferdig, og mellomrommet mellom kalk-

Ovn på Werp. Informasjonstavlen satt opp av Østre Åmot Vel til høyre. (Kart ref. 2)

Foto: Andreas Øvergaard.

steinsbitene sørget for trekk fra bunn til topp. Det var ca. 1000 grader i ovnen mens dette sto på. Kalken skilte lag med steinmasser omkring, og man fikk kalsiumoksyd, som er den kjemiske betegnelsen på kalk. Alt sto igjen som et skjelett uten å rase sammen om det var gjort riktig. Volumet ble endret med 10-15 %, mens tapet av vekt var ca. 45 %. Så kunne kalken tas ut etter ferdig kjøling, noe ovenfra, men det meste gjennom trekkhull/fyrrom nedenfra. Ovnene ble brukt om igjen etter hver brenning.

Den brente kalken fordobler volumet når det tilsettes vann. Det er dette som heter lesket kalk. Det var imidlertid den brente kalken som ble transportert til forbruksstedet, der muring skulle skje. En slik frakt fordret forsiktighet. Vi kjenner til at master på båter i kalkfart er brent opp. Hele skuta kunne gå med i verste fall om sjøvann slo inn over ripa. Det finnes også utsagn om at folk har blitt blinde ved uforsiktighet under leskingsarbeidet.

Når mørtelen som trengtes til selve muringen skulle lages, ble det blandet inn sand, og kanskje litt leire, nauthår og lignende, der spesialisten hadde sine finesser. Med dette var datidens sement klar til bruk.

Brenningen, sammen med transport av råstoff og ved samt frakt av ferdigprodusert brent kalk, fant ofte sted vinterstid, slik at det passet inn i bondens

årsrytme. I alle fall foregikk de vesentligste forberedelsene for brenningen da.

Av redskaper vi kjenner til fra kalk- og murerarbeidet gjennom materialregnskaper i større bygningsprosjekter kan nevnes: Kalkklubber, kalkrørere (noen av jern), leskekasser, kalkmøller, metallplater til møller, treverk til kalkmøller, kalkvogner, bærekasser og brett til å dekke kalkkasser.

Utover muringsformål ble kalk brukt til jordforbedring, rapping av tømmervegger, murpuss o.a. Den kjente sognepresten i Asker, Jacob Neumann, skrev i 1817 at bøndene forsto å benytte kalken til å «temperere syren» i det mest fuktige jordsmonnet. Men det var heller sjelden at bonden gikk til «denne operasjon af den aarsak at kalken er ham en saa avsettelig vareartikkel at han fristes til at tage penger for alt hva han deraf produserer».

Samarbeid

Fra flere bygder kjenner vi til at det foregikk et samarbeid mellom bønder basert på at noen hadde egne kalkforekomster på sin grunn, en annen hadde ovn, en tredje hest med kjerre og slede, og vi vet at villige never var etterspurt så vel til bryting av steinen som til fremkjøringen av både stein og ved og transport av den brente kalken. I Asker og Bærum

kjenner vi til at bønder gikk sammen om en skute til frakt både innenlands og til utlandet. Av regnskapene fremgår det at kalksteinen normalt ble brutt manuelt ved bruk av hakke og spett. Kalkbrytningen ble ofte omtalt som et svinearbeid. Mer behagelig var det « å være i krittthuset » – et uttrykk som *kan* stamme fra en side av denne virksomheten.

Vedmangel

I Asker og Bærum, som det kan ha vært i andre bygder, oppsto i perioder konflikter på grunn av mangel på virke til de mange formål skogen trengtes til. Utover kongens behov for mastetømmer og materialer til den dansk-norske flåte var det et enormt forbruk av trevirke til saltkoking, og kullbrenning myntet på jernverkenes masovner. Lokale behov for trematerialer til ulike byggeformål, gjerdefang, brensel, redskaper o.a. kommer i tillegg. Beskatningen av skogen var i alle fall såpass kraftig at områdene fra fjorden og langt innover i markene var ribbet for trær. Det som var av ettervekst, ble gjerne felt lenge før det var hugstmodent. Jernverkenes cirkumferenser la i utgangspunktet klare restriksjoner på tømmerhogsten. Men den gang som i dag så man hvor den beste fortjenesten lå. Litt ulovlig felling av egnede trær og skjæring utenom tillatt kvantum på sagene, samt bruk av virke til saltkjelene, som var bedre butikk enn trekullbrenning, forekom ikke sjelden.

Transportmåter.

En gjenganger i skiftedokumenter i bygdelag hvor kalkutvinning har vært fremtredende, er kalksleder eller limsleder. Fire typer sleder, ut fra type funksjon, er ofte omtalt i slike skrifter:

1. Limslede. 2. Kølslede. 3. Malmslede. 4. Bordslede. En ferdingsslede var begrepet i forbindelse med persontransport.

Som angitt annensteds foregikk det meste av forberedelsene til brenningen på vinterstid, så som fremkjøring av ved og stein. Da var sledene det beste transportmiddel. Men sledene ble også brukt på sommerføre. I regnvær ble dårlige veier sølete og glatte, men allikevel ikke håpløse for sledefrakt. Sleden var tilpasset hestens evne til å dra de tyngste lass av kalkstein. I et skifte fra Billingstad i Asker i 1706 finnes 6 limsleder i boet. Leiekjøring var ikke uvanlig, og antall trekkyr overgikk ofte behovet til selve jordbruket. Kalksleden hadde påmontert en kalkkiste. Den skulle være tett og tildekket for å hindre at fuktighet kom i kontakt med den brente kalken. Sledene var i stor utstrekning av rent tremateriale. Et gjennomsnitt for verdien av en brukbar slede lå på 12 skilling. Med tremeier ble slitasten stor, så noen prøvde seg med jernmeier som betydde en kraftig fordyrelse. Vannveiene ble mye brukt der det lå til rette for transporten.

Det er først på 1800-tallet at hjulkjøretøy blir mer

vanlig i kalktransporten, i alle fall i Asker og Bærum. De fleste gårder hadde hjulredskap med både to og fire hjul, men disse har ikke vært så mye brukt. Det var de tohulede kjerrene som gjorde nytten når hjulkjøretøy ble benyttet. Men i overgangen vinter/vår og høst/vinter var sleden best egnet.

Navn som bærere av en tradisjon

I Asker og Bærum er det flere navn som er knyttet til produksjonen av kalk. Som eksempler kan nevnes Limomn-Hagen (gård), Limsteinveien; Liomåsen (eg. Limomnåsen), Ommen, videre Ovnstua, Omengen (eg. Omnengen), Ovnstråten, Kalkfjellet, Kalkåsen, Kalkbukta.

I Mælum-Damtjernområdet kjenner vi i alle fall til et navn som bærer historie i navnet, nemlig Limomyra.

Tapt kunnskap om kalkmuring

I dag er riktig bevaringsmåte av monumentalbygg et sentralt tema. Kunnskap om gamle materialtyper går ofte tapt når moderne materialer fortrenger de gamle. Det er konstatert at bygg som Håkonshallen, Oscarshall, Kristiansten festning og delvis Nidarosdomen er restaurert med gale materialer. Situasjonen er oppstått ved bruk av moderne mursement som er både for hard og kompakt.

I Sverige og Danmark gjorde man allerede på 1960-tallet erfaringer som har hatt betydning for ettertiden. Man gikk bort fra å bruke sement og gikk tilbake til bruk av kalkmørtel. Forsvarsbygg og Riksantikvaren – etter at dyrkjøpt erfaring er gjort – har nå innsett betydningen av å få bedre innsikt i bruk av kalkmørtel og har sendt folk på kurs i Skottland. Der har man holdt i hevd de gamle kunnskapene, og det var ofte skotter som murte opp Norges middelalderbygninger.

Lokale forhold

Kalkovnene rundt Mælum-Damtjern ligger i et geologisk meget interessant område. Rundt Glitre var det i permtiden (ca. 280 mill. år siden) vulkansk aktivitet. Lavaen brøt seg gjennom jordskorpa og bredte seg ut i et område som var dekket med kalksteinsdominerte sedimenter fra kambro-silur. Området rundt Glitre sank senere inn og dannet en såkalt kaldera. Det er dette som er fordypningen hvor Glitre nå ligger. I kontaktsonen mellom lavaen og den eldre kambro-siluren skjedde det termiske og kjemiske prosesser som bl.a. skapte malmforekomstene i Glomsrudkollen gruver. Kalksteinen i denne grensesonen ble også omdannet på en måte som gjorde den gunstig for kalkbrenning. Alle ovnene som er funnet rundt Mælum-Damtjern ligger i grenseområdet inn mot eruptivene.

Kalkovnene ligger på en linje som tilnærmet går nord-syd. Tallene i parentes etter hver ovn henviser

Innkjøringsvei for kalkstein til toppen av Werp-ovnen.

Foto: Andreas Øvergaard.

til nummereringen på kartet s. 16. Den nordligste ovnen ligger i Modum, og har tilhørt Mælum Gård (1). Ovnen ligger rett øst for veien opp mot Skjerpet, og er nå tilgrodd med gran. Ovnen er vist på kart over eiendommen fra 1769. Rett vest for ovnen ligger «Limomyra», navnet kommer nok av «limovnmyra».

Den neste ovnen er den største, og sannsynligvis den nyeste, av kalkovnene (2). Den ligger på gårdens Werps grunn langs «Kalkovnveien», omtrent på grensen mellom Modum og Øvre Eiker. Ovnen er noe sammenrast, men man kan fortsatt tydelig se hvordan ovnen er bygget opp. Veien for innkjøring av kalkstein til toppen av ovnen er fortsatt intakt. Langs skogsbilveien ser man områder hvor kalksteinen ble brutt.

Snaut 100 m før man kommer til Flåputten, ligger det en ovn på nordsiden av veien (3). Ovnen ble ødelagt da veien ble anlagt, men det er fortsatt mulig å få et inntrykk av steinsettingen i brennkammeret.

På veien fra Flåputten over mot Kjellerhalsen er det mange spor etter bryting av kalk. Oppe på høyden ligger det to gamle kalkovner. Den best bevarte ligger helt på toppen til høyre for stien (4). Litt lengre mot øst ligger det en annen, sannsynligvis eldre, ovn. Begge ovnene ligger i skogen til Øde-Werp, og man kan gjette på at ovn 4 ble bygget som erstatning for ovn 5.

Transporten ned til bygda

Transportveien for kalken ned til bygda er ikke kjent. Det synes imidlertid rimelig å anta at kalken som skulle til Blaafarveværket ble fraktet ned Dalaveien (7) til Åmot sundsted og rodd over elven der. Tilsvarende kan kleivene ned mot Fjerdingstad (8) ha vært transportveien for kalk som skulle til Hassel Værk.

Hvor langt tilbake det har vært kalkovner i området er det vanskelig å si noe om. En ovn er registrert på kart fra 1769. Det er lite trolig at dette var den eneste ovnen i drift på dette tidspunktet. Kunnskaper om kalkbrenning går langt tilbake. Det er sannsynlig at man har brent kalk over en lang periode for å dekke behov ved bygging, både for gårder i bygda og ved Hassel Værk og Blaafarveværket.

Leveranser i det lokale miljø

Fra Blaafarveværkets dokumentasjonssenter har vi fått en del nedtegnelser som forteller om hvor den brente kalken fra de lokale ovnene havnet. Ikke uventet gikk sluttproduktet – i alle fall for en dels vedkommende - til Blaafarveværket over en periode. Dette er så pass interessant at vi velger å ta med noen utdrag:

«Jeg har intet imod at kalk for Grubernes Bygninger bliver mottaget fra Maehlum til 72 s. pr. Tønde & til Jens Kongsrud transporterer samme til Gruberne.» (Grubedirektør Benjamin Wegner på Fossum til hyttimester Poulsen 19. mars 1823.)

«Da das Werk nicht mit Kalk versehen ist so habe ich ca. 20 To. von John Kleva gekauft und gedenke noch mehr annehmen; es werde jede Woche ca. 12 To. Kalk gebraucht.» (Wegner til Isaac Solly Lister i London 15. februar 1824.)

«Fra Steffen Ødeværp er her i dag afveiet 12 1/2 Tønde ulæsket Kalk, som han har paataget sig at levere til Mellemgruberne og kan det Quantum til den Ende af Stigeren sammesteds mottages og noteres.» (Bergmester Karl-Friedrich Böbert på Skuterud til stiger Mathisen 6. mars 1830.)

«Steffen Ødeværp beregnes med 96 s. pr. Tønde Kalk han har leveret til Gruberne. Kalken bör ikke ligge ved Kullhuset, men maa ufortøvet lægges paa en frie Plads og dækkes over med simple Bord.» (25. mars 1830 fra samme til samme som over.)

«Den af Steffen Ødeværp allerede i 3.de Maaned til Mellemgruberne leverede Kalk vil Stigeren ikke glemme at beregne i den 4. Maaned efter 4. m pr. Tønde.» (Bergmester Böbert på Skuterud til Stigeren paa Mittel Grb. 5. mai 1830.)

«Auch wünsche ich zu einem Ackerbau Versuche 1 Tonne Kalk vom Werke zu erhalten, deren Beitrag ich entweder in Natura oden im Geld mit Dank erstatten will.» (Hytteinspektør F.Roscher til Modums Blaufarbenwerk 14. mai 1831.)

Können Sie nicht Auen Gregersen & Joh. Darjes dazu bekommen, dass sie sich verpflichten die Sp. 43. für Proc.

Ovn på Øde-Werp. (Kart ref. nr. 4)

Foto: Andreas Øvergaard.

Darjes zu bezahlen? Dann will ich ihnen Hinstand geben oder lieferungen von Kalk entgegennehmen. Ist es nicht möglich zu arrangieren, so muss ich warten bis ich zurück bin.» (Benj. Wegner i Hamburg til bokholder N. Beck auf Fossum 14. august 1832.)

«Haben Joh. Darjes und Auen Gregersen mit der Kalklieferung für der Betrag der dem Procurator Darjes gelienenden Sp. 43 bereits angefangen?» (Berj. Wegner, Christiania til N. Beck auf Fossum 25. januar 1833.)

«Auen Gregersen leverer 10 Tdr. ulæsket Kalk à 72 sk. til Pukværket.» (Böbert på Aslaksby til Pukstiger Wiff 26. september 1837.)

«Auen Gregersen kan nu beregnes for 32 Tdr. Kalk à 84 skl.» (Böbert til Oberstiger Hansen 29. april 1839.)

«Peder Gregersen har lovet i disse Dage at levere en 20 Tönder Kalk til Nordre Grube og siden 21 Tdr. til Mellem Grube.» (Böbert til Stigerne paa Nord- og Mellem-Gruberne 18. september 1839.)

«Peder Gregersen er for leverance af Kalk til Gruberne at beregne med 84 s. pr. Tönde.» (Kontorskriver E. Middelhun til Stiger Helgesen 18. september 1839.)

«I Fölge Aftale med Hr. Auen Gregersen tilkjendegives herved, at der ønskes leveret: 120 Tdr. ulæsket Kalk til Gruberne 80 Tdr. dto. Dto. Til Skuterudfladen. Prisen til begge Steder maa blive 78

s. pr. Tönde, de andre Leverandeurer f. E. Björn Wærp have tilbudet sammen Leveranse for denne Priis. Endvidere kan det leveres 50 Tönder Kalk til Haugfos Pukværk for den paa Værket gjældende Priis paa Vinterføre. For forestaaende Akkorder er De bleven indkreven for.» (Böbert til P. Gregersen 2. desember 1840.)

Slutning

Fra ca. 1870 kom mer moderne ovner i bruk. Dette var ringovner, gjerne kullfyrte, som gjorde at de kunne gå uten stans. Dette gjorde at de eldre, vedfyrte bondeovnene ble ulønnsomme. Men de gamle ovnene ligger der fortsatt som viktige industriminner fra en forgangen tid.

Informasjonen fra Blaafarveværkets arkiv er skrevet av Erling Diesen. Likeledes er avnittet om ovne i området rundt Mælum-Damtjern skrevet av Andreas Øvergaard.

Jeg takker Andreas Øvergaard og Erling Diesen for entusiastisk rekognoseringhjelp og uvurderlig bistand ved utarbeidelsen av artikkelen. Også en stor takk til øvrige Modum-folk som har gitt sitt besyv og vært til inspirasjon.

KILDER:

Asker og Bærum Historielags årsskrift nr. 11, 1974: Karl Nilsen: «Kalkovner i Asker og Bærum»
Asker og Bærum Historielags bok *Brent kalk*, 2005, skrevet av Kjell H. Kittelsen. Det er gitt tillatelse til å gjengi enkelte utsnitt og illustrasjoner fra boken.
Blaafarveværkets dokumentasjonssenter
Forfatterens egne notater og registreringer

Arnt Berget:

Skjebnesvangert griseslakt

Bråtavollen i 1930-åra. Strykbua, hvor granathullet i golvet kan sees ennå, til høyre i forgrunnen.

Høsten 1944 ble en motstandsgruppe på 15 medlemmer oppdaget av Gestapo og tvunget til å forlate gjemmestedet i Eggedal. Snaringen Karsten Ødegaard var den gang stasjonsbetjent på Krøderen Stasjon og leder av stedets motstandsgruppe. Han fikk derfor i oppdrag å skaffe sabotørene et nytt skjulested. Motstandsgruppen, som bestod av ungdommer fra Drammensområdet og russiske soldater som hadde rømt fra en fangetransport på Meheia, hadde tatt seg fram til Hallerdalen på vestsiden av Snarumselva på egenhånd. Her ble de hentet med båt av lokale motstandsfolk og ledet inn til Bråtavollen i Holleia. De ble fordelt på Bråtubua og Prestgardsbua. Sabotørgruppen ble etterlatt med denne ordren:

Dere skal forholde dere i ro og ikke ha annen kontakt enn med eierne av hyttene, som er informert. Våre kurerer vil

avlegge besøk når nye ordre skal frem. Forsyninger blir lagt til sted X. Lykke til!

Matforsyninger ble brakt inn til Bråtavollen av lokale motstandsfolk. Begge bakeriene på Krøderen var behjelpelige med brød. Ellers ble det meste samlet inn på bygda. Kosten ble kanskje ensidig og dagene langtekkelige, for etter ti dager foreslår Åge Tolpinrud fra Konnerud, at de skal dra ned til Snarum for å skaffe seg ferskmat. «For nå er det slaktetid og flesk på Snarum,» som han sa det. Han var godt kjent på Snarum etter å ha vært med på Nøsted Bruks Brenntorvdrift ved skytebanen på Snarum i 1942. Tre mann valgte da å bli med ham, og brøt ordren om å bli i ro. I høstmørket lørdag 21. oktober tar de seg ned til gården Nedre Gubberud langs Langveien. Gården ble eid av den lokale NS-formannen Schönfelder. Her

truet karene til seg nøklene til stabburet, som viste seg å være tomt.

I stedet oppsøkte de grisehuset og skjøt en gris. Grisen ble lagt på ei staurbåre og båret til skogs. Før gruppa forlot gården, løsnet de flere skudd og rasket med seg litt mat og Schönfelders hirduniform.

Gestapo rykket ut

Alarmen gikk umiddelbart og grytidlig søndag morgen rykket store mannskaper fra Gestapo fra Vikersund Bad ut. Tyskerne valgte å angripe fra to sider. Ei gruppe drog inn fra Snarum og ei fra Drolsum. En lokal angiver hadde tydeligvis informert tyskerne om skjulestedet til de overmodige griseslakterne. På Drolsum dukket en frivillig opp og meldte seg som kjentmann. Denne gruppa nådde frem før karene i Bråtabua var våkne etter nattens raid. Bua ble omringet, og et varselskudd fra Gestapo smalt, og karene skjønte de var oppdaget. En av russerne kastet seg, skytende med maskinpistol, ut på flaberget foran hytta i et desperat forsøk på å dekke de andres flukt. Han ble møtt av et kuleregn. Den andre russeren ble også truffet, men klarte å komme seg inn i skogen før han segnet om. Åge Tolpinrud ble skutt i kneet under fluktforsøket, og de andre nordmennene i bua valgte å overgi seg. Den første russerens raske reaksjon reddet nok livet til kameratene, som lå i Prestgardsbua lenger opp på setervollen. Disse reagerte lynraskt og flyktet inn i skogen, som stod tett på nordsiden av bua, før tyskerne rakk å omringe dem.

Kortspillere og eljegere ble involvert

Gestapogruppen som gikk fra Snarumssida rakk ikke frem til kamphandlingene. De valgte å kjøre til Kløftefoss for å gå derfra i stedet for å følge Langveien fra Gubberud. Underveis tok de til fange to brødre fra Kløftefoss, Edvard og Kristian Korsbøen, som var på vei hjem i dress og pensko fra et seint kortlag i Lia. Etter å ha blitt forevist et kart, hvor Bråtavollen var ringet inn med en rød sirkel, ble de tvunget til å vise vei innover i Holleia. Om det var for å forsinke framrykkingen eller på grunn av dårlig fottøy vites ikke, men karene valgte å gå omveien om Hesjevollen der veien var mindre myrlendt.

Her kastet Gestapo bort mye tid på å omringe og ransake de gamle seterbuene uten å finne noe. Videre fortsatte de langs seterveien mot Steinsvollen. Mellom Hesjevollen og Dritardalselva drev to nazister fra Krødsherad elgjakt. Gestapopatroljen fikk øye på en av jegerne, anropte ham og fyrte av et skremmeskudd, da de så han var bevæpnet. Mannen stakk av, men kameraten dukket i stedet opp tiltrukket av skuddet han trodde var et elgfall. Han ble møtt av tyske geværkolber og slått rett ned. En tredjemann, som var nøytralt jaktvitne, dukket også opp og led

Prestgardsbua, som også huset motstandsfolk, ble brent ned.

Peisfoten til Prestgardsbua står slik i dag som den gjorde etter at bua ble brent.

Nedre Gubberud, slik eiendommen så ut under krigen. Nå er det ny hovedbygning.

samme skjebne. I jegerens ryggsekk fant tyskerne jaktlisensen uten at dette hjalp karene. De ble behandlet som sabotører og tatt med som fanger, bundet i sine egne hundeseler. Hendelsene forsinket gestapopatroljens framrykking så mye at de fortsatt var

Bråtabua, hvor Gestapo kastet den døde russeren inn og satte fyr på bua.

en halv times gange unna da de hørte de første skudene fra Bråtavollen. Rein ondskap gjorde at Edvard ble beordret på kne i den oktoberkalde Dritardalselva. Med pistolmunningen i nakken fikk stakkaren beskjed om at de ikke lenger hadde bruk for en kjentmann. Heldigvis var ikke alle tyskerne av samme oppfatning.

Seterbuer i brann

Gestapopatruljene fikk etter hvert kontakt med hverandre og avtalte å møtes i Mohyttene på Kløtgefoss. Gruppen som var kommet opp fra Drolsumsida, satte fyr på de to buene som hadde huset motstandsfolk. Den døde russeren som lå på berget foran Bråtabua, lempet de inn i flammene. Strykbua hadde ikke vært i bruk, men Gestapo kastet allikevel inn en håndgranat.

En kan fortsatt se hullet i golvet etter granaten, selv om alle granatsplintene er plukket ut av veggene av suvenirjegere. Strykbua ble forøvrig restaurert av Modum Historielag for noen år tilbake, og er sammen med løa og et halvveis sammenrast fjøs de eneste som står igjen av de gamle bygningene på vollen. På branntomta etter Bråtabua ble det laftet opp ei ny hytte i 1947, beregnet som skogshusvære. Prestgårdsbua ble aldri gjenreist, og i dag er det bare

den gamle peisfoten en kan se, akkurat slik den stod etter brannen.

Forhør og tortur

Etter samling i Mohyttene ble de fire fangene fra Bråtavollen kjørt til Vikersund Bad for forhør. Det samme gjaldt kortspillerne og elgjegerne. De ble imidlertid sluppet fri da Schønfelder gikk god for dem. De fire fra Bråtavollen var ikke så heldige. Åge Tolpinrud hadde et skudd i kneet og var slått til det ugjenkjennelige. Schønfelder klarte allikevel å gjenkjenne ham fra griseslaktningen kvelden før. Dermed ble de fire fangene kjørt til Bergstien i Drammen.

Torturistene Grossmann og Gunneng sørget for nye lidelser før de ble videresendt til Grini. Her fulgte nye forhør under tortur inntil februar 1945. Da kunne en notis i Drammens Tidende fortelle at følgende fra Buskerud var dømt til døden og henrettet ved skyting på Akershus 10. februar:

*Åge Tolpinrud, f. 28.4.1922 på Konnerud
Rolf Kristian Johansen, f. 28.5.1921 på Skoger
Reidar Johansen f. 9.6.1923 på Skoger*

En bauta over disse karene er reist ved Åssiden skole i Drammen, hvor de hadde vært elever.

En bauta ble også reist over de falne russerne på

Snarum Kirkegård, av midler innsamla i bygda, med følgende innskrift:

*Her hviler to soldater fra Ural, Russland.
Falt på Bråtavollen i Holleia 22.10.1944.*

I kampen for friheten.

I følge Henry Johansen som bar mat til motstandsgruppen på Bråtavollen, ble begge disse russerne kalt Gregor til fornavn. Restene av russeren i brannruinene ble hentet til bygda to uker etter tragedien og begravd under en enkel seremoni av prest Sverre Hov. Restene av den andre ble først funnet våren 1945 av noen fiskere, som reagerte på skrikene fra åtselsfugler. Han lå i ei bergkløft i åsen rett opp for seteren. Kløfta har siden blitt kalt «Russerskorta.»

De overlevende

Nordmennene som unnslopp på Bråtavollen, tok seg tilbake til sine hjemsteder på egenhånd, til tross for at tyskerne gjorde sitt ytterste for å ta hele sabotasjegruppen. I flere døgn etter razziaen fortsatte tyskerne undersøkelser av hytter i området mot Snarum og Krøderen. Det var vakthold på Krøderbrua og maskingeværposter ved viktige vei kryss i bygda. Paul Granum som nå ledet stedets motstandsgruppe etter at Karsten Ødegaard ble arrestert, fortalte at de i løpet av tre dager fikk samlet sammen fire russere og fraktet dem over Snarumselva.

Derfra tok de dem videre til Geddehytta i Reistadmarka i Sigdal, før de seinere fikk bedre husvære på Hunstadsetra. Nå ble det langt å frakte forsyninger i stor snø. Vinterkulda gjorde at de måtte fyre for å holde varmen. Røyken avslørte at det bodde folk på setra, og ryktene begynte å gå. Russerne måtte flyttes igjen. Sammen med Arne Hunstad, som også måtte gå i dekning, ble de kjørt til Vassfaret. Sjøføren var elverksbestyrer Hans Sværi, som brukte elverkets bil til den illegale transporten. Her tok de seg inn til den store Milorgleiren, hvor de ble til krigens slutt. Da Hønefoss ble inntatt i maida-gene i 1945, deltok de sammen med Milorgtroppene.

De lokale hjelperne

Karsten Ødegaard, som skaffet motstandsgruppen husrom på Bråtavollen, ble arrestert umiddelbart av to lensmannsbetjenter fra Vikersund. Noen hadde

Karsten Ødegaard ordnet husvære for motstandsfolkene på Bråtavollen.

angitt ham. Han satt i lange og harde forhør med tortur hos Grossmann i Drammen. Senere ble han videre sendt til Grini. Her slapp han merkelig nok flere overgrep, men satt fengslet til krigens slutt. Karsten trodde selv at NS formann Schönfelder hadde forsøkt å hjelpe sin sambygding.

Andreas Prestegården og Sigurd Bråthen, de to hytteeierne på Bråtavollen, ble også arrestert og kjørt til Grossmann. De spilte imidlertid helt uvitende og var dessuten bønder liksom Schönfelder og bekjente av ham. Det er grunn til å tro at Schönfelder kan ha lagt inn en enda sterkere forbønn for dem, siden de ble sendt hjem etter et kort forhør.

KILDER:

Paul Granum: «Minner fra krigen»

Nils Drolsum: «Bråtavollen og krigstragedien der»

Arne Hov: «Historier fra gamle Snarum»

Egil Formo: «Menn i mørket»

Intervjuer med Birger Glesne, Sigurd Bråthen, Karsten Ødegaard og Edvard Korsbøen

Olav Sørensen:

Vikersund meieri 1935

I forbindelse med avviklingen av Drammens meieri sendte meieribestyrer Torbjørn Engen tilbake en del bilder fra avdelingsmeieriene i Åmot og Vikersund. De var havna i Drammen da meieriene på Modum ble nedlagt. Med utgangspunkt i et par av disse bildene skal vi se litt på meieridrifta i Vikersund og betydningen av den. For å få litt bedre inntrykk av personene på bildet har vi tatt et utsnitt av høyre del av bildet (se s. 27) og et utsnitt av midtre del av bildet (se s. 28).

Meiergården, en stor toetasjes teglsteinbygning, lå opp mot jernbanen, der sentrumsgården står i dag, slik bildet på side 29 viser. Ut mot Vikersundgata lå Forbruksforeningen, også andelseid, stort sett av de samme som hadde andeler i meieriet. I det indre

gårdsrommet, bak «Forbrukeren», på «Meieritråkka», foregikk trafikken til og fra meieriet.

Melketransport

Einar Jahren var fra Jaren på Drolsum, og er en typisk representant for «gamlemåten» å transportere melka på, med hest og vogn. Fra Jaren er det ca. fem kilometer til Vikersund. Det tok langt innpå en time å kjøre denne strekningen med hest.

Gårdene organiserte seg i kjørelag med faste kjøredager. Etter hovedveiene ble det satt opp melkeramper. Til melkerampa tok de spanna på drakjerre om sommeren og «mjælkekjælke» om vinteren.

Av bildet ser vi at spanna hadde forskjellig størrelse. De største tok 50 liter, de aller minste bare 15.

«Meieritråkka» i 1935.

Personene på bildet er fra venstre på langvogna: Ukjent, Einar Jaren med hesten Åkersvarten. Bak denne Harald Hagen. På bilen til Kristian Kongsrud og med drakjerre: Nils Råen. Bilen i forgrunnen er en Chevrolet. Foran bilen står Gunnar Dokken. På melkerampa fra venstre Kristian Kongsrud, Sverre Andersen, Nils Sørensen, Isak Møller. I døra bak: Ukjent, Andreas Bottolfs og til sist hesten til Martinius Sandvik. Navnet på den hesten er det ingen som husker.

I 30-åra hadde pulloveren overtatt for vesten, som var vanlig et par tiår før. Vi ser at både Kristian Kongsrud og Gunnar Dokken fulgte moten. Dokken var ekspeditør på «Forbrukern». Kanskje har han vært ute med bestilte varer en av melkekjøerne skulle ha med til Øst-Modum eller Drolsum.

Spanna var merka med navn og leverandørnummer. Når melka kom til meieriet, ble spanna løfta opp på melkerampa og dradd inn til veiing. Det var kjørens jobb. En av «meierikara» helte så melka opp i beholderen på vekta. Melka ble veid, kontrollert og notert, og tomspanna satt ut lengst borte på rampa, der kjøeren tok dem igjen.

Ofte hadde kjøeren med skummet melk eller myse i retur. Skummet melk ble oftast brukt til «kælve- og smågrisdrekk», mysa helst som vesketilsetting i grisemat. Mysa var restproduktet fra ysting, i skummetmelk var fløten separert fra.

I 1935 ble det levert 1 558 632 liter melk på meieriet i Vikersund. Antall leverandører var godt over 200. I tillegg til konsummelk, der det meste ble solgt til Drammen, produserte Vikersund-meieriet fløte,

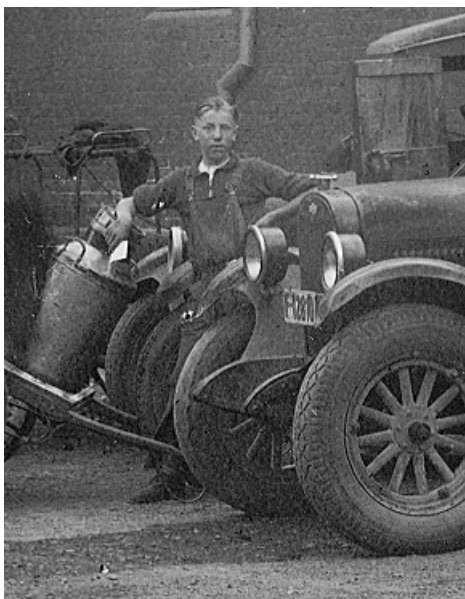
smør, pultost, nøkkelost og goudaost. Særlig goudaen hadde en godt lag med i Vikersund, og meieriet fikk flere medaljer for denne osten.

«Meierikara» og «andre folk»

«Meierikara» som handterte spanna, fikk nærmest gratis vektløftertrening i det daglige arbeidet. Det var stadig konkurranse mellom karane på meieriet og bakerane hos Larsen litt lenger bort i gata om hvem som var best i handbak. «Deiknaerane» fikk også god trening «i ærbe». Hårkløppere og diskenspringere hadde ingen mulighet til å hevde seg!

Nils Råen, gutten midt i bildet med drakjerra og lapp i handa, er representant for «viseguttane», som det var flere av i Vikersund på den tida. Nils var ca.

15 år da bildet ble tatt, typisk alder for en visergutt. Hvem Nils skal hente melk til, veit vi ikke. Både Grand Hotell, Vikersund Bad, Vikersund Hospits (Kvinnerådet) og flere av butikkene, ikke minst de

Nils Råen, gutten med drakjerre og lapp i handa, var en av viserguttane i gata. Melkespannet er en 50-liter. Nils var fra Vest-Råen.

som lå på Tangen, hadde visergutter. Den viktigste viserguttjobben var å hente varer på stasjonen, for jernbanen sto for det meste av godstransporten til Vikersund. Tyngre varer ble dratt på kjerre. Til mindre ting hadde en som regel en varesykkel.

De to bilene på bildet representerer framtida i melketransporten. Fra Drolsum og Øst-Modum tok biltransporten over i 1930-åra. Hvem som eide Chevrolet'en, og hvilken rute den kjørte, har det ikke vært mulig å få rede på, men antakelig var det enten Thomasrud'n som hadde Drolsum-ruta, eller Krona'n som kjørte fra Øst-Modum.

Om bilen til Kristian Kongsrud veit vi en hel del. Gunnar Stærkebye var «småfant» og handlanger for Kristian da han lagde den i stand. Motoren og ramma til bilen var en gammel, liten rutebil. Kristian bygde den om til lastebil sjøl. Førerhuset hadde «reiseverk» av 2'x 2' leker. Veggene var av finer. Lasteplan og lemmer var av plank.

Om Kristian kunne det fortelles mye. Han var en dyktig idrettsmann, bl.a. norgesmester på sykkel, god langrennsløper og skytter og endatil en svær jeger. Når Kristian Kongsrud hadde lastebil som han brukte til melkekjøring, var det ikke av nødvendighet. Det er knapt to kilometer fra Råen til Vikersund. Men «Kongsru'n» hadde bildilla. Han prøvde endatil

å bruke bil som trekraft for potetopptakeren. Det ble ingen suksess, potetene ble så alt for «vidspredde».

Kristian Kongsrud skaffa seg tidlig traktor. Men i 30-åra var traktorene «noen store, tunge beist» med jernhjul, som verken egna seg til potetopptaking eller å kjøre etter veien med. Det var først da den lette Ferguson-traktoren («Gråtassen») med gummihjul kom, en kunne bruke traktor til potetopptaking, - og melkekjøring. Men det var i 1950-åra.

Isak Møller, Nils Sørensen og Andreas Bottolfs var ansatt på meieriet. Isak Møller var fyrbøter, dvs. han sto for kullfyringa av den store dampkjelen som meieriet hadde. Det var kullfyringa som gjorde det nødvendig å ha den store pipa. Både Isak og Nils arbeidet på meieriet «all sin dag», de siste åra i Drammen. Andreas Bottolfs derimot, starta sportsforretning i Vikersund, der slekta fortsatt driver butikk.

Bak hesten til Einar Jahren står Harald Hagen, opprinnelig «vestsnaring», men gift på Grøterud, der han og kona Astrid drev gårdsbruk med husdyr. Harald kom til å kjøpe Åkersvarten av Einar Jahren, og han hadde den hesten i mange år.

De to guttungeane på bildet, den barbeinte på vogna til Einar Jahren, og Arvid Andersen, som står foran på melkerampa, viser også et typisk trekk ved melkekjøringa, ungene som fikk «henge på» med melkekjøreren til Vikersund. Det er Arvid som ser mest kry ut. For han hadde fått kjøre bil med Kongsrud'n! Guttungen fra Drolsum er barbeint. At unger og særlig gutter gikk barbeint om sommeren, var vanlig til etter siste krig.

Ellers ser vi at det er litt forskjellig hvordan de enkelte er kledd. Einar Jahren og Harald Hagen er i «hølaskleda», med blåjakker og sikspens, mens Kristian Kongsrud og særlig Gunnar Dokken er mer «snobbine, - i halvpuss», med skjorte og pullover. I 30-åra hadde pulloveren overtatt etter vesten, som var alminnelig noen tiår før. Den hvite kjeledressen til Andreas Bottolfs forteller at han arbeider inne på meieriet og har en eller annen jobb i nærkontakt med melk eller ost.

Melkehygiene

Meieridrift handler i stor grad om melkehygiene, der det viktigste er å holde bakterieinnholdet i melka lavest mulig. Da må melka være godt avkjølt, helst ned til fra 0 til 4 grader. På gårdene var kaldt vann eneste mulighet for avkjøling. Noen steder i bygda var de heldige, og greidde, ofte med betydelig arbeidsinnsats, å skaffe seg sikkert og rikelig vann. Mange bygde da et «postkar» på gårdsplassen, der melkespanna kunne stå til avkjøling en time eller to før de ble kjørt til meieriet. For de som hadde dårligere med vann, var brønnen eneste løsning. Meieriet hadde måttet grave vannledning helt fra «De rike kilder» på Vest-Råen og hele Badeveien ned til Vikersund.

Vikersund Meieri sett fra Øvregata.

Sammen med «Ullovar'n» ga Meieriet Vikersund et anstrøk av industristed. Ikke minst var de høye skorsteinspipene som begge hadde, landemerker i Vikersund. Melkeproduksjonen foregikk i 1. etasje. I 2. etasje var det leiligheter, bl. a. for bestyreren og ellers spiserom for ansatte og en forsamlingsal, Meierisalen. «Dom som itte hadde vett tel å gå himatt i betids fra festane der, måtte ta tel takke med de dårligste kalosjane, huser je'n far sa! Det spørs om'n itte prata a' erfaring.»

Oppgangen til Meierisalen, som vi ser på bildet på side 26, var utstaffert og hvitmalt.

sund. I tillegg til meieriet fikk store deler av sentrum vann fra «meieriledningen».

Bakteriekontrollen på meieriet, har Torbjørn Engen fortalt meg, var en enkel, men ganske effektiv prøve der en tilsatte metylenblått. Var bakterieinnholdet for stort, ble prøva hvit. Konsekvensen var «klassemjælk», som betydde plunder for meieriet og reduksjon i prisen for produsenten. En motiveringsmetode meieriet brukte overfor produsentene, var premiering av de som hadde levert 1. klasses melk hele året. Da vanket det sølvskjeer som belønning. Dette gikk det prestisje i, noe som sikkert også var meningen. De siste årene Drammensmeieriet var i drift, var ordningen enda virksom, og det ble kjøpt premier for et betydelig beløp. Blant arvede gjenstander etter melkeleverandør nr. 229 ved Vikersund meieri, har forfatteren en kompottskje i sølv fra meieriet. Den pensjonerte meieribestyreren kunne opplyse at dette er premie for tre års leveranse av 1. klasses melk.

Meieridrifta var viktig

I 1935 betalte meieriet 15 øre pr. liter til produsent. 1,5 mill. liter melk ga en bruttofortjeneste til leverandørene på 225 000 kr. Et lite beløp etter vår tids måle-

stokk. Men budeie- og gårdsgutt-lønnene var fra 30 til 50 kroner måneden pluss kost og losji i 30-åra, og melkeproduksjonen var på tross av de dårlige prisene hovedinntektskilden for mange gårdsbruk.

Meieridrifta ga virksomhet til bygda, og trafikk i Vikersund. Hver dag, seks dager i uka, var «mjælkekjørerane» i gata. Ofte skulle de ha med seg noe hjem igjen fra butikken, og en gang i blant unte de seg en kaffekopp på Krona eller en av de andre kafeene. I mens sto hestene i hestebindinga på sørenden av Meierigården, der inngangen til lensmannskontoret er i dag. Noen ganger var det en hest som flaug ut. Særlig om sommeren kunne det bli dramatisk når «en styrin hest flaug som for livet» med ei vogn med jernhjul ramlende etter seg og melkespanna lå strødd etter Vikersundgata.

For å unngå slikt, ble hestene som regel godt binni. «Ska' ru itte binne hesten din'a Olaf,» var det en som spurte, da'n Olaf bare slengte tommane oppå ryggen te' hesten. «Han er gla'n får stå!» sa'n Olaf. Hesten var blitt hardkjørt i våronna.

KILDER:

Takk til Gunnar Stærkebye og Torbjørn Engen som fra hver sin kant har gitt viktige opplysninger til denne artikkelen.

Mælumbakken – gjemt, men ikke glemmt

Det er med hoppbakkene i Drammensvassdraget som med treforedlingsbedriftene. I mellomkrigstiden og de første etterkrigsårene lå det minst en bakke ved hvert tettsted oppover fra Drammen, og hver helg i vinterhalvåret var det ett eller flere hopprenn i distriktet. Åmot var intet unntak. Åmot IF hadde på denne tiden et meget sterkt hoppslag, spesielt i 1930-årene gjorde disse karene sterke innhugg på premiebordene.

Det fantes på denne tiden flere hoppbakker på Åmot. Den største av disse var Kongskollen, anlagt av Åmot Arbeideridrettslag (ÅAIL), med bakkerekord på 52 meter. På Holo lå Muggerudbakken, hvor det var mulig med hopp på over 30 meter. Her arrangerte også ÅAIL renn.

Da Vikersund IF anla en storbakke i Øst-Åsen i 1934/35, var det naturlig for hoppmiljøet i Åmot IF å tenke i de samme banene, og man så seg ut et område like sør for Muggerudbakken. Området tilhørte gården Mælum, derav navnet Mælumbakken. ÅIF og ÅAIL gikk sammen mot slutten av 30-årene, og det var Mælumbakken som i en periode ble hovedbakken på Åmot.

Forberedelser og bygging

I 1935 skrev ÅIF til eierne av Mælum med spørsmål om å få leiet det området man mente ville egne seg som hoppbakke. Ingeniør Ravensborg var den som undertegnet brevet, og det var vedlagt et profil av bakken slik den var planlagt. Diskusjonene med grunneier tok tid, og det var først høsten 1937 at man kunne gå i gang med arbeidet. Men da gikk det til gjengjeld fort!

Anleggsarbeidet i Mælumbakken ble utført med håndmakt av medlemmene i ÅIF. Det meste foregikk med hakke, spade og «sluskebår». Nederst i unnarennnet lå et lite tjern, Haugtjern. Det måtte tappes ut, og området forøvrig på sletta måtte dreneres. Arbeidet gikk allikevel forbausende raskt. Bakken ble anlagt i løpet av noen korte høstmåneder, og den var klar for åpningsrenn allerede i januar 1938. Dette rennet måtte imidlertid avlyses på grunn av snømangel.

Ingvald Midtskogen var bas for anleggsarbeidet. Han var en myndig herre som folk hørte på. Han var tomteformann på Embretsfoss, og tok seg kanskje en

del friheter når det gjaldt disponering av tomtearbeiderne på fabrikken. Ingvald Midtskogen var også bakkeshjef under rennene, og foran hvert renn var bakken alltid i prima stand.

Under anleggsarbeidet sto Damegruppa i ÅIF for serveringen. Det smakte godt med varm lapsskaus for ungguttene som hadde vært på fest lørdagskvelden!

Hopperen Arvid Palmesen forteller at da bakken var ny, skulle alle prøvehoppe. Også en viss Gunnar Sem, som aldri hadde hoppet. Han falt ned i løssnøen på kulen og kom ikke videre. Han skrøt senere av at han var den eneste som hadde hoppet i Mælumbakken uten å kjøre unnarennnet. Birger Ruud ble også invitert til Åmot for å prøve bakken. Etter hoppingen ble det servert kjøttkaker. Han skrøt av både bakken og kjløttkakene.

I avisene var det også mye positiv omtale. Etter åpningsrennet i 1939 står det i *Drammens Tidende (DT)*: «Det er nesten som et eventyr å høre på hvilken måte Åmot Idrettsforening har skaffet seg sin nye, flotte storbakke - Mælumbakken. Så sent som høsten 1937 påbegyntes arbeidet, og 3 mndr. senere stod bakken ferdig. På bakken hviler nu en gjeld på kr. 2500,-, men så er det da også driftige karer som har stått bak. Nevnes bør Ingvald Midtskogen, Arthur Skoglund, Sigurd Christoffersen, Olav Pettersen, ing. Ravensborg, brødr. Røste, Peder Sørli og Amundsen.» Og i *Fremtiden* står det å lese etter rennet i januar 1940: «Vi hadde ikke trudd det, hvis ikke karene hadde lagt fram betalte regninger og diverse gjeldsbevis, men det faktiske forhold er at denne ypperlige bakke i dag har kostet Åmot idrettsforening noe slikt som 3000 kroner! Lenger ned i samme referat står det: «Bakken ligger godt skjermet fra vær og vind. Vi trur ikke med rette en eneste løper i gårsdagens skirenn kan si at det var vinden som ødela hoppet. Bakken har framfor alt en mer riktig kurve enn de fleste storbakker som er bygget i Norge de senere år.»

Avlysning av åpningsrenn

Åpningsrennet var som nevnt tillyst i januar 1938. ÅIF skulle arrangere landsrenn og hadde fått god påmelding. Snømangel gjorde imidlertid at rennet måtte avlyses, og åpningsrennet ble derfor først arrangert i januar 1939. Det skulle senere vise seg at

flere tillyste renn måtte avlyses i løpet av den korte perioden Mælumbakken eksisterte, alle på grunn av snømangel. Snøfattige vintre er ikke av ny dato. I løpet av de 14 årene bakken var i drift, førte krigen til at det ikke ble arrangert større renn fem år på rad. I tillegg ble tre renn avlyst på grunn av snømangel, slik at det bare var seks sesonger det ble større arrangementer i bakken. Enkelte år ble det også arrangert vårrenn, det er funnet referat fra 1940 og 1946.

Åpningsrenn i 1939

Åpningsrennet 21. januar 1939 fikk mye positiv omtale i avisene. «Asbjørn og Birger i teten på Modum. Men Trygve Røste, Aamot truet alvorlig. Olav Haavik, Vikersund lengste hopp 72,5 m.» var overskriften i *DT*.

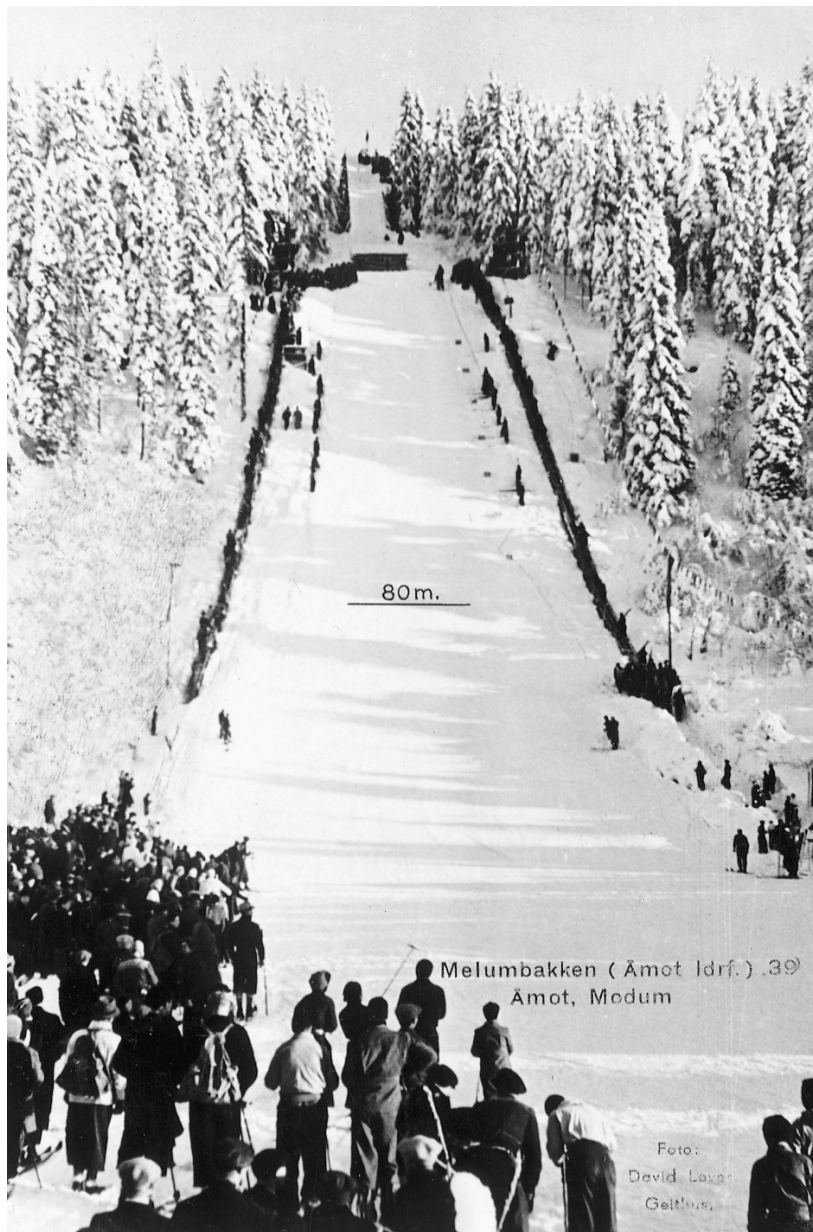
Inger Weum fra V. Spone var prøvehopper. På Modum var det på denne tiden vanlig med kvinnelige prøvehoppere. Hun hoppet 45 meter i første omgang, 55 meter i andre.

Bjarne Bryntesen og Arvid Palmesen gjennomførte et dobbelt-hopp. Arvid Palmesen forteller «at vi så at Asbjørn og Birger Ruud hadde gjort dette i Hannibalbakken, og vi ville også prøve det i Mælumbakken.» Bakken var glimrende preparert, og det var få fall. Og bare to skibrekk! Birger Ruud uttalte at bakken var en av de beste i landet.

Rennet i 1940

Etter rennet i januar 1940 var overskriften i *DT*: «Ujevn hopping i Mælumbakken - En kongsbegtrio i teten, fulgt av Kåre Wahlberg, Bul og Kolbjørn Gulbrandsen, Str. og Lillestrøm. Flott arrangement i utmerket bakke.» Og *Fremtiden* skriver bl.a.: «Ujamne prestasjoner i distriktets peneste skibakke.»

Været var surt, og publikumsoppslutningen lav. Men det var god deltagelse, og rennet ble gjennomført på en fin måte. Hilmar Myhra vant, med Arnold Kongsgård og Birger Ruud på de neste plassene. Alle tre hadde lengste hopp på 75 meter, men siden Kongsgård nådde denne lengden først, var det han som fikk æren av å sette bakkerekord. Best av de lokale deltagerne var Olav Haavik, Bjarne Bryntesen og Arvid Palmesen på henholdsvis 11., 14. og 15. plass.

Mælumbakken under rennet enten i 1939 eller 1940. På bildet står det «Melumbakken (Åmot Idrf.) .39 Åmot, Modum». Fotografiet sto i DT i forbindelse med rennet i 1940.

Foto: David Löwe, Geithus

Vårrennet i 1940 ble arrangert 9. mars. Birger Ruud, KIF, vant kl. 20-32 år, Ottar Hølen, Åmot, vant i klassen over 32 år. Det var færre deltagere enn forventet, og publikumsoppslutningen var også dårlig.

Krigsårene

Under krigen var det liten aktivitet i bakken, i alle fall når det gjaldt hopping. I bua nede på sletta var det visstnok en celle for motstandsbevegelsen. Her drev Nils og Anker Åmotsbakken med våpenopplæring.

I mars 1945 ble det arrangert jøssingrenn. Det var søkt om tillatelse, og den offisielle begrunnelsen for

Forside av programmet fra 1939.

Programmet er utlånt fra Terje Røste.

arrangementet var å samle inn penger til en planlagt badstue i Strandgata. Dette var i og for seg sant nok, det var utarbeidet planer, og meningen var å realisere disse rett etter krigen. Men dette prosjektet ble det ikke noe av. Det var stor deltagelse i rennet, som ble vunnet av Trond Eide fra Birkebeiner'n (opprinnelig fra Skotselv) med Arvid Palmesen på 2. plass. Som premier ble det delt ut plaketter med navn og plassering inngravert. Plakettene var muligens laget i et fabrikkverksted i nærheten?

Det første etterkrigsrennet

Overskriftene i *DT* etter rennet i 1946 var: «EGIL LÆRUM til topps i Mehlumbakken. Birger Ruud og Vidar Lindboe Hansen måtte overende.»

Det var forbausende mange fall, og de fleste av «storkara» måtte overende. Det ble spekulert i at unnarennene hadde seget i løpet av krigsårene, slik at det ble problemer med nedslaget for noen. Etter Erling Lærum fulgte Arnold Kongsgård, KIF, og Sigurd Sollid fra BUL. Bjarne Bryntesen kom på niende plass. I kl. B vant Ernst Knudsen, KIF. Torger Mugerud, Einar Wang og Leif Røste, alle Åmot, kom på h.h.v. 3., 6. og 7. plass i denne klassen. I kl. junior ble Arne Dahlby, ÅIF, nr. tre.

Rennet i 1947 ble avlyst på grunn av snømangel.

Åmot-hoppere vårrennet 1940.

Bak fra venstre 27 - Toralf Hartz, 38 - Odd Røste, 48 - Trygve Røste, 40 - Bjarne Bryntesen, 46 - Josef Nilsen Hengsle, 55 - Erik Bryntesen, 3 - Ottar Hølen, 36 - Arvid Palmesen, 57 - Thore Fosbæk. Foran fra venstre 63 - Arne Ødegård, 64 - Rolf Fosbæk, 70 - Arvid Donstad, 75 - Rolf Bårud, 68 - William Midtskogen, 51 - Walter Røste.

Fra ÅIF Jubileumbok 1979.

Rennet i 1948

I skigruppas protokoll for 1948 står det: «Det var med bange anelser vi imøteså rennet i år. Sneen lå meterdyp, og vi var mer enn nogensinde avhengig av fint veir da Liv's landsrenn og Drafn's pokalrenn gikk samme helg. Det gikk bra.» Det ble arrangert både langrenn og hopprenn. Langrennet gikk ut fra idrettsplassen med innkomst samme sted. Løperne fikk bruke Wassends badstue etter løpet.

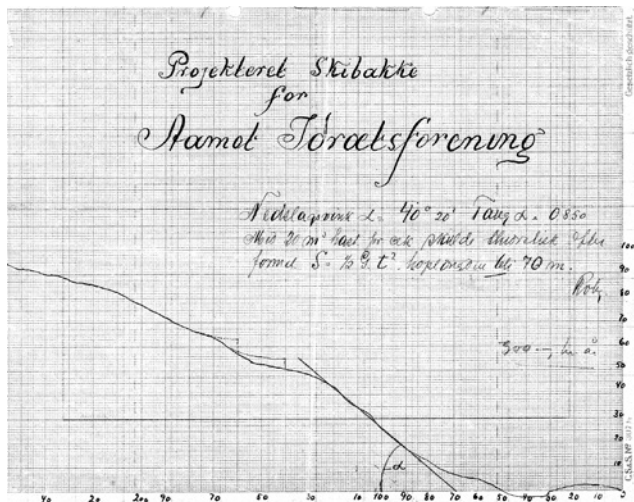
Dagen for hopprennet opprant med strålende sol og, iflg. protokollen, bare noen få minusgrader for mye. Arrangementet gikk bra, og det var ingen uhell under rennet. Gunnar Evje fra Geithus vant kl. A med Harald Lerum, Dr. Ballklubb, på 2. plass. Torger Mugerud, Åmot, kom på 8. plass. Bjarne Bryntesen vant kl. D (Senior), mens Anders Madsen vant juniorklassen. Begge var fra Åmot.

Avlysning i 1949

For det planlagte rennet i 1949 beretter protokollen: «Nordisk renn, Åmot Idrettsforening sto på terminlisten den 5. og 6. februar, men rennet kom dessverre ikke lengre enn til denne listen. Et mildvær sist i januar tok den vesle snøen som var, og det var ikke annet å gjøre enn å avlyse rennet. Det var da innkommet anmeldelse fra flere av landets beste løpere.»

Rennet i 1950

Mælumrennet 1950 ble avholdt 11-12. februar. Værgudene viste seg ikke helt fra sin beste side, så publikumsinnrykket blev ikke som ventet. Fra morgenen av var det nordavær med snø, men det bedret seg utover dagen. I avisen sto det: «Åmot IF avvirket det hele på en verdig måte under vanskelige forhold.

Profil av bakken som planlagt. Hopplengden ble beregnet til 70 m med nedslagsvinkel 40 grader.

(Original vedlagt brev til grunneier.)

Foreningens funksjonærer har all ære av rennet.»

Langrennet gikk fra Bårud skole, og løypa var etter sigende den beste Åmot har laget. Løypegjengen med David Nielsen fikk mye skryt.

Spesielt hopprenn kl. A ble vunnet av Gunnar Lie, Drafn, med Arnold Kongsgård, KIF, og Knut Nilsen, Heggedal, på de neste plassene. Odd Løvstad, Geithus, vant kl. B.

Det siste rennet i Mælumbakken

Det siste Mælumrennet ble avholdt i 1951. Rennet

ble vellykket. I skigruppas protokoll står det: «Så kom lørdag 20 januar, da vi skulde avvikle det første punktet på vårt program for landsrennet, og vi må ha lov til å si at vi fikk en riktig frisk og god start med lørdagens langrenn som var 17 km. Det var en 6-7 kuldegrader, og det samlet seg etter hvert et stort antall publikum. De som utgjorde det utenlandske innslaget var våre to gjester, finnen Paavo Korhonen og svensken Kjell Martin som begge ble hilst med sine nasjonalsanger ved startstedet. Det var en enstemmig presse om vårt arrangement, det gikk sågar så langt at de skrev at det var det beste de hadde sett på flere år. Så løypesjefen David Nilsen og hans mannskap kan alle være fornøyd. Ellers la folk merke til at Olav Mårdalen og Olaf Økern, som begge var anmeldt, uteble fra start og benyttet helgen til andre løp, en opptreden som ikke er så populær blant publikum.»

Fra hopprennet dagen etter står det i protokollen: «Der må vi ha lov til å si at det blev et hopprenn med overraskelser. Her stilte til start både Verdensmester, Olympiamester og en 2-3 Norgesmestere. Men på toppen av premielisten fant vi ingen av de karene igjen. Hva nå det kommer av skal ikke jeg komme nærmere inn på. Men en gledelig overraskelse for oss sørget Torgeir Muggenrud og Einar Wang for i det de oppnådde meget respektable plasseringer. Har ikke fått nøyaktige oppgaver, men går ut ifra at det var ca 1500 tilskuere som så hopprennet.»

Hopp kl. A ble vunnet av Yngvar Myhra, KIF, med Ivar Nilsen, Koll, og Torger Muggenrud, Åmot, på de neste plassene. Erling Kroken hadde dagens lengste hopp på 73 m, men stilen trakk ned, slik at

Arvid Palmesen i svevet. Dette er en flott demonstrasjon av skihopping på 1940-tallet.

Foto utlånt av Arvid Palmesen.

han endte på 8. plass. Fra Åmot deltok også Einar Wang, Bjarne Bryntesen, Alf Skredsvik, Arne Dalby og Svein Hølen.

Rennet var nordisk, og det var med en deltager fra Finnland i kombinert. Formannen i Idrettsforeningen var Reidar Larsen, også kjent som «Generalen». Han hadde lært seg noen ord finsk for anledningen!

Støtte fra lokalmiljøet - premier

Lokale foreninger og lokalt næringsliv støttet opp om arrangementene ved å gi premier.

- Embretsfoss funksjonærer og formenns gavepremie.
- Embretsfoss arbeiderforenings gavepremie.
- Åmotkjøbmennenes vandrepokal for beste hopper uansett klasse.
- Åmotkjøbmennenes vandrepokal for beste hopper fra Åmot I.F.
- Embretsfoss fagforenings gavepremie.

Universalbygg ga også premier til flere av rennene. Et år delte man ut Borgernes Pokal. I tillegg hadde man selvsagt damenes pokal når det var innlagt kombinertrenn.

Premiene var ellers ikke overdådige sett med dagens øyne. Både Arvid Palmesen og Torgeir Muggerud har fortsatt lommebok i skinn som er vunnet i Mælumbakken.

Damegruppa

Damegruppa i ÅIF var svært aktiv og bidro til at anleggsarbeidet og arrangementene ble svært populære. Særlig rett før og etter krigen var det nok ikke flust med mat for alle, og det ble satt stor pris på serveringen. Det hjalp sikkert at et sentralt medlem av gruppa var gift med slakteren på Åmot.

Fremtiden skrev 27/1 1940: «Damegruppa serverte også i år middag med kjøttkaker, grønne erter og poteter etter rennet. Dette var umåtelig populært. Rekorden fra 1939 var 17 kjøttkaker. Kakene var noe større året etter, så rekorden ble ikke slått. Som en sa: « Nå har jeg spist 12. Hadde det ikke vært for at jeg må spise ertene og potetene også så skulle jeg nok slått rekorden fra i fjor.» Tilsvarende fra *DT* etter rennet i 1946: «I krigens matfattige dager mintes vi med glede de lekre kjøttkakemiddagene som ÅIFs Damegruppe serverte løpere og presse etter endt skirenn. Det var liksom et utopi som vi ikke helt våget å håpe skulle gjenoppstå. Men Åmot-damene har fortsatt der de slapp. Men denne gangen gikk det i lapskaus. Det var et uhyggelig antall liter som gikk ned på høykant. Og godt smakte det.»

Bakkerekorden 75 m eller 75,5 m?

I Thure Lunds artikkel «Skibakker i Modum» i *Gamle Modum* 1997 blir bakkerekorden i Mælumbakken

oppgitt til å være 75,5 meter. Dette blir bekreftet av nesten alle som er blitt intervjuet i forbindelse med denne artikkelen. I referatet fra vårrennet i mars 1940 står det i *Fremtiden* at dagens lengste hopp på 73,5 meter sto Jon Helle fra Odda for, og at dette var bare 2 meter bak bakkerekorden.

I referatet fra Mælumrennet i januar 1940 står det imidlertid i *DT* at «Arnold Kongsgård hadde to krafthopp på 75 meter og fikk ny bakkerekord.» *Fremtiden* i sitt referat oppgir de samme lengdene. I renn etter krigen ser det ut til at det lengste hoppet var på 73,5 meter. Basert på dette må det konkluderes at bakkerekorden i Mælumbakken er 75 meter, satt av Arnold Kongsgård i januar 1940.

Mælumbakken var en storbakke den tiden den var i drift. Noen opplevde at de ble nektet å hoppe av de hjemme, men hoppe skulle de allikevel. Svein Hølen forteller at også han ble nektet, men han dro opp i bakken. Der traff han onkelen sin, Ottar Hølen, som var en erfaren skihopper. «Det er greit å hoppe her, Svein,» sa han, og Svein krabbet opp på stillaset. Da onkelen veiva klart nede på sletta, sto han sammen med en annen kar. Da Svein hadde landet og kom ned i overgangen, så han at det var faren sin. «Jeg stoppa ikke, men kjørte rett fram og hjem.»

Forsøk på gjenoppbygging

Snøvinteren 1951/52 tok knekken på stillaset. Tømmer for et nytt stillas ble hugget på dugnad. Både Modum Kommune og Norsk Tipping var villige til å yte økonomisk støtte. Pengene skulle først utbetales når stillaset var gjenoppført. Hoppgruppa i Åmot drev tungt på denne tiden, og det var ikke mulig å få engasjert folk i gjenoppbyggingen. Senere på 50-tallet forsøkte Trygve Røste å få bygget en ny og større bakke. Forholdene lå godt til rette for dette. Men disse planene ble det heller ikke noe av. Siden er det ikke gjort noe forsøk på å gjenreise bakken. Avtalen med grunneier ble oppsagt av Åmot Idrettsforening i 1961.

De tidligere aktive hopperne Svein Hølen, Gunnar Eoje, Torgeir Muggerud, Arvid Palmesen og Alf Skredsvik har bidratt med mange interessante opplysninger både når det gjelder hoppmiljøet på Åmot og renn i Mælumbakken. Dette har vært viktig informasjon for å få skrevet denne artikkelen. Takk til dere alle!

KILDER:

Referater i *Drammens Tidene (DT)* og *Fremtiden* fra årene 1935-1951. Protokoll fra skigruppa i ÅIF fra og med sesongen 1947. Protokollen er noen steder supplert med informasjon fra avisreferater.

Blaafarveværket: En scheidegutts liv

Hvem var egentlig disse guttene som sto og slo stein på scheidebordet i gruvene? Geir Ottesen fra Asker har fulgt livsløpet til en av dem, Christian Johnsen Kjølstad, hans egen tippoldefar. Om Christians liv kanskje ikke er typisk for alle guttene, så får vi likevel et innblikk i forholdene den gang og hva slags problemer de hadde å stri med.

Christian Johnsen ble født på en husmannsplass under Kjølstad gård i Modum den 25. november 1821¹. Det eneste vi vet om barndommen hans er at han ble vaksinert mot kopper som ettåring². Det var nifse greier med innpoding av levende bakterier fra byllene til kveg som hadde kukopper. At ungen skrek, kan vi gå ut fra som sikkert, men de laget nok en del hjertebank hos moren også.

Skolegang ble det nok så som så med, og vi må regne med at han, i likhet med andre fattigunger, tidlig måtte være med på gårdsarbeid.

Som 12-åring begynte han som Schigter eller Scheidknabe³ i gruvene i Skuterudåsen. Gruvespråket var tysk, og Scheidknabe betyr rettt og slett skillegutt. Her sto han sammen med et dusin andre guttunger og slo i stykker stenblokker for å plukke ut malmen. Fra tidlig morgen til kveld sto de der og slo på stein. Arbeidstiden ville nok vakt hevede øyenbryn hos våre dagers arbeidstilsyn. De begynte klokken 5 om morgenen og jobbet fram til midt på dagen, da de hadde to timers pause. Så var det på'n igjen frem til klokken 5 om ettermiddagen. Med andre ord 12 timers arbeidsdag, 6 dager i uken. Lørdagsfri var et ukjent begrep.

Det skal ikke mye fantasi til for å forestille seg det spetakkelet det måtte bli når en gjeng gutter sto og deljet løs på hver sin stein på et jernbeslått bord. Det må ha bråkt noe forferdelig, og det er ikke usannsynlig at han utviklet en hørselsskade, selv om det ikke fremgår av noen kilde. Bordet står der den dag i dag og kan sees i Scheidehuset i gruvemuseet.

Men det var ikke bare arbeid som ble forlangt. Tre kvelder i uken gikk de også på skole. Etter datidens forhold en skole med høy standard, men etter å ha stått og banket stein siden fem om morgenen, var det kanskje så som så med skolelysten. Det var i alle fall ikke noe for Christian. Han var mer borte enn til stede. I den 13. bergmåned 1835 var han borte 19 av 20 ganger – sikkert til lærer Lunds fortvilelse. Karakterene ble da også deretter, han fikk jevnt over 4, og det var ikke stort å skrive hjem om⁴ – hvis han i det hele tatt fikk med seg såpass at han lærte å skrive.

Fra gruvetråkka ca. 1860.
Scheidehuset er den stor bygningen til høyre i bildet.

Foto: Gercke / Modums Blaafarveværk.

Høsten 1836 gikk han til konfirmantforberedelse. Noe lys var han neppe der heller. For å slippe frem for presten måtte stakkarene gjennom en «examination udi Christendoms kundskab», og avhengig av hvordan de klarte seg, ble de plassert etter rang på kirkegulvet på konfirmasjonsdagen. Christian ble nr 18 av 21 og fikk dårligste karakter⁵.

Fra Kjølstad til Skuterudåsen er det en drøy marsj, og avgjort i lengste laget når du skal begynne klokken 5 om morgenen. Christian benyttet seg antagelig av muligheten til å bruke et av sackerhusene. Dette var overnattingssteder for de av arbeiderne som trengte det. Lønnen var etter våre forhold ikke imponerende, 11 1/2 skilling om dagen eller omtrent 38 øre, men det ble nok ansett som god betaling den gang og sikkert et kjærkomment tilskudd til familieøkonomien på husmannsplassen Kjølstadeie. Det skulle vise seg å bli mindre, for han var stadig plaget av en verkebyll på høyre hæl, noe som medførte fravær. Og intet oppmøte, halv fortjeneste. Verket var såpass moderne at det betalte halv lønn ved sykefravær og hel lønn ved arbeidsskader. I så måte lå det langt forut for sin tid.

Interiør fra skeidehus.

Gjengitt fra Agricola: *De Re Metallica*, 1556.

Byllen må ha plaget ham skikkelig, men heldigvis hadde verket også egen lege, og Christian fikk behandling ikke mindre enn fem ganger det første året, en gang med høy feber. At det var alvor er det ingen tvil om - du ble ikke sykemeldt i utide av dr. Steffens. Som vi skal se, kom Christian antagelig til å plages med foten resten av livet.

Som 18-åring møtte han på sesjon⁶ og ble innskrevet i *det Modumske Compagnie af Hallingdals Musqueteer-Corps*⁷. Vi får vite at han var 65 tommer høy (1.70 m.), og at han gjorde seg et år yngre enn han virkelig var. I rullene er han oppført som født i 1822, mens han i virkeligheten var født året før. Om det var bevisst eller ikke, skal være usagt. Han ble døpt i 1822, så det kan godt være at det var de militære som blingset på dåpsattesten. Noen «kløppere udi regnekunsten» var de i alle fall ikke; han er oppført som 25 år gammel fem år på rad. Militærtjenesten, som varte i 6 år, var nærmest som heimevern å regne. De ekserserte på kirkebakken noen dager hvert år, fortrinnsvis om sommeren og utenfor onnene – krigen fikk vente til høyet var i hus. Foten har tydeligvis plaget ham, og i 1845 ble han overført til «Mandskaber som ere befundne udygtige til at udskrives som virkelige Stridsmænd, men derimot anseet tjenlige som Kudske.»⁸ Den gang som nå hadde det militære behov for sjåfører.

Hele tiden var han ansatt ved Blaafarveværket. Etter 4 år hadde han avansert til «drenge» og lønnen økt til 14 skilling. I 1843 var han blitt dagarbeider og

lønnen økt til 25 skilling. Etter 10 år ble han «gamle-sprenger» og nå med den anseelige lønn på 30 skilling⁹.

Så skjedde det noe. Christian, som vi skal se, var en «pigernes Jens» og satte kanskje mer pris på dansen på lørdagskvelden enn slitet i Syd-gruvene. Flere ganger fikk han mulkt for «biirschigt»³, dvs. ulovlig fravær i forbindelse med helg.

Dessuten fikk han også mulkt for «etterladen-hed»³. Ting kan tyde på at han var kommet på kant med ledelsen i gruvene. I alle fall hadde han siste arbeidsdag 11. januar 1845, selv om han formelt først ble utmeldt 22. april. Om han sluttet frivillig eller ble sagt opp vites ikke. Det begynte å gå dårlig med verket, og tre år etter gikk det konkurs. Hvorfor han hadde sin siste arbeidsdag tre måneder før han formelt sluttet, får vi nok aldri vite.

Hvilke muligheter hadde han? Han kunne vandre til Drammen og prøve lykken der. Det var det mange som gjorde. Han kunne enda dra helt til Christiania, der skulle det være godt om arbeid. Amerika var en annen mulighet, men det krevde penger. Men Christian holdt seg til det nære. Han tok tjeneste som «Arbeidsmand» på nabogården Brunnes¹⁰, og her traff han Randi Olsdatter som var tjenestejente. Og så gikk det ikke bedre enn at de havnet i sengehalmene en gang på sommeren 1845. Randi merket etter hvert at hun var på vei, og den 2. april 1846 fødte hun en datter som ble døpt Caroline. Christian og Randi var ikke gift, og presten var nøye med å få det med i kirkeboken at dette var deres «første Leiermaal»¹¹. Om det var det, skal være usagt, men det var i alle fall det første det ble resultater av. Noe giftermål mellom Randi og Christian ble det ikke noe av. Han flyttet tilbake til Kjølstad hvor han tok jobb som «Tjenestekarl» for Nils Haugen. Hvordan det gikk med Randi, vet vi ikke. Det eneste vi vet om Caroline, er at hun ble konfirmert i 1861. Da sto hun sist i rekken av konfirmanter og fikk karakteristikken «maadelig oplyst, men sædelig»¹². Det siste var da enda bra, det er mer enn vi kan si om faren.

Christian må ha hatt drag på damene, for i 1849 traff han Ingeborg Olsdatter, og det ble det også barn av. Den 11. mars 1850 fødte hun sønnen Andreas¹³, som ble forfatterens oldefar. (Omtalt i *Gamle Modum 2000*.)

Men om Ingeborg kanskje var lysten på å gifte seg, så var ikke Christian det – i alle fall ikke med henne. For han sto samtidig i med søsteren Ragnhild, og da storesøster Ingeborg fødte, var lillesøster Ragnhild en måned på vei. Christian og Ragnhild giftet seg måneden etter, den 2. april¹⁴. Det kan godt tenkes at han ble upopulær på den bedriften, og det var kanskje det som var grunnen til at de flyttet til Drammen tre måneder etter¹⁵.

Men han fikk ikke dø i synden. Ingeborg gikk til sogneprest Tandberg og ba om hjelp til å kreve inn «befostringsbidraget» som Christian ikke hadde

betalt. Og Tandberg skrev brev til lensmannen i Modum, som sendte det til Drammen¹⁶. Den 29. juli 1850 måtte Christian «indfinde sig» hos futen og gi forklaring på hvorfor han ikke hadde betalt¹⁷.

Christian stakkar, måtte nok innrømme at det var han som var faren, men nå var han gift, og kona synlig på veg. Dessuten hadde han en lausunge fra før å betale på, og det kostet ikke mindre enn 6 daler i året. Men det stoppet ikke der. Lensmannen hadde allerede vært hjemme hos han og pantet ut alt han eide, og hos murmester Andersen tjente han ikke mer enn 9 ort i uken.¹⁸ Dessuten var han utskrevet av rullene fordi han hadde et åpent sår. Ja – og så var han arbeidsufør. Kort sagt – det var ikke måte på elendighet.

Futen må ha ristet på hodet og innsett at her var det ikke mye å hente. Han skrev tilbake at Christian ville ha «meget ondt for at utrede ja, selv halvparten av det han burde». Så enden på visa ble at Ingborg ikke fikk noen ting.

Den 15. oktober 1850 ble han far for tredje gang, men nå på respektabel vis. Datteren ble kalt Josefine, og etterhvert kom det 5 barn til.

Men Ingborg ga seg ikke, hun gikk til sognepresten nok en gang, og han skrev til amtet:

Under 30de Maii d.A. ansøgte for det høie Amt om Refonition for Opfostringsbidraget som gift Mand Christian Jonsen har at udrede for sit med Pigen Ingborg Olsdatter Trondspladsen under Hovde i Heggen Hovedsogn udenfor Ægteskab avlede Barn ved navn Andreas som er døpt den 28 Martz d.A.

Faderen Christian Jonsen skal før have boet på Strømsøe, men bor nu tilleie hos Monseren paa Ribbensbakken paa Bragernessiden.

Den meget trengende Pige Ingborg Olsdatter og hendes barns Sag tillader jeg mig at anbefale til gunstig Bistand i dette hendes anliggende.

Brevet havnet i Modum Fattigkommisjon og ble funnet igjen av tippoldebarnet, 150 år etter¹⁶.

Nå hadde det seg slik at søstrene Ingborg og Ragnhild fikk en liten arv fra Hallingdal et par år etter. Det var ikke all verden, men tross alt 18 daler og 44 skilling – en slett ikke ubetydelig sum for småfolk. Men Christian skyldte jo penger, så da var det vel ikke mer enn rimelig at fattigkommisjonen trakk fra det han skyldte - og det var over 9 daler!¹⁹ At det var Ragnhilds penger og ikke Christians, slo dem ikke i det hele tatt. Ragnhild og Christian var jo gift og da var hennes tilgodehavende å regne som hans. Men det ble tross alt igjen 9 daler og 50 skilling, over 5 ukelønner. Vi må tro det kom godt med.

Christian jobbet som «muurarbeider», og familien har antagelig flyttet flere ganger, men de endte opp på Musøya i Drammen. Familien økte på og de fikk etter hvert Jørgen, Christopher, Petra, Olava og

Scheidebenk fra Freiberg.

Visstnok ble ganske like benker brukt på Blaafarvøværket.

Foto: M. Knopfe / Modums Blaafarvøværk.

Christiane. Men Christiane fikk aldri se faren sin. På vårparten 1865 fikk han tarmslyng og døde en smertefull død den 19. mars. Ragnhild var da 3 mnd. på vei. Hvordan de klarte seg videre, vet vi ikke.

Bare ett av barna er funnet igjen i folketellingen i 1900. Det var Jørgen. Han ble gift med Marie Olsdatter fra Sverige, og de fikk barna Olaf Christian (1887), Einar Kristoffer (1892), Elisabet Kathinka (1896) og Jørgen (1899), alle med etternavn Jørgensen. Det er ikke utenkelig at det går en Jørgensen rundt i Drammen i dag som er etterkommer av Christian.

Det hefter forøvrig et lite mysterium ved Randi Olsdatter, den første jenta som Christian fikk barn med. Christian giftet seg med Ragnhild, og det het hun også da eldstedatteren Josefine ble døpt. Men for de fire andre barna, er hun oppført som Randi Olsdatter. Kan Christian ha gått tilbake til gammelkjæresten, slik at Randi og Ragnhild egentlig er samme person? Det er ikke godt å vite. Usikkerheten blir heller ikke mindre når vi går inn i kirkeboken og ser på datteren Carolines konfirmasjon. Der er navnet på moren rettet fra Olsdatter til Pedersdatter. Prestene var slurvete med navn, særlig når det gjaldt fattigfolk. Det beste eksemplet på det er Christians egen begravelse. Vi vet at datteren ble født i september 1865, og da må han ha vært i live i januar. Men ved folketellingen 31.12.1865 er Ragnhild/Randi oppført som enke²⁰. Dvs. at Christian må ha dødd en gang i løpet av 1865. Den eneste personen som har «riktige begravelsesdata» er en Christian Olsen Kjølstad²¹. Og det kan ikke være andre enn ham, for i kirkeboken ved Christianes død er faren også oppført som Christian Olsen Kjølstad²². Olsen og Johnsen lyder ikke så forskjellig, og hvis presten attpå til var litt tunghørt, skulle det ikke mer til. Dessuten – det var jo fattigfolk, så hvorfor bry seg?

KILDER:

- 1 Kirkeboken for Modum nr 4 side 158. Original. (Statsarkivet Kongsberg)
- 2 Modum MINI 6 s 600 (Riksarkivet)
- 3 5. april 1834. Brev Modum Blaaafarveverk / Geir Ottesen 28.04.2000
- 4 Karaterskalaen gikk fra 1 til 6 med 1 som beste karakter
- 5 Kirkeboken for Modum nr 6 1832-41 side 600
- 6 1840
- 7 Buskerud Amt alm avdeling nr 8. Militære ruller nr 23-25, Modum. (Statsarkivet Kongsberg)
- 8 Militær rull nr 25
- 9 E-mail Blaaafarveværket / Geir Ottesen 09.11.2000
- 10 Militær rull nr 24
- 11 Modum MINI 7 1841-1850 original side 87, løpenr 68 døpt 21 juni 1846. (Statsarkivet Kongsberg). I kirkeboken er hun oppført som Randi Olsdatter, men ved Carolines konfirmasjon (fotnote 12) er det rettet til Pedersdatter.
- 12 Modum MINI 9 1860-64 p. 110 .13 Oct 1861. (Statsarkivet Kongsberg)
- 13 Kirkeboken for Modum nr 7 1841-1850 side 141, løpenr 16: Original. (Statsarkivet Kongsberg)
- 14 Kirkeboken for Modum MINI 7 1841-1850 side 316 løpenr 12. Original. (Statsarkivet Kongsberg)
- 15 Kirkeboken for Modum nr 7 1841-1850 side 463. Original. (Statsarkivet Kongsberg)
- 16 Buskerud Amt. Alm. avdeling. 0. Generelt. Journaler nr 28 8/12 1849-30/12 1850. Saksprotokoll (Statsarkivet Kongsberg)
- 17 Buskerud Amt. Alm. avdeling. 0. Generelt. Nyere brev. Rekke 1, nr 307 1850 j.nr 3005-3930. (Statsarkivet Kongsberg)
- 18 7 kr og 20 øre
- 19 Brev av 05.04.2000 fra Modum Kommune v /Laila Olafsen til Geir Ottesen. Utskrift fra Modum Fattigvesens Regnskap
- 20 Digitalarkivet. Folketellingen 1865 Buskerud/Drammen. (<http://www.hist.uib.no/arkiverket/>)
- 21 Bragernes MINI II-3 1860-68 side 341 fish nr 12/17 (Riksarkivet)
- 22 Bragerne MINI II-3 1860-68, fish 8/17 side 234 (Riksarkivet)

Arne Sørensen:

Ei Kongsberg-kiste

I min barndom visste jeg jo om denne malte kista som sto på kottet i annen etasje hos a tante Nora å 'n onkel Johan, mor sin tante og onkel. Da jeg hadde gått et par år på kunst- og håndtverksskolen (55-56) og lært en del kunsthistorie, begynte jeg å lure på hva slags kiste dette var.

- Å det, sa 'n Johan, - det er ei Kongsbergkiste.

Kista hadde han etter mor si, som hadde slekta si fra Sandsvær, Anna Småland. Dette var folk som var kommet til Modum, til Haraldsrudmoen, for å arbeide på Blaaafarveverket. Far has Johan var Torger

Jonsen Sundsmoen fra Prestfoss i Sigdal, født 1850.

Kista er 142 x 54 cm med buet lokk. Dekoren er typisk for sein rokokko, koboltblå bunnfarge, dekoren er store rokokkokratusjer skjell med kineserier, malt med pariserblått og blyhvitt. Kista har ikke årstall (dessverre), men det er seint 1700-talls eller tidlig 1800-talls maling. Min gjetning er at det er en utlært håndverker som har blitt igjen på Kongsberg etter at Kongsbergkirka var ferdigmalt i 1761. Kista er antagelig typisk handelsvare fra et verksted eller produsert for salg på Kongsberg. Dekoren er profesjonelt og drevent malt, med god fart og flyt i penselen.

Ingar Hellerud:

Olav Werner

Den sjarmerende unge mann fra Geithus som slagersanger.

Olav Werner var Modums fremste sanger i gjennom alle tider og vårt lands mest allsidige sanger.

Oppvekstårene

Olav Werner ble født på Olavsdagen 29. juli i 1913, og det var da naturlig at navnet ble Olav.

Han vokste opp i Bråtan, under Furumo på Geithus. Alt i barneårene likte han å synge. Barndomsvenner har fortalt at han ofte sang for dem når de lekte. Ofte var han med sin mor på setra når hun stelte kuene på Heggenvollen. Da sto Olav på en saltstein og sang for kuene fra sitt da allerede store repertoar. I ungdomsårene var han som gutter flest på Geithus opptatt av fotball og skihopping. Han ble en habil fotballspiller og gjorde en fin innsats i hoppbakkene. Det ble mye hopping i Myrabakken, som lå like ved barndomshjemmet og hvor de hoppet nærmere 50 m. Han og kameratene trente mye i Gustadbakken, som noen år tidligere hadde vært verdens største hoppbakke.

Han vokser opp i en familie med mor, far og fem søsken. Sang og musikk var ikke ukjent i familien. De hadde et gammelt klaverinstrument som ble flittig brukt, og broren Sverre hadde også talent for sang.

Olav var med i middelsskolekoret i Hokksund, blant annet i en konsert i Haug kirke 1. juledag 1928. Han var solist i Geithus mannskor som 16-åring.

I ung alder reiste Olav til sjøs, i fruktfart på Kanariøyene. Ved arrangementer ombord underholdt Olav med sang. Da han mønstret av, hadde han lagt seg opp en del penger, og disse ville han bruke på sangundervisning.

Melvin Simonsen «oppdager» Olav

Den gang så kjente Melvin Simonsen var kapellmester på Modum Bad om somrene i 1930-årene. Han var pianist, komponist og organist. Nå hadde han vært en tur på Folkvang i Geithus på et sangerstevne der også Olav skulle synge. Han ble mektig imponert over Olavs røst. Han gir Olav noen øvelser i pusteteknikk. Når Olav gikk over moene mellom Furumo og Modum Bad, skulle han puste inn i 5 skritt, holde pusten i 10 skritt, for så å puste ut så lenge han kunne. Denne form for trening ga resultater, for Olav fikk en fantastisk pust som han hadde nytte av hele livet. Også andre pusteteknikker lærte han av Melvin Simonsen. Han tok med Olav til Bærum, der han fikk sangundervisning. På Modum var det ingen mulighet til å få slik undervisning.

Til Bærum og Oslo

Olav var dypt takknemlig for den hjelp Melvin Simonsen gav ham. På Stabekk i Bærum var det sanger og pedagog Erik Herseeth som ga Olav undervisning i sang. Han var en god venn av Melvin Simonsen. Mens Olav var på Stabekk, bodde han først i Melvin Simonsens sommerhytte. Senere bodde han hos disponent C. Herman Haug, som var meget musikkinteressert. Noe senere ble det sangundervisning på Lindemans Musikkonservatorium i Oslo, der Sigurd Hoff, også sanger og pedagog, stod for Olavs sangopplæring.

Den første radiokonserten

I året 1936 hadde Olav sin første konsert i radio. Det var med den gang så kjente Petra Henriksen ved flygelet. Den første grammofoninnspillingen kom i

1937. Det var slagere og Hawaii-sanger Olav sang de første årene. Plateselskapet syntes Olavs røst passet godt til Hawaii-sanger, med de glidende toner. Og det ble mange innspillinger. Av de mest solgte var «Under svaiende palmer» og «Mitt paradys» der han sang sammen med Eva Bereng til Guttorm Frølichs orkester. Hvem husker ikke «Ekkoet fra Tahiti», «Langt i syden ligger Tahua», «Det solblå Hawaii»,

«Okinava» og mange flere. I 30–40-åra skulle alle lytte til smektende Hawai-toner ledsaget av romantiske tekster. Av slagere var det utrolig mange. «Du er min hemmelige lengsel», «Sjømann og stjernen», «Du var min drøm» og «Der midnattsso-len flommer» er noen av sangene fra det enorme

repertoaret han hadde. Som grammofonsanger var det naturlig at han kom i kontakt med Ottar E. Akre, en av de beste trekkspillerne i Norge i mange år. Olav stod meget høyt for Akre. Ja, han satte Olav høyest på listen av alle han hadde samarbeidet med. Ca. 100 forskjellige sanger hadde Olav i samarbeid med Akres kvintett og trio. Mye av dette ble sendt direkte på radio, og ble ikke tatt opp på plate. «Under Ottar E. Akres ledelse,» uttalte Olav, «var jeg alltid trygg.»

Rolf Syvertsen var innspillings-sjef for plateselskapet i 30-årene. Han var vårt lands fremste trekkspiller den gang. Han jobbet også tett sammen med Jens Book Jensen. Og på en opptreden en gang måtte Olav steppe inn for Book'n. De to ble gode venner. Olav har fortalt at Book'n var til god hjelp og støtte. Siden ble det mer samarbeid med Rolf Syvertsen. I den første tiden sang Olav bare slagere.

Opptreden på Folkets Hus

En noe spesiell opplevelse for Olav var i krigsårene. Da gjestet han sammen med Oslos beste underholdningsartister Folkets hus på Åmot. I Vikersund var det tysk forlegning. Og fire-fem tyske offiserer var på plass på første benkerad. En av de siste sangene Olav fremførte var «Norge, mitt Norge». Dette er jo et nasjonalromantisk produkt. Og sangen var midt i blinken for nordmennesken nasjonale selvfølelse. Og man fikk visse betenkeligheter med hensyn til de tyske offiserene. Man antok at de kunne litt norsk og derfor kunne de oppfatte dem som provoserende.

Men engstelsen ble gjort til skamme. De tyske offiserene reiste seg (som de eneste i salen) og applauderte kraftig for Werners fremførelse. Resten av salen gav applaus under stor begeistring. Werner måtte synge da capo, og nok en gang reiste de tyske offiserer seg og applauderte. Alle fulgte tyskernes eksempel. Hele salen var nærmest i kok.

Religiøse sanger

Høsten 1953 begynte Olav Werner og Rolf Syvertsen å spille inn religiøse plater sammen. Og det skulle bli mange slike opptak. Plateselskapet syntes Olavs røst passet meget bra til religiøse sanger. I dag forbinder de fleste Olav mest med slike sanger. Det ble i begynnelsen også mye samarbeid med Evelyn Wenaas. Hun var pianist og organist.

Olav samarbeidet også mye med Daniel Strøm, som var organist ved krematoriet i Oslo. De jobbet sammen i 25 år. I bisettelser og begravelser hadde Strøm akkompagnert Olav 3860 ganger. Hvor mange tusen sanger Olav hadde sunget ved slike anledninger, hadde han aldri tall på. Olav var den mest benyttede sanger ved begravelser og kremasjoner i Oslo i mange år. Han sa om Daniel Støms spill at det var en andakt i seg selv. Som Olav så fint sa det: «Til mennesker i sorg er musikken han spiller en lindring i sorgen de bærer på.» De to hadde et sjeldent godt samarbeide. «En finere akkompagnatør skal en lete lenge etter,» sa Olav. Daniel Strøm akkompagnerte Olav ved musikkandakter og musikkafte-ner gjennom mange år, den første i Jakobs Kirke i 1949.

Olav hadde mange kirkekonsserter rundt i Norge. Med organisten Rolf Holger ble det hele 312 konserter. Som avisen *Varden* skrev etter en konsert i Drangedal: «I forbindelse med kirkekonsserter er de to navnene knyttet sammen som erteris.» En slik konsert hadde Olav og Rolf Holger i Heggen kirke da kirken fikk flombelys i 1963, samt i Snarum kirke året etter. Kjente, kjære salmer som «Takk min Gud for tider svunne», «Navnet Jesus blekner aldri», «Gjør døren høy gjør porten vid», «O, bli hos meg», «Deg være ære», «Jeg så Ham som barn», «Jeg er i Herrens hender» og «Skal vi møtest hist ved floden» var av de salmer han sang i disse konsertene. Olav har også vært solist med Kringkastingsorkesteret og Filharmonisk Orkester ledet av dirigentene Hugo Kram, Øivind Fjeldstad og Øivind Berg. Allerede i 1945 debuterte han som konsertsanger. Dette var i den svenske Margarethakyrkan i Oslo. Her sang han en vanskelig Händel-arie, som Olav mestret på en briljant måte. Av hans fremste konserter kan nevnes tenorpartiet i to operaer i radio, nemlig «Tannhäuser» av Wagner og «Madame Butterfly» av Puccini, begge ledet av Hugo Kram. I Universitetets Aula har Olav sunget tenorpartiet i Eivind Grovens syngespill «Brudgommen». Her sang han sammen med Filharmonisk selskaps Orkester med dirigenten Knut

Nystedt. Han var også tenor i operaen «Cynbeline» av Shakespeare, satt i scene av Arne Eggen og med Arvid Fladmo som dirigent.

I 19 år var Olav nesten daglig solist i den kjente programposten i radio: «Salmer og sanger vi er glad i». Alle disse sanger kom senere på plate.

I juni 1982 gjestet Olav sammen med anerkjente musikere fra Oslo menighetshuset Vaaraan i Geithus. Olav ga tilhørerne en opplevelse de sent vil glemme. Dette sto å lese i avisreferatet. Han hadde jo vært mye i dette huset helt fra barneårene. Vaaraan hadde gitt han så mye. Nu ville han gi litt igjen. Som takk for alle de gode minnene derfra, forærte han et flott nytt piano til Vaaraan.

Olav ble hedret med et krus av grammofonselskapet sitt etter 30 år. Det skulle bli 12 år til. Men dessverre tok ikke grammofonselskapet vare på en eneste innspilling. Da Olav ga ut en lydbok med 4 kassetter i 1987, var alle sangene unntatt en fra samlingen til platesamleren Jan S. Platou i Oslo.

På grammofonplater har han sunget i mange sjangrer: slagere, Hawaii-sanger, romanser, opera, julesanger og religiøse sanger. Han var den sanger som oftest var å høre i radioens ønskekonsert. Det

var vel nesten ikke en ønskekonsert i 50- og 60-årene han ikke sang. Om Olav kunne en si: Han var stemmen fra ønskekonserten.

Olav har hatt kirkekonsserter i Sverige, Tyskland og England. Hans juleplater hadde et enormt marked i Amerika. Han har sunget inn over 800 plateinnspillinger, mest 78-plater, singler og LP'er. Han sang også inn på kassetter de siste årene. Forfatteren tror ingen andre i Norge kan vise maken til det.

De siste aktive år drev han begravellesbyrå og sang om det var ønskelig. Siste del av sitt liv bodde han på Østerås i Bærum.

Selv sa Olav at han alltid hadde et «bein» plantet i hjembygdas jord, uansett hvor han befant seg i verden.

Den 10. mars 1992 døde Olav Werner, en av de største menn Modum har fostret.

KILDER:

Thure Lund: *Toner fra Modum*

Olav Werner: *Et liv i sang.*

Samtale med Kåre Werner

Bygdeposten

Thorbjørn Formo:

Risper fra Modum I

Vi liker å høre historier, gjerne om andre. Framfor alt liker vi å høre om fargerike personer som gjør mye rart eller sier mye rart, personer som er annerledes på en eller annen måte, kanskje fordi de tenker annerledes enn oss eller er raskere og mer treffende i kommentaren. De kan til å med ha en annen måte å se ting på enn vi har. Heldigvis er det fremdeles plass til slike mennesker i bygda vår.

Brekt finger

Tore er kjent for å være munnrap. Han er rask i tankegangen og har ofte en treffende replikk eller kjapp kommentar. Det er ikke bestandig han er like barmhjertig med sine «ofre».

En gang måtte Tore til dr. Sønsteby i Vikersund. «Åssen greidde du detta da, Tore?» sier dokter'n.

«Jo,» sier'n Tore, «jeg datt ned fra en elleve meter høg stega!»

«Da var du jammen heldig som slapp fra det med så små skader!» sa dokter'n.

«Ja,» sa'n Tore, «men det var nå bare fra det nederste trinnet, da.»

En oppkjøring

Walter «Sigvart» var hos Bilsakkyndige i Hønefoss for å ta lastebilsertifikat. På vei opp den beryktede Riperbakken i Hønefoss sier bilsakkyndige:

«Jeg tror vi stopper midt i bakken og tar en bakkestart.»

«Å,» sier Walter, «jeg tror vi venter til vi er på toppen.»

Han fikk lastebilsertifikatet.

40 år siden det første Ørpen-stevnet

Hardingfela er ikke det instrumentet en først forbinder med tradisjonsmusikken i Modum. Bygdene våre ligger i grenselandet mellom flatfeleområdene på Eiker, Ringerike og Lier, og hardingfeleområdene Sigdal, Krødsherad og Numedal. Det har derfor vært benytta både hardingfele og flatfele på våre kanter, men hardingfeletradisjonene fikk aldri et slikt fotfeste her som i traktene lenger vest. I Modum var det først og fremst runddansmusikken som fikk overtaket. I dag er det svært få som trakterer fela, og trolig ingen som fortsatt spiller hardingfele.

På 1960-tallet var det imidlertid flere aktive hardingfelespelemenn i Modum, og etter hvert ble de såpass mange at Tyrifjord Spelemannslag ble stifta i 1963. Laget besto både av «innfødte» moinger og flere innflyttere. Blant de mest aktive i laget kan nevnes moingene Ragnvald Borgen, Olav Frydenlund, Gustav Arnegård og Andreas Finsrud, samt innflytterne Engebret Ødegård, opprinnelig fra Flå i Hallingdal, Halvor Klonteig fra Tinn i Telemark og Olav Hofshagen og Kristian Magnus Strømmen, begge fra Valdres.

Tyrifjord Spelemannslag holdt det gående i omkring en tiårsperiode med øvelser hver tirsdag hjemme hos medlemmene, og med spilling for leikaringene i bygda og ved tilstelninger forøvrig. Dessuten deltok flere av medlemmene på kappleiker rundt omkring, og de hevda seg godt, bl.a. i klassen over 60 år, der de fleste av dem hørte hjemme. Noen av dem deltok også på Landskappleiken hvor de oppnådde gode plasseringer i klasse med flere av de mest kjente spelemennene på den tida. Det var med andre ord flere gode spelemenn i laget, noe som bl.a. blir understreket ved at det finnes bevarte opp- tak i Norsk Folkemusikksamling både med Halvor Klonteig, Engebret Ødegård, Andreas Finsrud og Ragnvald Borgen.

I tillegg til den vanlige aktiviteten i laget påtok Tyrifjord Spelemannslag seg også oppgaven å arrangere kappleiker. Den 30. mai i år er det 40 år siden Tyrifjord Spelemannslag arrangerte det første Ørpen-stevnet. Stevnet var en kappleik til minne om felespilleren og folkemusikksamleren Truls Ørpen (1880-1958) fra Krødsherad, som de siste årene av sitt liv bodde på Drolsum i Modum, og som også fikk mye å si for det hardingfelemiljøet som vokste fram i Modum på 1960-tallet. Stevnet ble holdt på Folkvang i Geithus (entré kr. 5,-!), og var ment å skulle bli en årlig foreteelse. Dessverre ble det bare med de to stevnene i 1966 og 1967, men siden det i

år er nøyaktig 40 år siden det første Ørpen-stevnet ble arrangert, kan det være av interesse å lese hva Bygdeposten, som er lokalavisa for kommunene Modum, Sigdal, Krødsherad og Eiker, kunne fortelle fra stevnet. Dessverre står det ikke hvem som hadde skrevet artiklene, men kanskje er det Per Hovengen, som var BPs redaktør den gangen.

I forhåndsomtalen av kappleiken har BP en lengre artikkel om Truls Ørpen, der det blir sitert fra et intervju avisa hadde med ham i anledning hans 75-årsdag i 1955. Noe bilde av Ørpen eller andre spelemenn fant de dessverre ikke plass til. Til gjengjeld har de et bilde av alle premiene som var satt opp til kappleiken, bl.a. fru Karoline (f. Flattum) Ørpens vandrepokal til beste hardingfelespelemann. Denne pokalen var før stevnet utstilt i vinduet til gullsmed Peter Brastad i Vikersund.

Bygdeposten for lørdag 4. juni 1966 roser Tyrifjord Spelemannslag for et «helt igjennom vellykket arrangement», og stiller spørsmålet om vårt nasjonale instrument, hardingfela, kanskje er på vei oppover igjen:

Tyrifjord Spelemannslag kunne innkassere vel fortjente blomster for sitt arrangement på Geithus i pinsen. Det var slik at man i den 300-tallige deltakerskare spurte seg selv: Er hardingfela på vei til å få en stilling (igjen) på flatbygdene?

Det er i alle fall i ferd med å skapes et spelemannsmiljø på Modum, og arrangørene kan puste lettet ut etter et arrangement som deltakerne hadde bare lovord om.

Kl. 13 annen dag pinse var salen på Folkvang fullsatt til «Truls Ørpens minnekappleik».

Den dyktige konferansier Olav Hofshagen ønsket deltakere og publikum vel møtt og hilste særskilt æresgjestene, fru Karoline Ørpen og hennes barn og svigerbarn.

Ordet ble så gitt til Tyrifjord Spelemannslags 80-årige formann, Andreas J. Finsrud, som holdt en kort, men innholdsrik tale, så spirituelt framført at han høstet bifall slik man sjelden hører det. Han mintes Truls Ørpen som den store spelemann og slåttesamler.

Etter talen hedret man Truls Ørpens minne med et minutts stillhet.

Karoline Ørpen ble overrakt blomster, og det ble vist en kortfilm om og med Truls Ørpen og Arne Bjørndal. Det var en opplevelse og se og høre disse to høvdingene innen folkemusikken samtale og spille. Filmen varer bare noen minutter – det var eneste innvending en begeistret forsamling hadde.

Så tok selve kappleiken til. Dommere var Eivind Groven, Kristiane Lund og Erik Lindteigen.

Arne Sørensen: Halvor Klonteig.

20 deltakere fra mange kanter av landet deltok i kappleiken, og kvaliteten på spillet må en si var meget god. Spesielt var det gledelig at de unge var så sterkt representert, og to førstepremier gikk til unge deltakere.

Knut Buen Tjønn, som vant klasse C Hardingfele, er bare for en ung gutt å regne. Han fikk første napp i Truls Ørpens minnepokal. Og Jørn Halbakken, som vant klasse Vanlig fele, er bare 10 år. Han fikk første napp i Modum Kommunes premie. Slikt lover godt for framtida.

Fra vårt eget distrikt deltok flere som hevdet seg godt, særlig må framheves at sigdølingen Nils Stubberud vant A-klassen Hardingfele.

Agnes Buen som deltok i kvending har før vist at hun tilhører eliten, og imponerte også på Geithus.

Under kappleiken var det opptreden av Brunnes Leikarring som svært mange av våre lesere har gledet seg over tidligere. De viste seg fra sin aller beste side nå også.

Om koelden var det godt besøkt folkefest med premie-

utdeling. Der danset Tor Engen halling til musikk av Per Midtskogen, og de to Geithus-karene høstet veldig bifall. Det samme gjorde leikarringen fra Hokksund, og familien Halbakken fra Elverum. Far og mor danset og sønnen spilte.

Det var mange bunader å se i salen, og en svært pen forsamling på alle måter. Kappleikdeltakerne spilte til dans, og et dristig arrangement tonet ut i en fulltonende harmoni, og skapte forhåpninger om en fortsettelse som kan bli enda større, på alle måter.

Premielisten ser slik ut:

Klasse A – hardingfele:

1. pr.	Nils Stubberud	268 p.
-	Ola Bø	260 p.
2. pr.	Sigurd Frogner	254 p.
-	Bjarne Øen	249 p.

Klasse B – hardingfele:

1. pr.	Torkjell Tveiten	262 p.
--------	------------------	--------

- Øystein Ellefsen 260 p.
- 2. pr. Ragnvald Borgen 229 p.
- Engebret Hiåsen 223 p.
- 4. pr. Torleif Bakken 179 p.

Klasse C – hardingfele:

- 1. pr. Knut Buen Tjønn 282 p.
Aksje i Ørpen pokalen

Klasse D – hardingfele:

- 1. pr. Steingrim Haukjem 275 p.
- Halvor Klonteig 255 p.
- 2. pr. Olaf Frydenlund 184 p.
- Engebret Ødegård 179 p.
- 4. pr. Andreas Finsrud 138 p.

Klasse B – vanleg fele:

- 1. pr. Sverre Halbakken 202 p.
- 2. pr. Ragnvald Borgen 188 p.
- 3. pr. Peder Midtskogen 156 p.

Klasse C – vanleg fele:

- 1. pr. Jørn Halbakken 209 p.
Aksje i vandrepokal

Kveding:

- 1. pr. Agnes Buen

Spelemannsbladet har også skrevet om Ørpenstevnet, og i nr. 5 for september - oktober 1966 kan vi lese:

2. dag pinse i år, 30. mai, skipa Tyrifjord Spelemannslag til kappleik i Geithus. Kappleiken var vigd til minne om Truls Ørpen.

Æresgjester var Karoline Ørpen med huslyd. Karoline fekk ekstra velkomsthelsing og blomar av konferansieren. Trass i høg alder fylgde den staute frua interessert med under heile kappleiken, og under middagen som vart gjeven for æresgjestane sa ho seg svært nøgd med ordninga av stemna. Takk for at du kom, Karoline. Vi trivst i lag med deg og dine!

Tyrifjord Spelemannslag opna kappleiken med ein bruremarsj. Så heldt A. J. Finsrud ein ko(r)t, men uvanleg god og vel framført tale om Truls Ørpen som spelemann og slåttesarmlar. Deretter vart det vist ein kortfilm om Truls Ørpen og Arne Bjørndal der dei samtal(de) og spelte. Så byrja kappleiken. Endå om ein sakna nokre deltakarar så viser premielista at det var mange med og at det var mykje godt spel. Den store festsalen på Folkvang var fullsett under kappleiken. I det heile torer vi rekne Ørpenstemna for vellukka.

Vi er takk skuldige til Karoline Ørpen som gav Ørpens vandrepokal til bestemann på hardingfele og til Modum kommune som gav vandrepokal til bestemann på vanleg fele. Det var også mange andre som gav pengar til premiar og vi seier takk til alle. Første napp i vandrepokalane fekk den unge Knut Buen Tjønn og småguten Jørn Halbakken, den siste i teoling med bl.a. sin eigen far som også spelte godt. Etter dette å dømme skulle det ikkje vera fare for rekrutteringa. Domarar på kappleiken var Kristiane Lund,

Eivind Groven og Erik Lindteigen. Konferansier var Olav Hofshagen.

På folkefesten om kvelden var det og mykje folk. Det var framsyning av folkedans av Sverre Halbakken og kona, - vesle Jørn spelte. Dessutan medverka Brunnes Leikarring og Haug leikarring. Etter premieutdelinga var det gamaldans for alle.

Året etter ble så det 2. Ørpenstevnet arrangert, og også denne gangen med Tyrifjord Spelemannslag som arrangør. I referatet fra stevnet sto det bl.a. å lese i Bygdeposten tirsdag 23. mai 1967:

Siden Ørpen jo er krylling, skulle man tro at Krødsherad ville være den riktige ramme omkring Ørpenstevnet. Olav Hoovshagen forteller at det er planer om at man for fremtiden skal legge arrangementet til denne kommunen. Ørpens hjembygd har tenkt å reise et minnesmerke over sitt berømte bygdebarn, og det vil da falle naturlig å arrangere stevnet i nærheten av bautaen.

Året etter ble Ørpenstevnet flytta til Krødsherad, og dermed var kappleikshistoria i Modum over. Sjøl om det ofte var mange spelemenn som kom til Modum for å lære slåttespell av de gamle spelemennene (bl.a. var Odd Bakkerud en hyppig gjest), var det ingen fra Modum som tok opp arven og viste nok interesse til at tradisjonen kunne føres videre. Slåttestoffet som ble brukt var naturlig nok for en stor del slåtter fra tradisjonene i Telemark, Hallingdal og Valdres etter som noen av de mest sentrale skikkelsene i Tyrifjord Spelemannslag var fra de kantene av landet. Likevel hadde både Ragnvald Borgen og Andreas Finsrud mer lokale slåtter på sitt repertoar, som hadde fortjent å bli tatt vare på i levende (fele-)tradisjon.

Mye av dette stoffet finnes i dag fortsatt bevart i opptak i arkivene, og det er nå satt i gang et arbeid for å få utgitt en CD med noe av dette materialet.

Under Ørpen-stevnet på Noresund i 1970 ble så Ørpen-monumentet avduka, laga av billedhugger Erling Saatvedt fra Vikersund. Monumentet er i dag dessverre i noe dårlig forfatning, og spelemannen står med brukket bue etter gjentatte hærverk på statuen. Kanskje er det på tide å gi spelemannen en ny, så han snart kan framstå hel og i orden igjen? La oss i alle fall håpe at den manglende buen ikke blir stående som et bilde på folkemusikkens kår i bygdene våre i dag, men at vi forvalter arven etter Ørpen og de gamle spelemennene på en slik måte at musikken kan være til glede og inspirasjon også for generasjonene etter oss.

KILDER:

- Bygdeposten, 4. juni 1966 og 23. mai 1967
- Spelemannsbladet, nr. 5, 1966 og nr. 5, 1967
- Lund, Thure: Toner fra Modum, Modum kommune 1985
- Bjørkum, Andreas m.fl. (red.): Folkemusikk og folkemusikkutøvarar i Noreg 2, Notabene forlag A/S, Oslo 1996

Aase Hanna Fure:

Overgang til ny skole høsten 1951

Jeg begynte høsten 1950 på det som den gang het Modum kommunale høgre almenskole. Skolen holdt til i huset i Øvregata ved jernbanelinjen, i det huset som lå rett overfor meieriet, og som senere ble Røde Kors-huset.

*Skolejenter spaserer i Øvregaten.
Fra venstre Wenke Allard, Astrid Hoffart, Anne Wassend
og Aase Bye.*

Her holdt vi til i et klasserom der alt av skolefag skulle utføres, det var lite med spesialrom. Vi som kom fra en liten folkeskole, var ikke vant med noe annet, så det var ingen stor overgang fra folkeskolen på Fure. Vi visste at dette var en overgang, arbeidet med ny skole oppe ved Vikersund kurbad var i gang, og alle gledet seg til å flytte inn i ny skole fra neste skoleår.

Høsten 1951 starta vi på den nye skolen. Også folkeskolen og framhaldsskolen fikk plass i det nye skolebygget. Folkeskolen hadde 1. etasje i klasseromsfløya, mens realskolen og framhaldsskolen holdt til i 2. etasje.

Vikersund skole vinteren 1951/52.

*Skolegården på Vikersund skole vinteren 1951/52.
I forgrunnen Liv Wærsted og Aase Hanna Fure.*

Du verden så flott alt var – tipp, topp moderne. Tenk, egne rom for sang, tegning, håndarbeid, gymnastikk og skolekjøkken. Og så WC da, på den gamle skolen var det gammeldagse utedoer. Og for en flott gårdsplass å spasere på – tidligere hadde vi jo bare

*Lærerne ved Modum kommunale høgere almenkole skoleåret 1951/52.
Fra venstre Per Grimstad, Gerd Stensvand, Jacob Evanger, Aud Friis Flottedahl, Harald Delphin, Gerda Kure,
rektor P. Wettergren-Jensen og Margrethe Christensen.*

hatt Øvregata. Vi var jo «store», vi lekte ikke lenger, men spaserte og samtalte, og vi syntes nok at folkeskoleelevene som lekte på plassen, var litt i veien for oss store.

Det var store, flotte klasserom i moderne farger, nye pulter – bord og røstoler, og så store vinduer som slapp inn mye lys – vi var omtrent kommet til himmelen. Og så var det skoleklokke som ringte i alle rom når det var slutt på timen og inn igjen fra friminuttet – noe så moderne. Nede på gamleskolen var

det en av elevene i øverste klasse som måtte passe klokka og ringe ringe ut og inn med ei bjelle som likna på ei kubjelle.

Realskolen den gang hadde fem klasser, to førsteklasser, to andreklasser og en tredjeklasse. Grunnen til at det var to klasser i første og andre året, var at det var en klasse for dem som ikke hadde hatt engelsk på folkeskolen. Det tredje året var det en del som hadde gått over på gymnaset, så da holdt det med bare en klasse på tredje klassetrinn.

Hans P. Fure:

Tale for dagen 17. mai 1945

Hans P. Fure (1889-1981) var gårdbruker på Østmodum. Han var på mange måter en institusjon i bygda og var bl.a. en aktiv festtaler og kåsør. De fleste av hans manuskripter er tatt vare på og er lagret i Lokallhistorisk arkiv i Modum rådhus. Hans 17. mai tale på Fjordvåg i 1945 gir uttrykk for de følelser folk flest hadde i fredsdagene. Han gjentok talen 17. mai 1965 på idrettsplassen i Vikersund.

Datteren Aase Hanna framførte talen under en tilstelning på Fjordvåg i mai 2005 i forbindelse med fredsmarsjfeiring. Den ble også framført på Radio Modum 17. mai 2005.

Aase Hanna Fure

Mine damer og herrer!

Jeg tror sikker jeg treffer det rette når jeg sier at det er med ganske underlige følelser vi har satt hverandre stevne her på Fjordvåg denne 17. mai. Enhver av oss har jo sitt å stri og streve med i denne hverdagens grå virkelighet. Men enten vi baler her eller der, enten vi går bak harva eller ploegen, eller vi strever i kjøkken og fjøs, så er det en eneste stor og strålende følelse som har fått sitt faste tak i oss alle sammen. Det er følelsen at vi nå er et fritt folk i et fritt land.

Det er da denne følelsen av frihet som har sprenget på sammen med gleden over alt det vonde som vi gudskjelov er ferdig med. Det er disse følelser som har bragt oss sammen her på Fjordvåg denne 17. mai, som forhåpentligvis blir alle tiders. Nå skal vi ikke lenger lure og smyge og ballansere for å kunne gå klar av helvetes forgård, også kaldt Grini. Nå kan vi trygt stå i en samtalende klynge på tre eller fire uten å behøve å risikere at den i selskapet som vi kanskje er mest intim med, er en av disse elendige angiver-bødler som ikke betenker seg et øyeblikk på å gå hen å selge sin nestes liv for historiens berømte 30 sølvpenge. Heretter skal vi slippe å se og høre de hakekorsprydete rovfugler som gjennom fem lange år har kommet inn over Tyrifjorden og Østmodum. Heretter skal vi forhåpentligvis slippe å formørke vår samvittighet med minimale fleskevekter, kornmankoer og sjøldaue kalver.

Disse fem årene som ligger mellom 9. april 1940 og i dag, er uten sammenligning de hardeste som gamle Norge har opplevd i sin mer enn tusenårige historie, og det faller derfor av seg selv at den generasjon som lever i dag, har hatt strengere livsvilkår enn noe tidligere slektsledd i gamle Norge. Ingen av oss glemmer april-dagene for fem år siden. Den

H. P. Fure.

følelsen som betok oss 9. april da vi skrudde på radioen og hørte at tyskerne hadde besatt norske byer med Oslo i spissen, den følelsen var som en dødsdom eller kanskje enda verre. Vi forsto simpelthen ingenting. Vi kunne jo ikke tenke oss muligheten av et slikt overfall, vi som elsket fred og fordragelighet. Men så da kvelden kom og vi i radioen hørte Vidkun Quislings forbannede kommandostemme som befalte oss å være snille gutter, da forsto vi jo alle at her hadde vi i et hvert fall mannen som hadde påtatt seg vertskapet i denne verdenshistoriens avskyeligste gjesterolle.

Vi bruker gjerne å si at vi nordmenn når vi opplever noe gledelig etter noe riktig fælt: Ja, nå er det gudskjelov glemt alt sammen! Vi nordmenn sier neppe det denne gangen. Selv om Vår Herre skulle

forunne hver enkelt av oss å leve et par hundre år eller så, vil vi sikkert ikke glemme dette tidsavsnitt da vi trellet og slet under okkupasjonsmaktens og nazistenes jernhæl. Nazilederne har gjerne kjørt opp med et veldig argument: I Norge, før maktovertakelsen, var forholdene både slik og sånn, vi hadde bare streiker, bare partipolitikk og bare elendighet og degenerasjon. Ja vel, la gå med litt streiker, la gå med litt partipolitikk, men hva var det så disse herrer gav oss i stedet? På det spørsmålet skal jeg få svare med et par ord. De skapte et helvete der det før var bortimot et paradisi!

En krig, en okkupasjon, omskaper et samfunn og kanskje også avdekker en del små svakheter. Om vi for eksempel innrømmer at krigen, at okkupasjonen, har avdekket slike små svakheter hos det norske folk, så skal det sandelig også ropes ut over hele verden at de samme fem år til gjengjeld har åpenbart så mange strålende karakteregenskaper, så mange heltegjerninger i det små, at det hundrefold oppveier det første.

Tenk bare på Norges lærerstand! Hva er det ikke den har gått gjennom fordi lærerne markerte sin kjærlighet til sin gjerning og til sannhet og rett. Eller tenk på kirkens menn, de hundrevis av prester rundt om i Norge som har stått urokkelig vakt mot alle forgiftningsprosesser mot vårt åndsliv og vår barnetro. Eller på de norske studenter, som man fengslet på falske premisser, som i hundrevis ble sendt til Tyskland. Eller på vår ubrytelige idrettsfront. Alle sammen, alle disse grupper, har bidratt til å skape den fasthet og den ryggrad som er en så nødvendig forutsetning i kampen for friheten. Men jeg tror nok alle sammen, hele Norge, tenker med kjærlighet og beundring på noen som egentlig ikke tilhører en bestemt gruppe, men som kanskje mer enn noen annen har bidratt til at vi kan feire denne 17. mai under vårt vakre norske flagg. Det er de tusener på tusener som i disse dager går med borse på aksel og med brunt bind om armen, og som utfører et så fabelaktig godt arbeid at selv de allierte seierherrer har kunnet gi ganske uinnskrenkede fullmakter. Her er intet bråk og leven, ikke noe smell med hæla og ingen store fakter. De kommer direkte fra sine gjøremål rundt om i de tusen hjem. Men felles for dem alle er den sterke, konsentrerte vilje til å slå en ring av stål om vår gjenvundne frihet. Og det er merkelig, men det er slik, at det er akkurat slik vi helst ser at norske gutter skal se ut. Nå har disse karene nådd sitt mål, skjønt det var under farefulle omstendigheter.

Hvordan hjemmefronten har kunnet tømre sammen sin organisasjon og så å si leke blindbukk både med Gestapo og andre mørkemakter, er i hvert fall meg aldeles ubegripelig.

Jeg kan bare konstatere at mens vi andre har gått og engstet oss og gruet for avviklingen, har hjemmefrontens menn hele apparatet så ferdig at neppe et eneste ledd i kjeden mangler.

Nå har vil altså fått vår fulle frihet, og det er den vi borgere på Østmodum skal feire denne 17. mai på god, gammeldags vis med sang og opplesning og med bevertning og svingom. Tidligere feiret vi bestandig denne dagen over alle dager. Denne dagen som ble kjempet fram av Henrik Wergeland og Bjørnstjerne Bjørnson, og som er innregistrert som vår nasjonale festdag. Det var kanskje ikke så lett bestandig å forstå den virkelige betydningen av 17. mai fordi bakgrunnen for denne dagen lå så langt tilbake som 1814.

Men i dag forstår vi 17. mai fullt ut. I dag forstår vi og kan vurdere hva de gjorde våre fedre på Eidsvoll. I dag forstår vi så levende de følelser som beskjelet eidsvollsmennene da de dannet en stor brodering og gav hverandre løftet: Enig og tro til Dovre faller! I år har 17. mai fått sin dobbelte betydning. Vi skal ikke bare høyttideligholde minnene fra 1814, men dagen er i enda høyere grad beregnet på å gi et fulltonende uttrykk for den frihet som vi nettopp har fått. Derfor er det så aldeles riktig at vi har kunnet kombinere de to tingene. Det er alle tiders 17. mai.

Hvis vi kunne ta en titt til alle de hundretusen av hjem mellom Lindesnes og Nordkapp, eller vi kunne besøke kirkene, forsamlingslokalene og alle offentlige steder i vårt vidstrakte land, da ville vi i dag, den 17. mai, se et kolossalt oppbud av kjærlighet til Norge. En symfoni i rødt, hvitt og blått. Vi ville høre at aldri er de vakre fedrelandssangene våre blitt sunget med større inderlighet og glød enn nettopp i dag.

Men vi behøver aldeles ikke å gå ut over bygdegrensene for å finne det som gjør «øyet stort og vått». Tenk bare på barnetoget vi hadde her i formiddag. Vi behøvde bare å se hvordan barna viftet med flaggene eller høre de klare stemmene for å forstå at følelsen av frihet og fred har fått sitt faste tak så vel i små som i store.

Eller vi kan kaste et blikk rundt her på Fjordvåg. Jeg vet ikke hvem som har vært mester for de vakre og nasjonale dekorasjonene vi ser her, men jeg er helt sikker om at de er utført av varme og kjærlige hender som har villet skape den rette rammen om frihetsfesten her på Østmodum.

Vi synes alle sammen at det er så helt naturlig dette at freden kom til oss om våren. Freden og friheten er jo så kjære gjester at de også bør hilses velkommen av et Norge hvor det spirer og gror, og hvor det «livnar i lundar og lauvast i li». Og det ser også ut som bjørka og heggen opptre i stor galla for anledningen, samtidig som våre vingede venner nede fra middelhavsområdene lar hele orkestret spille opp som aldri før. Det har virkelig vært litt vanskelig å orientere seg de siste dagene, som da vi fikk proklamasjonen om våpenhvile og fred, eller vi satt foran radioen og hørte disse veldige, spontane utbrudd av kjærlighet til frihet og fedreland - og vi tenkte: Gudskjelov for at de fleste av oss som opplevde 9. april også fikk oppleve 7. mai.

Nå skal da hele det norske folk gå i gang med det som kalles fredens sysler. Så vidt vi forstår, er det veldige oppgaver som ligger foran oss. Men det er ingen grunn til å anta at det ikke skal gå, for det er sikkert hundretusener av hender som bare brenner etter å ta fatt – og så tror jeg at vi har en vesentlig løftestang i dette arbeidet for å gjenreise Norge: Bevisstheten om at alt vi produserer, er vårt. Det er det ingen som kan ta fra oss.

I dette gjenreisningsarbeidet er det at Norge i første rekke roper på sin ungdom. Vi vil nok være med,

vi eldre også, men vårt arbeid blir kanskje av mer administrativ art. Det blir nok ungdommen, det blir Paal Bergs gutter, som også for fremtiden får ta de tyngste tak for Norge. Aldri har noe tideverv i Norge hatt en ungdom som har gjennomgått så mange ildprøver som den vi har i dag, og det skulle derfor synes naturlig at heller ingen andre enn ungdommen har bedre forutsetning for å gå foran i gjenreisningen av vårt land.

Jeg skal så til slutt få lov til å ønske alt godt for vårt folk og vårt fedreland. Leve Norge!

Thorbjørn Formo:

Risper fra Modum II

Hypokondere – og en fritt-talende lege

Walter Haugerud på Kongsrud hadde en såkalt skruekløyver som han brukte til veden sin. Dette er farlig redskap med en konisk skrue som skrur seg inn i vedkubbene og kløyver dem. Denne kløyveren er fremdeles i bruk på Kongsrud.

En dag i 70-åra var Walter så uheldig at skruen tok tak i islenderen hans, skrudde seg inn i underarmen og reiv ut et kjøttstykke. Blodet rant, og Walter skjønte at her var det ikke nok med en plasterlapp. Han ringte derfor dr. Sønsteby i Vikersund for å få sydd såret. Dette var i den tida da legene fremdeles hadde kontortid på lørdager. Walter kommer inn på forværelset, og legen geleider han rett inn på legekontoret siden det her trengtes øyeblikkelig hjelp.

På venteværelset denna lørdagsefta'n sitter det faste klientellet med «sjuke» gjengangere, og dokter'n var kanskje sliten etter ei lang uke, for idet de to er på vei inn på kontoret, snur dokter'n seg og sier: «Og dere andre – dere kan bare gå hjem igjen, for dere er f... meg ikke sjuke!»

Stryker'n på Frankrike-tur

Stryker'n kunne være vimsete og ukonsentrert. Men han hadde en egen evne til alltid å komme ned på beina, noe denne historien viser.

Bondelaget slo på stortromma og dro på landbruksutstilling i Frankrike. Stryker'n som ihuga bonde og SP-medlem var selvsagt med. Etter noen

begivenhetsrike dager skal de reise hjem fra den enorme Charles de Gaulle-flyplassen utenfor Paris. Reisefølget beveger seg gjennom flyplassområdet, der det er mye spennende å se på. Det går ikke bedre enn at Stryker'n blir så distraheret at han mistet hele reisefølget – og flyet hjem.

Nå var gode råd dyre, men Stryker'n fant en SAS-skranke med noen pene, unge damer bak, og fikk forklart situasjonen. Damene forbarmet seg over ham og sendte ham til Fornebu med første ordinære rutefly.

I mellomtiden satt et bekymret Bondelag på sitt fly, som måtte mellomlande på vei hjem. De lurte på hvordan i all verden Stryker'n skulle greie seg aleine i Frankrike. Men da de landet på Fornebu, blei de møtt av en avslappet og vinkende Stryker'n i ankomsthallen.

Verdens uheldigste mann

Svendsegutten var ingen arbeidsglad mann. Onde tunger i bygda ville ha det til at han var direkte arbeidssky. Han livnærte seg som maler, men det ble lenger og lenger mellom jobbene etter hvert.

I 1963 brant sementvarefabrikken på Snarum ned. En snaring på vei til butikken traff Svendsegutten og måtte selvsagt fortelle siste nytt.

«Har du hørt at fabrikken har brent i natt?»

«Ja,» sa Svendsegutten, «åsså jeg da gitt – jeg må jo være verdens mest uheldige mann – akkurat i dag som jeg skulle på fabrikken og spørre om arbe'!»

Hilmar Moens erindringer

Disse erindringerne er en forkortet utgave av min onkel - Hilmar Moens - nedtegnelser. De ble nedskrevet for hånd i mars/april 2001 i hans 95. år. Beskrivelser av familie-medlemmer og enkelte private «ting» er utelatt, da dette kun har interesse for den nære familien. Hilmar Moen ble født på Geithus i 1906 og er sønn av Kristine og Ole K. Moen fra Olarøa, Tomta, Geithus. Han har i mange år vært bosatt på New Zealand og har tidligere vært omtalt i Bygdeposten.

Skolegang i gamle dager

Mine besteforeldre har fortalt meg at det var få skolebygninger på landsbygda i tiden 1860-1900. Man måtte greie seg med omgangsskole. Med dette menes at skoleundervisning fant sted i hjemmene hos familier som kunne stille hus til rådighet. Dette ble jo

Hilmar Moen, ca. 1940

for det meste på forholdsvis store velstående bondegårder. Det var visst sjelden mer enn to lærere pr. vandrende skole. Folkeskolealderen var da som senere ca. 7 år, men det var nok ikke tvungen skolegang, så mange barn «skofta» så ofte at mange vokste opp uten de mest elementære kunnskaper i lesing og skriving (og selvsagt andre fag).

Det ble slutt på omgangsskolen på Geithus (hvor jeg vokste opp) en gang i

1870-åra da Drammenselvans papirfabrikk ble bygd. Jeg forstår at fabrikkledelsen fant det nødvendig med skolehus for de ansattes barn - så Susenlund ble født i nærheten av arbeiderbrakkene i Majorud - ikke så langt fra fabrikk og bare ca. 1 km fra Olarøa, hvor jeg ble født og vokste opp. Det var to skolebygninger. Min far som var født i 1880 gikk gjennom skoleåra i Susenlundskolen - som ble kjent som «Geithus-skolen».

Alle mine 11 onkler og tanter på farssiden hadde sin folkeskoleutdannelse her, mye bedre organisert enn omgangsskolen.

Og så får tiden rulle videre til vi kommer til 1913 - og jeg som jo så dagens lys først i 1906, måtte opp en gang i mars på min første skoledag. Alt fra denne merkedag står nå så klart for meg, til og med nå 88 år etter. Vår lærerinne var Anna Olsen (ugift), jeg ble glad i henne. Det var både gutte- og jenteklasse, kan nevne noen: Hjørdis, Anny, Marita, Borghild, Astrid osv., og så gutta: Olav, Haakon, Vidar, Wilhelm, Arvid osv. osv. i alt ca. 30 av oss. Alle vi ca. 30 skulle være sammen i 7 år. Jeg synes det var så eventyrlig og interessant. Susenlund besto av to-etasje bygninger med tilsvarende uthus. Susenlund har nå blitt forandret til fire moderne leiligheter.

Vi barna som begynte på skolen i en alder av ca. 7 år, var i samme klasse i alle disse år. Vi hadde lærerinne til vi var ca. 10/11 år, og lærere de siste 4-5 år. Jeg husker dem alle så godt, Anna Olsen, frøken Krantz, Gustav Haugen og Søren Standnes.

Vårt hus og hjem i Tomta, Geithus

Vårt hus og hjem var et to-etasjes hus, bygd på en solid tykk gråstein grunnmur. Huset hadde en bra kjeller med kjellerlem-åpning ned fra kjøkkenet. Kjelleren var en viktig del av huset for lagring av all slags matvarer - poteter, grønnsaker og bær, og ikke å forglemme fisk og kjøttvarer. Første etasje besto av en ganske stor stue med to vinduer og en ovn for vedfyring. Så var det et lite rom, vi kalte det kamers. Dette ble brukt som soveværelse. En stor dobbeltseng og en ovn tok opp det meste av plassen. Det var et stort kjøkken og en stor ovn for vedfyring. En trapp førte opp til annen etasje, som hadde to middels store rom, som begge hadde alkover ved siden av. Disse var vel ca. 1 1/2 til 2 meter brede og nær 4 meter lange med skråtak.

Vi var heldige som fant brukbart drikkevann på tomten vår, ca. 100 meter fra huset. Det var 3 meter ned til overflaten av vannet i denne kilden, eller brønnen, som vi kalte det. Vi måtte greie oss med en bøtte som var knyttet i enden av et tau. Denne bøtta ble da kastet ned i brønnen med åpningen ned, og så halte vi denne opp.

Sommergriser

Sommergriser var interessant, og sikkert lønnsomt, men så mye arbeid for hele familien, både gutter og foreldre. Vi kjøpte gjerne to grisunger en gang tidlig på våren, sånn omkring april, og så var det

om å gjøre å fø dem i 5-6 måneder. I oktober eller november kom slaktetida, og da ble det kjøtt og flesk i lange baner, og mye ble lagret i svak saltlake nede i kjelleren. Det er verdt å nevne at også det meste av innmaten, så som lunger, nyrer og til og med tarmer ble tatt vare på. Dyrehjertene ble også brukt, og så ble det jo noen liter med dyreblod, til pølser og klubb. Tenk på alt arbeidet med å tilberede alt dette!

Elektrisitet

Elektrisitet kom til landsbygda i Norge tidlig i forrige århundre. Jeg husker vi hadde én lampe (kulltrådlampe) i hvert rom i tiden omkring 1912/14. Noen år senere så husker jeg den første gangen vi kunne koke med elektrisitet. Det var en liten kokeplate, plassert på kjøkkenbenken. Tenk å kunne skru på en bryter i stedet for å bruke ved eller annen brensel. Dette var et viktig ledd i den hurtig voksende tekniske utvikling.

Utnyttelse av klesplagg

Det var ofte pengemangel blant folk i denne tid, og hos oss måtte alle vi fire guttene, etter som vi vokste opp, gjøre vår del for å hjelpe. Min mor var utrolig flink til å spare, og greide ofte å få en liten innkomst til å vare lenge. Et eksempel: Hun ville aldri totalt kassere et plagg, så som en kjole eller dress. Nei, her var det mye som var brukbart, sa hun. Ofte måtte guttene hjelpe til med å rekke opp og/eller klippe opp disse plaggene. Hun fant alltid noen småbiter som ikke var helt utslitt! Disse vasket og strøk hun, og så dro hun til en sypike i nærheten, og vips, for en billig penge så ble disse nesten kasserte biter forvandla til brukbare klær for fire aktive gutter. Shorts (knebukser) var veldig populære. Knapper og spenner etc. ble aldri kassert, men ble brukt av sypiken når hun for eksempel lagde bukser. «Penger spart, er penger tjent».

Tømmer - ved

Et annet pengesparende tiltak var i forbindelse med tømmerfløtingen. Store lastebiler var enda ikke oppfunnet! Tømmertransporten i den tiden var i korthet: Transport fra skogen foregikk med hest på vinterføre, man måtte ha snø. Hestene dro, slepte, stakkene ned til nærmeste elv eller sjø, og lastet av. Neste post ble da vanntransport, fløting ned elver og over sjøer ned til alle fabrikkene. Det var vel mellom 10 og 12 papirfabrikker mellom Geithus og sjøen ved Drammen. Min fabrikk, Drammenselvans Papirfabrikk, var den første og bygd nedenfor Geithusfossen. Når stakkene var noe sånt som 4-5 meter lange og tusener på tusener av dem ramla ned fossen, så var det mange av disse, de tynneste, som brakk i flere deler. Her kom Moen-gutta inn i bildet. Hvordan? Jo, det syntes

å være lovlig å ta disse stakk-endene, og det ble utmerket vinterved. Men, det var jo en påkjenning for gutterygger å bære disse den forholdsvis lange vei til Olarøa, men et godt resultat var oppnådd: Vi behøvde ikke å kjøpe vinterved.

En ualminnelig viktig del av vårt liv var jo å kunne ha et koselig og varmt hjem. Jo, man kunne selvsagt kjøpe ved, men som sagt, det var ofte pengemangel. Kjøpeveden var ofte favneved, furu og gran, og den beste - bjørk. Den kom i ca. en meters lengder, så det ble vår jobb å sage og hugge i passende lengder. Av og til så hjalp vi også andre med å sage og hugge ved. Det var til syke og alle gamle naboer.

Blåbær- og tyttebær-turer

Det ble gjerne en bærtur i august og september. Vi plukket blåbær i august og tyttebær i september. Særlig tyttebærturene var uforglemmelige. Vi reiste gjerne til Drolsum med tog nokså tidlig på morgenen. Det var en ganske lang tur å gå til Ørvandsbråten. Det var alltid mye tyttebær i åsen i nærheten av dette historiske sted. (Hilmar Moens bestefar Kristian Olsen Moen vokste opp her.) Det var alltid så hyggelig der oppe i skauen. Vi lagde jo fint bål og kokte bestandig god kaffe i fiskebollbokser. Så koselig!

Så var det hjem igjen da. Lang gåtur til stasjonen, tog til Geithus, og så en nokså lang tur hjem til Olarøa, med kanskje en 30-40-50 liter med tyttebær på ryggen. Og dagen etter, rensing og røring og koking, og lagring nede i kjelleren.

Fisking

Et annet pengesparende tiltak, og samtidig så uhyre interessant for oss gutter, var fisking. Det meste av vår fisking ble gjort i Bergsjø, som jo er en slags utvidelse av Drammenselven, og nokså lang. Fra Kråkholmen ca. 3-4 km ned til Vassbunn - og Geithusfossen. Det var både gjedde, sik, ørret og abbor i Bergsjø, men vi var særlig interessert i den forholdsvis små abboren. Den var som regel tilgjengelig i store mengder.

En enkel og billig og interessant måte var å skotfiske. Vi lå på tømmeråtene med ansiktet nær vannflaten, så vi kunne se bunnen. Vi fisket mest i noe sånt som 1 1/2 - 2 m dypt vann. Vi kunne tydelig se bunnen og selvsagt fisken, hvis det var noen i nærheten. Så slapp vi snøret ned, med litt bly som søkke, og så krok med sprellende mark. Det var så spennende å se fisken, ofte mange av dem, nærme seg vårt agn, og så ja, ofte var det en sulten fisk som slukte både krok og mark. Fisken ble halt opp og drept av en stolt guttunge. Vi greide å bære hjem mang en fiskemiddag. Somme tider brukte vi stang til abborfiske. Det ble da en bambusstang ca. 3-4 meter lang. Vi hadde ikke

penger nok til å kjøpe sneller, så vi måtte ta til takke med et snøre festa til toppen av bambusstanga.

Da vi var i en alder av 8 til kanskje 13 år så var det populært med fisketurer oppe i skauen. Dette gjorde vi i lange lyse sommerdager. Vi pakka en liten skoleraggsekk med forskjellig gode saker, som smørbrødsriver, et egg eller to. Litt ost kanskje, og ikke å forglemme, malt kaffe. Vi dro opp til Damtjern, Midttjern og Urvannet lørdag ettermiddag og hadde med vår lange bambusstang, en blikkboks med mark, og på ryggen sekken da - og ikke å forglemme en tom fiskebollboks til vår kaffekoking. Det var vel en gåtur på ca. 1 1/2 time fra Olaroa. Vi fiska da til bortimot kl. 22.00, og så var det festen. Vi lagde et stort bål, og så ble det kaffekoking, spising og prating. Det ble dagslys kanskje ved 2-3 tida, og vi begynte fising igjen. Og så - kanskje bortimot 7-tida så var det mange trøtte gutteskrotter som hadde sin siste kaffekopp. Det var en lang gåtur hjem igjen. Vi sov det meste av den søndagen. Og - det ble ofte stekt abbor til middag.

Bankbok, sparing og epler

Jeg fikk min første sparebankbok da jeg var ca. 8-9 år. Det hendte at jeg fikk penger i stedet for presanger på gebursdager, og disse pengene gikk da inn i banken. En måte å tjene penger på var min eple-forretning:

Vi gikk den lange veien til Østsida, til Sønstebygården. Der hadde de en stor frukthage, og her kjøpte vi epler. Vi fylte våre skoleraggsekker med gode spiseepler, og så var det om å gjøre å selge disse epler i 4-5 liters spann . Vi gikk ned til Geithus stasjon. Det var ca. 3 ankomsttider med tog her, og ganske stor samling av folk. Togpassasjerer ble eplekunder. Vi solgte også til fabrikkfolk på lønningsdagen. Fortjenesten var ikke stor, men så viktig for meg. Disse penger gikk da inn i bankboka. Jeg hadde vel en 3-4 hundre kroner da jeg ble konfirmert.

Konfirmasjon

Konfirmasjonen ja, den var av stor betydning. Det ble mange besøk til vår kjære gamle Heggen. Presten var Mathias Amlund. Vi hadde forberedende religiøse samlinger hver onsdag fra april til oktober. Så kom konfirmasjonssøndagen med høytiden i Heggen kirke. Foreldre og nære slektinger kom også, så det var full kirke. Etterpå var det hjem til et konfirmasjonsselskap. Ja, selv om det ofte var pengemangel, så greide de aller fleste foreldre å arrangere et selskap. Det ble jo mat og drikke i lange baner, med kanskje nærmeste onkler og tanter til stede. Det mest interessante og spennende for konfirmanten - for meg - var jo alle presangene. Den viktigste av disse var presang fra mor og far, en ny dress, jakke og vest og så lange bukser. Lange bukser for første gang i mitt liv, et tegn på at fra nå av så var jeg VOKSEN! Typiske andre presanger var klokke - vestlomme klokke - armbands-

ur var ikke blitt alminnelig ennå. Så var det saker som mansjettknapper, slips, skjorter, kanskje en fyllepenn osv. Stor stas og en uforglemmelig dag i mitt liv.

Tanker om fremtiden - og skolegang

Som «voksen» 15 åring så ble spørsmålet: «Hva skal jeg nå gjøre?» Aller helst ville jeg fortsatt min skolegang, med middelskole, gymnasium og så universitet, men det var jo umulig på grunn av pengemangel. Jeg måtte forsøke å finne på noe som kunne bringe inn penger. Jeg var veldig interessert i den tekniske utvikling, i mekanikk, matematikk, fysikk osv. Min far sa at jeg aldri behøvde å bli arbeidsledig, jeg kunne arbeide for ham. Nei, jeg var ikke interessert. (*Faren var skomaker.*)

Jeg fant penger og tid nok til å gå på en teknisk aftenskole på Geithus. Det var interessant og lærerikt, og viste seg å få stor betydning for resten av mitt liv. Jeg var vel noe sånt som 16-16 1/2 år da vi, hele klassen med familie, møtte på Folkvang, vårt forsamlingslokale, for utdeling av avgangsvitnesbyrd. Det ble en fantastisk opplevelse for meg.

Bestyreren på den store Drammenselvans Papirfabrikk, Ernst Hjalmar Johansson, var tilstede. Han hadde gitt en belønning på 50 kroner til gutten med beste resultat etter to års skolegang. 50 kroner var mange penger den gang. Og - jeg var gutten som fikk «belønningen». Det var en nervøs, men stolt, Hilmar Moen som i en ganske stor forsamling måtte vandre opp til hovedlæreren for å motta min fine skoleattest, og så med beste karakterer, og så fikk jeg også de ovenfor nevnte 50 kroner. Etter å ha mottatt dette og takket for det, så gikk jeg ned i salen og takket bestyrer Johansson for gaven. Og her kommer det viktigste av alt: Han sa: «Gratulerer, godt gjort Hilmar! Hvis du skulle ønske å begynne på fabrikk når du har fylt 18, så kom og kontakt meg». Dette var jo fantastisk, det var så mye arbeidsledighet i de tider.

Skiftarbeid

Den 18. november 1925 dro jeg ned til bestyrer Johansson og minnet han på hans løfte for «et par år siden». Jo, han husket det og sier så til papirmesteren, Johannes Larsen: «Jeg har unge Hilmar Moen her, og vil at du skal se til at han får arbeid snarest mulig.» Dette var en fredag, og så, den kommende søndag kveld begynte jeg på fabrikk, skiftarbeide 6 dager i uka, og noe sånt som 1 krone pr. time. Jeg visste jo nå at min fremtid var i papirindustrien, men konkurransen på ledende stillinger og bedre betaling var kolossal. Det måtte flere tekniske kunnskaper til for en hurtigst mulig avansering i ansvar og lønn. Med kunnskaper menes jo mer studier og skolegang. Alt dette betyr jo mer penger, alltid penger, penger. Så var det jo da om å gjøre å arbeide mye overtid, spare penger.

Drosje-eier og pengesparing

Jeg var i mine ungdomsår veldig interessert i den fantastiske utvikling, kanskje særlig i industrien. Jeg leste og studerte alt jeg kunne komme over angående bilproduksjon, med særlig interesse i den verdenskjente Henry Ford. Jeg tok til og med et korrespondansekurs i bilmotorteknikk. Jeg synes FORD T-modell 1923 var spesiell. Denne store interesse i bilutvikling, sammen med mitt «intense» ønske om å spare penger for videre skolegang, gjorde at da jeg var ca. 20 år, ble jeg drosjebileier. Det var ingen drosjer på Geithus i den tiden og svært få biler. I min fritid så var jeg jo både eier og sjåfør. Når jeg var på arbeidet, skiftarbeide, så ble det mine brødre Reidar og Sverre som overtok kjøringa. Det gikk bra, og jo da, det ble en del penger av det.

Min taxi var en brukt FORD T 23- modell, og jeg greide det meste av reparasjoner og vedlikehold. Fortjenesten rulla jo inn i Sparebanken, og jeg begynte å bli interessert i videre skolegang, særlig den to-årige tekniske skolen, nemlig Porsgrunn og Horten.

En gang i slutten av 1927 hadde vi en stor brann på fabrikken. Vår store nr. 4 papirmaskin ble mye skadet, og dens fremtid var nokså tvilsom. Jeg var da omkring 20 år og bestemte meg for å forsøke å bli opptatt på en av disse skoler, og mitt valg ble Horten Tekniske Skole.

Studier og pengehjelp fra far

Jeg visste at jeg hadde et mulig alvorlig problem, og det var jo igjen et pengeproblem. Jeg trodde ikke jeg hadde spart nok til å fullføre sådan skolegang. Min far var så overmåte begeistret for min bestemmelse og sa: «Angående ditt pengeproblem så skal jeg nok greie å hjelpe deg. Hvis det ikke finnes noen annen løsning, så skal jeg pantsette (banklån) mitt hus og hjem, og du kan jo tilbakebetale dette lån etter å ha fullført skolen.»

Denne skolen var egentlig beregnet på gutter med mer enn folkeskolen, helst middelskole og artium, så det var en nervøs ung geithusing som dro ned til Horten for en fire dagers opptagelsesprøve. Det var så uhyre spennende, men det gikk bra, jeg begynte.

Hortens Tekniske Skole og arbeidsliv

Mine erindringer - personlige - sluttet jo med at jeg besto opptagelsesprøven på Hortens Tekniske Skole. Min tid på Horten var som ventet ualmennelig interessant og selvsagt virkelig lærerik. De første 6 måneder var og er uforglemmelige. Jeg hadde så å si bare folkeskole og det var nokså minimalt. Det tok mange, lange dager av intense studier. Ofte var det midnatt før jeg hadde samvittighet til å gå til sengs. Men det var så tilfredsstillende, og det gjorde meg så avslappet og fornøyd at jeg var på like fot med de beste etter ca. et halvt års skolegang. Jeg tok eksamen

i slutten av 1929 med klassens beste karakterer.

Jeg var nå ca. 23 år og hadde to muligheter. Den ene var å dra på hvalfangst for et års tid, og spare nok penger til å betale min skolegjeld, det var fristende! Den andre var å fortsette på fabrikken og skaffe meg mer erfaring med det håp at en vakker dag så skulle jeg få en mer ansvarsfull og bedre betalt stilling. Jeg valgte fabrikkveien og har aldri angret på det.

Jeg begynte igjen på fabrikken, fremdeles for det meste på skiftarbeide. Jeg ble da ansatt som en praktiserende ingeniørstudent. Dette betydde at jeg fikk anledning til å arbeide i de mange forskjellige avdelinger og dermed skaffe meg veldig allsidig erfaring i treforedlingen, fra tømmerstokken til det ferdige papir. Dette var for meg like viktig som skolegang.

Den verdensomspennende depresjon i årene 1929-1932/33 gjorde det vanskelig, nesten umulig for meg å få en stilling utenom fabrikken på Geithus. Etter masser av ansøkningsforsøk, så endelig - i midten av 1933 - hendte det da nesten utrolige. Jeg ble ansatt som skiftformann.

Litt av hvert fra barne- og ungdomsårene:

Juleminner

Minnene fra disse årene synes å bli klarere med alderen, kanskje delvis p.g.a. at jeg nå bor så langt borte. Jeg husker så godt juleminner fra 6-7 års alderen og oppover. Det var jo alltid pent pyntet juletre i stua, med en haug med interessante gaver under. Feiringen begynte for alvor ved 5-6-7 tida på julaften, alltid med en spesiell julemiddag: ribbe, medisterkaker og mye annet godt. Først da alt var ryddet fra julemiddagen, fikk vi lov til å tenne julelysene. Ja, så var det gavene da! Nei, nei, vi fikk ikke pakkene våre før vi hadde prøvd oss på noen av de kjente julesangene. Først da ble det stor jubel og pakkeåpning.

Det var alltid mange juletefester for barn. Disse foregikk for det meste på skolene, og også på Folkvang, vårt velbrukte forsamlingslokale. De fleste kvinneforeninger, og også fag- og sportsforeninger var arrangører. Her var det mye moro! Et stort, kanskje 5-6 meter høyt, vakkert dekorert juletre med en glitrende stjerne i toppen. Ja, så ble det danset rundt dette utrolig vakre juletre, og vi sang de fleste av våre julesanger. Ofte ble det arrangert leker og spill, særlig for de yngre barna, kanskje opp til 11-12 år. Og så kom festens klimaks for mange barn, nemlig julenissen med utdeling av poser med en utrolig blanding av godbiter, så som sjokolade, drops, nøtter, dadler, rosiner osv. osv.

Leker og hobby

Vi hadde jo ikke radio eller TV, vi lagde vår egen underholdning i de lange vinterkvelder. Det synes aldri å bli noen mangel på variasjoner av leker og

spill. Jeg ble i ganske ung alder interessert i den skapende hobby løvsag-arbeide. Dette måtte selvsagt gjøres rundt kjøkkenbordet, Sjakk var favorittspill i mange år.

Idrettsliv - mine brødre og skisporten

Den mest populære vintersporten var selvsagt skiløping. Av de mange sommeridretter var nok fotball den aller mest populære. De fleste barn i Norge fikk sikkert sine første par ski i en alder av 2-3 år. Skøyte løp på Geithus var forskjellig fra hva det er nå, vi hadde jo ingen kunstig is. Vi måtte være fornøyde med deler av isen på Bergsjø før snøen kom.

Når det gjaldt skihopping, prøvde så å si alle gutter i alderen 10 år og oppover seg på dette. Svært få hadde nerver til å greie lengder på 40 meter og oppover, som var kravet for å komme opp mot toppen av premielista. To av disse ble i 1922-1926 åra mine brødre Reidar og Henry. Særlig Henry, han ble en av de beste, han konkurrerte til og med i det verdenskjente Holmenkollrennet. Det var vel i 1925 han satte bakkerekord i den kjente, store Gustadbakken. Rekorden var hele 50,5 meter.

Jeg husker en fryktsom hendelse med Henrys skihopping. Dette var også i Gustadbakken, jeg var tilskuere. Henry lå som førstemann etter første hopp. Hans stil var å holde kroppen strak og fremover mot skituppene. Denne stil gjorde visst sitt til at han hoppet lengre enn de fleste. I alle fall så kasta han seg litt for langt fremover og mistet kontrollen. Midt oppe i lufta besvimte han og falt ned som en livløs bunt av armer, ben og ski, ca. 48-50 meter ned i den bratte bakken. Heldigvis var ingen skade skjedd, doktorbehandling og et par timers hvile og Henry var så frisk som aldri før.

Kino

I tillegg til aktiviteter som skiløping og skøytesport etc. husker jeg at vår spennende innendørs hobby (underholdning) også var kinomatografi i sin barnedom. I årene 1915 opp til ca. 1925 var det «kino» bare hver søndag, med barneforestilling klokken 17.00 og en voksen forestilling senere på samme kveld. Det kostet 10 øre pr. barn. Når alle vi 4 brødrene gikk sammen, hendte det at vi fikk pruta det ned til 25 øre. Det var jo ikke lydfilm ennå, men som regel var det fiolin og pianomusikk. Alt var så eventyrlig og spennende for guttesinnet! Jeg husker fremdeles føljetongfilmen: «Gruben i dødsdalen», en spennende wild west film. Og så var det jo Charlie Chaplin da, Buster Keaton - og senere: Telegrafstolpen og Tilhengeren. Disse var også populære. Kinoen foregikk på forsamlingslokalet Folkvang, som var et populært og mye brukt møtested for gutter og jenter på lørdagens dansekelder. Musikk: trekkspill og fiolin, somme tider to trekkspill.

Folkvang var samlingsstedet for så mange utenom kinoen på søndagene. Det var forskjellige teaterforestillinger, basarer, og så de mange juletreffestene.

Lilly, som ble min kone

Min favoritt i Geithus var Lilly Olsen, og tidlig i 1931 feiret vi bryllup. Lilly hjalp sine aldrende foreldre, og vi bodde i annen etasje i deres hus. Egil kom til verden i slutten av 1931, og Lilly og jeg lengtet etter å ha vårt eget hjem.

6 år på Mesna Kartongfabrikk

Hilmar og Lilly Moen gifter seg i i Heggen Kirke 1931.

og tilbud om jobb på New Zealand

Verdensdepresjonen syntes å lette litt ca. 1933. I alle fall var jeg så heldig, etter mange søknader, å få tilbud om et mer ansvarsfullt og bedre betalt arbeide. Jeg ble skiftformann på Mesna Kartongfabrikk på Lillehammer. Stor stas!

Den 1. oktober 1933 begynte jeg på mine ca. 6 år på Lillehammer. Etter ca. 3 år ble jeg forfremmet til assistent for kartongavdelingen, mer ansvar, bedre lønn. Jeg var da ca. 30 år gammel og var sikker på at videre forfremmelse (til kartongmester eller fabrikk-sjef) var nær sagt umulig p.g.a. min mangel på språkkunnskaper, særlig engelsk. Korrespondansestudier hjalp en del, men ikke nok. Jeg satte meget stor pris

på min fremgang og min gode stilling på Mesnafabrikken, men så var det språkvanskene da!

Men så en gang i 1938 hendte det igjen noe utrolig i mitt liv. Det kom en telefon fra Karlstad i Sverige, og jeg fikk en forespørsel om jeg kunne være interessert i å reise ned til New Zealand for å hjelpe til med å starte og drive en Karlstad-bygd kartongmaskin der nede.

Jeg var ikke bare interessert, men i høyeste grad begeistret for tilbudet, - og da sier Lilly: «Hvor du reiser Hilmar, vil jeg også gjerne reise, selv om det er til verdens ende!» Dermed var tilbudet akseptert. Fri reise for vår lille familie, og 2 års kontrakt der nede i det ukjente, så langt borte, og så den vidunderlige sjansen å kunne lære seg å snakke og skrive engelsk. Min drøm!!

Hilmar og Lilly Moen med sønnen Egil, ca. 1935.

Reisen til New Zealand, nytt rotfeste med bolig og jobb i Whakatane

I februar 1939 reiste vi med tog til Gøteborg og videre med båt til London. Etter fire dager i London fortsatte vi med båt gjennom Panamakanalen og videre sydover ned til vårt nye ukjente land. Det tok fem uker (35 dager) fra London til Wellington.

Hadde jeg mange språkvansker? Nei, ikke noen virkelige vanskeligheter og alt var så overmåte interessant og lærerikt. New Zealand var så frodig og grønn og med et ualminnelig behagelig klima. Det var aldri snø eller is på den delen vi skulle bo, på østkysten av Nordøya.

Jeg kunne kanskje skrive en bok om mitt nye fedreland, men jeg bør vel fatte meg i korthet med disse erindringer. Vi ble new-zealandske statsborgere i 1950.

Min 2 års kontrakt utviklet seg til nesten 6 år p.g.a. verdenskrigen i 1939-1945. Tidlig i 1946 ble jeg forfremmet til fabrikkssjef (Production Superinten-

dant). Jeg hadde nådd mitt mål. Gutten fra Olarua var nå den øverste i en forholdsvis stor fabrikk med flere hundre ansatte, og noe av det beste var: Han kunne beherske engelsk på en brukbar måte.

Da jeg takket direktøren for denne - for meg - så viktige utnevnelse, så sier jeg blant annet: «Jeg skal forsøke alltid å gi mitt beste. Jeg er forberedt på å adoptere New Zealand som mitt nye fedreland, men jeg kan og vil ikke gjøre noe i den retning før jeg har hatt sjansen til å gi min kone en lengre ferie i Norge, for eksempel 6 måneder. Dette - fordi hun, uten tvil, er enig i at vi - vår lille familie - blir new-zealandske statsborgere». Jeg fortsatte: «Jeg foreslår at vi betrakter denne utnevnelse til fabrikkssjef som midlertidig, for eksempel for to år. Hvis dere da ikke er fornøyd med hva jeg har oppnådd, vil jeg sette pris på å bli informert, og jeg vil mest sannsynlig returnere til Norge. Hvis svaret er mer positivt, at dere ønsker at jeg fortsetter, så håper jeg dere vil gi meg en 6 måneders ferie med full lønn, som ovenfor nevnt.» Direktørene var enige i dette og overlot til meg å arrangere detaljene. De følgende par år var noe av en prøve, men så interessante for meg.

1948 - Ferie i Norge og lærerike besøk i Europa, U.S.A. og Australia

En gang i 1948 begynte forberedelsene til vår ca. 6 måneders ferie i Norge. I februar 1949 var vi på vei til gamlelandet. Etter bare to, tre måneder i Norge så sier Lilly at hun er helt enig i at vi bør bosette oss i New Zealand.

En gang i 1950-årene ble vi new-zealandske statsborgere. Den lange, betalte ferie ble forlenget til ca. 8 måneder, fordi jeg ble pålagt å sette meg inn i den siste utvikling i cellulose- og papirindustrien. Dette gjorde det nødvendig for meg å reise ganske mye i Norge, Sverige og England. På veien tilbake til New Zealand fikk jeg et overmåte interessant og lærerikt besøk til USA og Canada. Disse - for meg - fantastisk interessante besøk gjaldt papir-, kartong- og cellulosefabrikker og også cellulose og papir maskiner - så viktig for meg og min fabrikk.

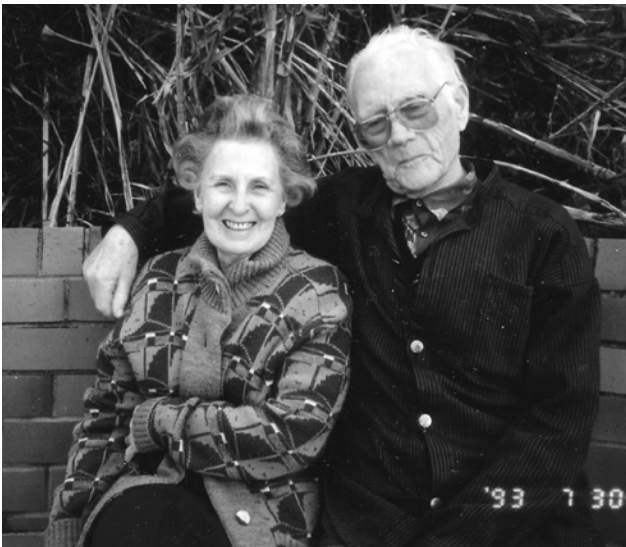
Denne 1949-verdensturen og et par lignende i 1950-åra la grunnlaget for vår utvidelse av fabrikkene i Whakatane. Vi installerte nr. 2 maskin i 1956 og nr. 3 i slutten av 1960-åra.

Min stilling gjorde det også nødvendig at jeg reiste mye rundt i New Zealand - og Australia også. Disse så krevende aktiviteter gjorde det nødvendig å delegere mye av mitt daglige fabrikkansvar til andre, og så - tiden ruller videre. Vi var snart oppe i 1960-åra, og jeg måtte forberede meg til å gå av med pensjon etter et langt og meningsfylt liv - i en alder av 65.

Nytt familiemedlem i 1950

I 1950 ble vi velsignet med vår sønn nr 2, Erik, hele 19

Hilmar Moen med sin andre kone, Loma, 1993.

Inger-Lise Moen sammen med sin onkel i 1993.

år etter hans bror Egil. Dette var en stor overraskelse, men så velkommen.

Veldedighet

I denne tiden, 1948-50-52, ble det klart for meg at selv om jeg i en alder av ca. 45 stort sett hadde nådd midt i livet - begynte å tenke på å gjøre noe for andre - før det var for sent.

(Kort fortalt var Hilmar meget aktiv i mange humanitære organisasjoner, bl.a i Rotary, hvor han startet et internasjonalt utvekslingsprogram for ungdom. Han var også meget aktiv i eldresaken i sin hjemby Whakatane, la grunnlaget for et eldresenter og var foregangsmann i andre prosjekter. Han er blitt tildelt utmerkelse for dette, bl.a. Queens Service Order = Dronningen av Englands «Award for outstanding community service».)

Tiden ruller videre

Jeg gikk av med pensjon fra fabrikken på min 65de fødselsdag. Vi fortsatte å bo i Whakatane og fortsatte med våre kommuneaktiviteter. Ja, vi fortsatte våre liv full av mening, og selvfølgelig satte vi pris på vår gode helse og mange gode venner. I midten av 1980-åra ble jeg enkemann, min kone døde stille og fredelig i vårt hjem. Etter hennes død sa jeg adjø til mitt kjære Whakatane, som hadde gitt meg så mye i 37 år. Jeg flyttet da til en pensjonistlandsby, Hibiscus Coast Retirement Village, ca. 350 km nordover og bare 30 km fra min sønn Egils hjem.

Jeg kan igjen og for siste gang si at tiden ruller videre og jeg var fortsatt ved god helse. Dette gjorde at jeg i min ensomhet stadig søkte etter å finne «companionship» og så - ja - enda en gang i mitt lange liv hendte det utroligste. Jeg fant ikke bare companionship men også «romance». I den modne alder av 83 år ung ble jeg forelsket, og i 1990 giftet jeg meg med min kjæreste 69 år unge Loma. Nå har vi fått 11 meningsfylte og lykkelige år, og i mitt 95te år kan jeg avslutte disse mine erindringer med å si at

LIFE IS WONDERFUL.

Et dykk i gamle papirer

Hovde, gnr. 151, br.nr. 1.

Vi befinner oss på fullgården Hovde på Vestre Snarum, 151/1, i Modum. Nå er det min tur til å forvalte papirarven fra mine forfedre, primærkilder fra mange hundre år tilbake. Jeg har valgt ut noen småting, opplysninger som kanskje kan ha interesse for noen flere. Gården har vært i slekta svært lenge, derfor er også kildene omfattende.

Almanakker

I 1871 kunne du kjøpe en almanakk for 6 skilling. I almanakk fra 1898 står det skrevet at trelasthandelen for 1896-1897 hadde vært bedre enn på mange år, mens bergverksdriften visstnok var uheldig stilt. Det finnes 10 almanakker fra 1871-1898 i papirene her. I 1871-utgava står det skrevet at det i følge lov av 24. april 1869 var tillatt å benytte metrisk mål og vekt, i Norge, hvis bare begge parter var enige om det. Det finnes også et lite hefte som heter «Det nye System for Mynt, Maal & Vægt, til Lættelse i Overgangstiden». Dette er utgitt i 1876.

Handlebøker

Som de fleste andre på landsbygda handlet også min oldefar på bok. Slik avtale hadde han med H.K. Brecke på «Skuterudfladen»: «Credittid 3 Maaneder, hvorefter der forbeholdes 5 pCt Renter.» I 1898 betalte han kr. 0,25 for en 1/2 kg farin, og en 1/2 kg ris kostet kr. 0,25.

Fra årene 1886-1905 finnes det 6 slike handlebøker fra Hole meieri handelsforening. I 1886 kjøpte

1897			
Januar	2	An Sælsø	3/ 03
Mai	12	An Rest Kr.	15 00
		An Rest Kr.	16 03
Juni	11	1/2 St. Sælsø 120	
		1/4 Rest Sælsø 038	1 58
	28	1/4 St. Sælsø 213	
		1/2 St. Sælsø 140	
		1/2 St. Sælsø 050	5 03
Juli	24	1 St. Sælsø	5 20
Novbr.	6	1 St. Sælsø	2 70
	8	1 St. Sælsø	0 50
			31 74
"	16	1 St. Sælsø	0 50
		An Rest Kr.	31 24
	16	1/2 St. Sælsø 150	
		1/2 St. Sælsø 215	
		1/2 St. Sælsø 210	
		1/2 St. Sælsø 024	
		1/2 St. Sælsø 2 00	3 99
Dec.	8	An Sælsø til Ole Hovdebakken	8 00
		Kr.	43 23
		Sælsø	

Utsnitt fra handlebok fra 1897.

han lampeglass til 10 øre og 5 l parafin til den nette sum av kr. 1,20. Rosiner kostet 0,50 pr. kg.

En 40 år gammel meierist overtok Sysle meieri med landhandlerforening i 1905. Mange omstendigheter gjorde at han ikke kunne betale leverandørene, og de sluttet å levere melk til han. Allerede i 1906 måtte han åpne akkordforhandling.

I 1890 kunne du gå til T.H. Evensen på Snarum og handle mat. Min oldefar, Kristian T. Hovde, var der og handlet varer til seg selv og til Ole og Hans Hovdebakken den 14. desember 1889. I 1901 ser det ut til å ha vært landhandelsforening på Snarum også. Innehaver var Edv. Finnerud.

Ovner og redskap

På Hovde finnes det mange fine etasjeovner. For noen år tilbake stod jeg foran en ovn med innskriften «Aadals brug, nr. 31». Jeg begynte å lure på hvor gammel ovnen kunne være. Noen måneder senere satte jeg meg ned med den store papirhaugen min, og plutselig satt jeg med svaret: Kvittering fra «Aadals brug» for kjøp av ovn nr. 31, til en sum av kr. 43,00. Årstallet var 1896. Det var levert en gammel ovn i bytte til 4 øre pr. kg. I 1894 ble det kjøpt treskemaskin No 12a fra «Aadals brug» til en pris av kr. 110,00. Denne kom med jernbanen til Snarum stasjon.

Min bestefars halvbror, Truls C. Hovde, født i 1869, handlet i juli 1888 med «Mustad og sønn». Da kjøpte han en komfyr no. 11 og betalte kr. 59,20 for den. Truls kjøpte gården Saastad, 152/1, og hans etterkommere bor der i dag.

«Brødr. Refsums Støberi & mek. Verksted» lå i Tomtegaden 12, 41 i Drammen. I 1909 solgte de en harv til min oldefar. Denne kostet 38 kroner og kom med jernbane til Sysle stasjon.

Gamle lover

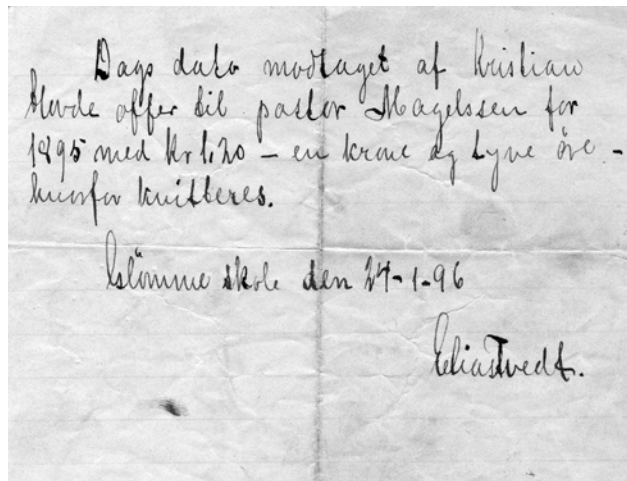
I papirene finnes en del trykte lover. Her nøyer jeg meg med å nevne tre av dem: Den første er en lov angående bergverksdriften, av 1842. Så har vi en lov som inneholder forandringer i denne, av 14. juli 1842. Den tredje loven jeg vil nevne, var en svært viktig lov for bøndene. Det er: «Lov om udskiftning av 13. Martz 1882». Denne kostet da kr. 0,20.

Skatter og avgifter

Skatter var et aktuelt tema før, som nå. Her finnes mellom 50 og 60 skattesedler etter min oldefar, bestefar og noen av hans søsken. Disse er fra 1800-tallet og litt inn på 1900-tallet. Her ser en størrelsen på inntekt, eiendomsskatt, formue- og inntektsskatt, kirkeskatt og kretsskatt til skolen. Over mange år på slutten av 1800-tallet er det oppført kornskatt på bygg. På 1910-skatteseddelen er ikke posten med skatt til skolen oppført.

De var flinke til å skrive ned viktige ting i gamle dager. Fra årene 1856-1896 finnes det 40-50 håndskrevne kvitteringer på betalte skatter. Dette gjelder offer, tiende, kirkeskatt, fattigskatt, skoleskatt og kommuneskatt. Disse skattene ble betalt for familie-medlemmer, som for «Pige og Dræng», som til en hver tid arbeidet på gården.

I 1857 har de fra Hovde betalt inn offer til «pastor Glukstad». Dette var offer for «dreng» Gulbrand Madsen, «pige» Ingeborg Nilsdatter, oldefar Kristian Hovde og for min tippoldefar Trond Knudsen, fra Hovland i Sigdal. Han var lensmannsombud der i 10 år før han flyttet hit og giftet seg med Christine Olsdatter Hovde. Pastor Glükstad var ivrig tilhenger av å få bygget ny kirke på Snarum. Offer og tiende for

Kvittering for offer til pastor Magelsen, 1896.

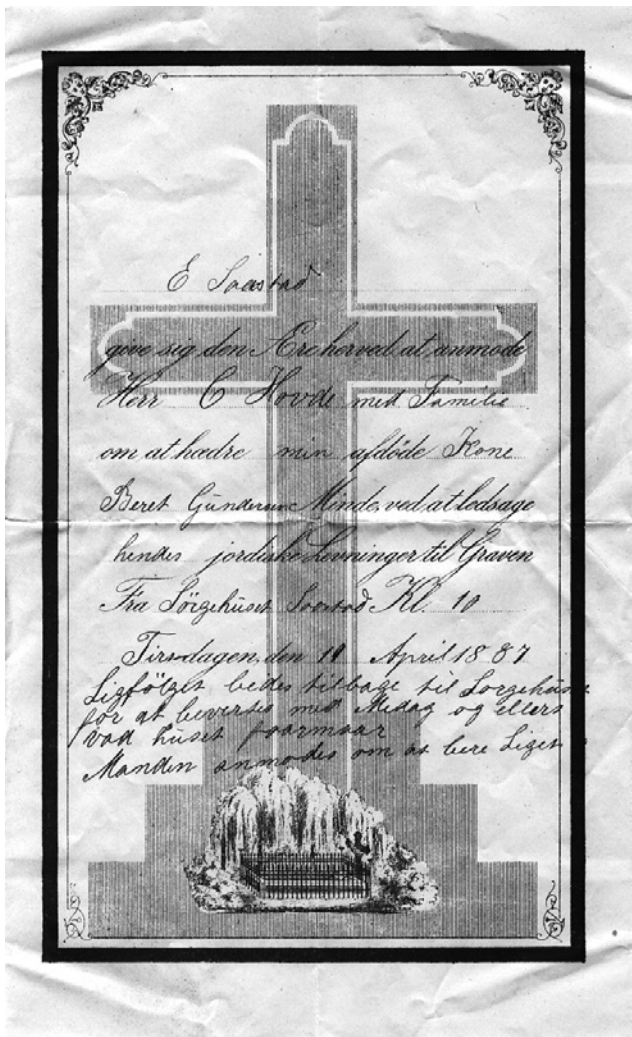
1859 ble betalt inn av min oldefar til pastor Glükstad og prost Tandberg. Da betalte han for sin far Trond Knudsen, dreng Kristian, pike Kari Olsdatter og for seg selv. Einar Brekke har mottatt og kvittert. Elias Tvedt, ved Glømme skole, har den 24/1 1896 mottatt offer til Pastor Magelsen fra min oldefar. Beløpet var kr. 1,20. I 1882 betaltes kongetiende til Peder P. Korsbøen.

Det var bøndene som eide kirken på Snarum. I 1864 ble det bestemt å bygge ny kirke. Hver av bøndene skulle betale 1/2 riksdaler pr. skyldmark de hadde på gården sin. Min oldefar har allerede betalt inn til Snarums byggefond i 1862, og P. Hilsen har underskrevet. Den nye kirken stod ferdig i 1869. Av papirene kan jeg se at kirkebidraget for 1867 er mottatt av A. Kristoffersen på Gubberud, for A. Korsbøen. Til det nye veianlegget på vestre Snarum, år 1900, ble det betalt kr. 20,00 pr. skyldmark. Dette hadde ordføreren pålagt.

Innbydelsler til begravelser

Fra 1884 til 1911 er det spart på ca. 20 innbydelsler til begravelse. Konvoluttene har svarte sørgerender rundt på sidene. Selve innbydelsen har også svart rand rundt. Som regel er det et svakt svartfarget kors under, over hele siden. Jeg kan ta et par eksempler: «Hans Kristian M. Hovdebakken med kone giver seg den ære at anmode Herr Gaardbruger Kristian T. Hovde med Familie om at hædre den afdøde Berte G. Hovdebakkens Minde ved at ledsage hendes jordiske Levninger til Graven fra Sørgehuset Kl. 10 Form. Fredagen den 12te Nöbr. 1886. De bedes ærbødigst om at være behjælpelig at bære Liget, samt Eders Kone om at logges med.»

«Ole Hans Jørgensen Glømme Give sig den Ære at anmode Hr. Kristian Hovde med familie om at hædre min afdøde Hustru Anne Glømmes Minde

Innbydelse til begravelse.

ved at ledsage hendes jordiske Levninger til Graven fra Sørgehuset. Kl 9 form. Tirs- dagen den 24 novbr. 1896. Manden bærelaget. Konen kistelaget.»

Litt av hvert

Hesten var det viktigste dyret på gården i gamle dager. Det var oftest mannen som stelte den. Det var status å ha mange hester, og hesten skulle alltid ha det beste foret. I 1904 ble hesten Bruna forsikret for

kr. 200,00 i «Gjensidige husdyrforsikringsselskab Tyr.» Da erstattet de hesten hvis den døde, eller hvis den på grunn av sykdom måtte slaktes.

Det måtte ha vært svært vanlig med auksjoner på 1800-tallet. Fra 1857-1905 finnes det en stor mengde med auksjonskvitteringer, 40-50 i tallet. Auksjonene var på alle mulige gårder. Det ble notert ned navn på gården, dato, hva som ble kjøpt, og kvitteringene ble underskrevet. Folk kjøpte alt mulig, men svært vanlig var det nok å kjøpe redskap.

Dr. Larsen har hatt praksis i Modum, i alle fall i perioden 1897-1907. Etter all sannsynlighet var det lenger. I 1890 ser det ut til at en kunne gå til Dr. Berg i Vikersund. Mens en Dr. Fodstad nevnes i 1914.

For å holde seg orientert leste min oldefar aviser, i 1888 betalte han kr. 1,20 for «Buskeruds Amtstidene».

Hvis det er noen som synes at «det sterke» har blitt dyrt i dag, så har de helt rett. I «Priscourant over Brændevine fra C.A. Benneche Christiania 1902» var prisene følgende: Cognac kostet pr. liter fra kr. 1,80 til kr. 3,60, mens spiritus 96% kunne anskaffes for kr. 3.80 pr. liter. «I partier paa mindst 10 Literfl. gives 10 Percent Rabat.»

Skogsdrift var hovedbeskjeftigelsen på Hovde, også i gamle dager. Da foregikk fløting på elva. Det finnes mange gamle lister over tømmer levert fra «Hovde Land ved Snarumselven». For 94 år siden ble det blant annet levert tømmer til «Krogstad Cellulosefabrik Limit, Drammen».

På gården finnes kvitteringer for de underligste ting, men alle har jo ikke like stor interesse her. Likevel tar jeg med en til: Det gjelder bidrag til Bjørntangen bro i 1905. Da betalte oldefar kr. 50,00 til dette.

Det kunne vært nevnt mye mer i denne sammenheng, for eksempel opplysninger fra ei håndskrevet «rodebok» fra første del av 1800-tallet, samt gamle kjøpekontrakter, disse inneholdt faktisk mye rart. Amerikabrev finnes det en god del av og kongebrev fra Fredrik den 4, 1724. I en eldre bok om gårdene i Buskerud står det skrevet om ødegården Kruche-Kruge, som lå under Hovde. Det gikk en rettssak fra 1661 mellom denne og Hovde. Originalpapirene finnes her fremdeles, og ved hjelp av Statsarkivet har jeg fått dem oversatt, det er spesielt å kunne bla i 30-35 håndskrevne sider fra 1600-tallet.

Dette var noen utvalgte notater fra ca. 4 kg spennende primærkilder, fra min barndoms gård.

Ernst Hjalmar Johansson 1871–1952

Ernst Hjalmar Johansson var fabrikkbestyrer ved A/S Drammenselvens Papirfabrikker, Geithus. Ved siden av den navngjetne maskinføreren Fredrik Emanuel «Manne» Olsson (1860–1935) var ingeniør Ernst Hjalmar Johansson den mest «berømte» av svenskerne på Drammenselven i gamle dager. Han var født i Norrköping 11. februar 1871. Etter endt utdanning som papiringeniør ved den tekniske skolen i hjembyen, praktiserte han en tid ved Holmens Bruks ock Fabriks Aktiebolag på Kvarnholmen, også i Norrköping. Han var deretter en tid ansatt som papirmester ved Holmens Bruk, før han 14. juni 1893 ble ansatt som underpapirmester ved Drammenselvens Papirfabrikker på Geithus. Han avanserte til papirmester før han plutselig sluttet i mai 1897 etter å ha blitt ansatt som driftsingeniør ved en papirfabrikk i nærheten av Reval (i dag Tallinn) i Estland.

E. H. Johansson.

På Drammenselven var man på denne tiden i full gang med forberedelsene til oppstart av en ny papirmaskin, og vi kan bare gjette på at noe av grunnen til at Johansson sluttet, var samarbeidsproblemer med fabrikkens bestyrer, Carl Herman Jonsson. Både Jonsson og Johansson var kjent som stridbare personer, og særlig er det kjent at Jonsson hadde store problemer med å samarbeide med folk. Bl.a. skriver Mats Bjurborn i sin

bok om Kvarnsvedens Pappersbruk at «Jonsson var känd för sitt humör, som kunne drabba alla som kom i hans väg.» Det var i alle fall oppsiktsvekkende – for a si det forsiktig – at papirmesteren sluttet midt i all ståheien omkring igangkjøringen av en ny papirmaskin. Men før året var omme, var Johansson tilbake på Drammenselven. Det hadde seg nemlig slik at da Jonsson sluttet for å begi seg til Sverige, der han fra 1. februar 1898 var ansatt som bestyrer ved fabrikkens som i dag er kjent som Stora Enso Kvarnsveden, ble Johansson anmodet av ledelsen på Drammenselven om å overta stillingen som bestyrer. Om dette sier protokollen fra et direksjonsmøte på Geithus 12. oktober 1897:

Efterat Bestyrelsen havde besluttet at tilbyde forhenhværende Papirmester Ernst Johansson den efter Jonsson

ledigblevne Plads var fra ham indløbet Skrivelse af 5te ds., hvorefter han antager Posten som Fabrikbestyrer ved Drammenselvens Papirfabrikker. Johansson vil indtræffe hertil i Begyndelsen af December eller i Slutningen af November. Johansson tiltrådte sin nye stilling 7. desember 1897.

Man kan gjeme si at papirindustrien var i sin barndom da Johansson kom til Norge, og man var av denne grunn for det meste henvist til å bruke utenlandske fagfolk. Bestyreren selv var jo et eksempel på denne trafikken. Johansson sørget for at Drammenselvens Papirfabrikker ble en av de første som tok inn norske ingeniører som fikk praktisere ved fabrikkens, og han bidro således til at industrien ble mer selvhjulpne på dette området. Etter i lang tid å ha irritert seg over det vi kan kalle «formannsveldet», begynte han i 1904 å la arbeidere som viste spesielle anlegg gå videre som formenn og funksjonærer. «Ni skall inte vara käpphöga utan bära er åt som folk, så går det nog bra skall ni se,» var rådet de fikk med på veien.

Johansson var sterkt interessert i utbygging av vassdragets reguleringsanlegg. Gjennom sitt daglige virke så han hvorledes fabrikkens produksjon ble redusert i vinterhalvåret pga. mangel på driftsvann. Vi må huske at på denne tiden ble omtrent alt maskineri drevet av sentraldrift basert på turbiner og akselledning. Dette ga støtet til at Drammenselven – på Johanssons initiativ – engasjerte seg sterkt i reguleringen av Begna, Tyrifjord og Randsfjordsvassdraget. Fabrikkens direksjon meddelte Johansson fullmakt til å opptre på fabrikkens vegne i alle reguleringssspørsmål, og dette førte i sin tur til at Johansson ble en av pionerene på vassdragsregulering i dette distriktet. Han hadde styreverv i både Drammensvassdragets Brukseierforening og Tyrifjordens Reguleringsforening helt til sine siste år. Han var også den første som tok til orde for en full utbygging av Geithusfossen – noe som fant sted i årene 1960–1962.

Ved siden av sitt virke på Drammenselvens Papirfabrikker var Johansson også formann i styret for Modum Tekniske Aftenskole helt til han forlot Modum. Han var dessuten sterkt opptatt av ungdomsarbeidet i kommunen. Det er nå 90 år siden Papirindustriens Tekniske Forening ble stiftet. Johansson var en av initiativtagerne og var også medlem i foreningens første styre.

Mange bedriftsledere av den gamle skolen var kjent for å ha et noe spesielt syn på saker og ting. Bl.a.

E. H. Johansson.

vet man at Christian Storjohann på Billeruds Bruk i Säffle hadde den fikse idé at sykkelstaver skulle ha en fremtredende plass i fabrikkens fasade. Johanssons omtrent like fikse idé var at sjefen skulle være lommekjent overalt på fabrikkens. Således fortelles det at han en gang klatret til topps innvendig i fabrikkpipa og deretter badet i turbinkanalen. Dersom noen antydte at «Sjefen» kanskje ikke var kjent på enkelte steder, slo

han som regel til med at «Jag har varit från pipans topp till kanalens botten!» Han var motstander av røyking. Ingen på fabrikkens fikk røyke. Han nektet til og med Direksjonens medlemmer å røyke i møterommet. «Det är allt jag som är platschef – skall ni röka, så skall ni ut!» skal han ha sagt. Selv var han kjent for å bomme snus av folkene på hollenderiet.

Bestyrer Johansson var selve legemliggjørelsen av den patriarkalske bedriftsleder. Det heter at han var en aktet og avholdt sjef som hadde en enestående stilling blant fabrikkens ansatte. Det fortelles at han kunne virke hard og streng, men også at han hadde en utpreget rettferdighetssans. Han var sterkt opptatt av alle ansattes ve og vel, og den som kom med negative uttalelser om folk som arbeidet på Drammenselven, måtte finne seg i å bli grundig overhøvet.

Den 31. august 1936 var Johanssons siste arbeidsdag på Drammenselven. Han sluttet etter oppnådd pensjonsalder. Gjennom de 39 årene han hadde virket som fabrikkens bestyrer, var han nærmest blitt å regne som Hr. Drammenselvans Papirfabrikk personlig. Etter at han sluttet, flyttet Johansson til Oslo, der han var tilknyttet Unions hovedkontor og befattet seg med reguleringsspørsmål.

Ernst Hjalmar Johansson døde 28. mai 1952.

KILDER:

Direksjonsprotokoller for A/S Drammenselvans Papirfabrikker: 1890–1900, 1900–1914, 1914–1961.
Diverse dokumenter i Drammenselvans Papirfabrikkers arkiver.
Papirindustriens Tekniske Forening 1914–1939.
Drammens Tidende, 2. januar 1932.
Union-Nytt, juni 1952.
Mats Bjurbom: Kvarnsvedens Pappersbruk 1900–2000.
Samtaler med tidligere ansatte ved Drammenselvans Papirfabrikker.

Min reise fra Norge i 1892

Olga Fossen Rude, som reiste til Amerika i 1892, skrev ned disse erindringerne på engelsk i 1954. De er oversatt av hennes slektning Hroar Fossen. Olga Fossen Rude døde i 1957.

Vi, dvs. min far, mor, åtte søsken og jeg, forlot Oslo, den gang Kristiania, 9. juni 1892. Min søster Anna var 20 år, jeg var 18, bror Christian og Carl 16 og 14, søster Gina var 12, bror John og Oscar var 10 og 8. Anton, den yngste, ble 2 år da vi kom til Menomonie. Vi hadde en bror, Hans, 4 år, som døde før vi reiste fra Norge. Han er gravlagt ved Heggen kirke, hvor jeg er konfirmert.

Minner fra Kaggefossen og Modum Bad

Jeg likte ikke å forlate Norge. Jeg elsket landet og hadde det så bra. Vi bodde på en liten gård med trær og fjell rundt oss, og jeg elsket å se etter blomster og bær. Vi hadde også en elv som rant nær oss, så vi fisket mye. Det er en stor foss der hvor elven svinger. Navnet Fossen kommer fra denne. Ved siden av fos-

Kaggefossen.

Foto: Modum bibliotek. Fotosamlingen.

sen var det en sti i fjellet, slik at vi kunne sitte og se på fossen. Om våren når elven var stor, var det mye tømmer som fløt nedover, og det var moro å se på de store stokkene som duppet opp og ned.

I nærheten av fossen var det et stort sanatorium hvor folk kom fra flere forskjellige land for å glede seg over hvor flott det var der, og for å bli friske. Det

Paviljongen og kilden på Modum Bad.

Foto: Modum bibliotek. Fotosamlingen.

var alle slags bad med doktorer og hjelpere som fortalte gjestene hva de skulle gjøre. Det var jernholdig vann som kunne drikkes. Jeg arbeidet der i to somrer. Det var bare åpent i juni, juli og august. Rundt kilden med det jernholdige vannet som kunne drikkes, var det en paviljong, og hver gjest hadde sitt eget glass. Opp fra kilden var det en tre-fire trinn hvor jeg sto med en lang stang med en holder i enden til å holde et glass i, og som jeg fylte vann i. Dette ble satt opp på rekkverket. En frøken Olsen hadde en liten bod på baksiden av kilden. Her kunne gjestene kjøpe smykker og all slags suvenirer. Jeg oppholdt meg der og spiste der. Vi måtte åpne klokken 7 om morgenen og stengte klokken 7 om kvelden hver dag hele uken, også søndag. Det var ikke hardt arbeid, men lange dager. Jeg fikk omtrent fem dollar i måneden og syntes det var god betaling. Jeg pleide å gå hjem en gang i uken, men det var ca. fire km å gå, så jeg var ikke hjemme før ved 21-tiden. Neste morgen måtte jeg gå ved 6-tiden for å være tilbake klokken 7.

Sjøreisen til Amerika

Vi reiste med en Danish Line kalt Thingvalla Line og gikk rett til New York. Båtens navn var Hekla. Det var hardt å reise fra Norge, men jeg hadde ingen å si farvel til, for hele familien reiste jo. Vi seilte ut Oslofjorden og langs kysten inntil vi passerte Kristiansand – det var den siste byen vi så i Norge. Fjellene

Den danske Thingvalla-
linjen fraktet passasjerer
fra Skandinavia til USA
i perioden 1879 til 1898.
I Norge anløp den bl.a.
Oslo og Kristiansand.

Bildet over stod
opprinnelig i en reklame
for selskapet
Thingvalla-linjen.
Forholdene om bord var
neppe så idylliske som
bildet gir inntrykk av.

Bilde: Norsk Utvandrer museum, Hamar.

forsvant gradvis. Jeg trodde jeg aldri ville bli glad igjen. Da skipet kom ut i Nordsjøen, begynte folk å bli sjøsyke, og det var fryktelig. Vi reiste på 3dje klasse under dekk, og det var ikke for fint. Etter noen dager var vi ganske bra igjen og kunne være oppe på dekk og nyte den store Atlanteren. Vi hadde flott vær mesteparten av turen. En dag blåste det ganske mye, slik at skipet bølget opp og ned og vannet kom over dekket, men det var ingen storm. Vi hadde et musikkband om bord som spilte av og til. På søndagen var det gudstjeneste. Vi fikk ikke lov til å være på dekk etter klokken 21, slik at vi måtte tidlig til sengs. Jeg møtte Håkon Rude en dag – han hadde vært tilbake en tur i Norge – og ettersom han hadde vært i Amerika, så kunne han snakke engelsk. Han hjalp oss mye. Jeg ante ikke da at han skulle bli mannen min! Han kom fra Solør i nærheten av svenskegrensen. Hans far var lærer. Vi så ingen andre skip på turen. Noen dager før vi kom til New York var det mye tåke, og tåkeluren blåste hele tiden. Det var et forferdelig bråk. Vi fikk los om bord da vi nærmet oss kysten, og vi kastet anker utenfor New York den 24. juni. Vi hadde vært på sjøen i 15 dager. Det var så flott å se New York som lyste opp alt rundt oss siste natten, og vi kunne være oppe hele natten om vi ønsket. Musikkbandet spilte, og det var dans og moro. Neste morgen kom en doktor om bord, og alle ble sjekket (inspisert). Så tok de oss i en mindre båt til Ellis Island. Vi var pakket tett som sardiner. En stakkars kvinne hadde et barn i armene og to eller tre rundt seg. Hun sa: «Vær så snill – hjelp meg!», men alle hadde så mye å bære på at det var ikke hjelp å få. Hun skulle til sin mann et eller annet sted i Amerika.

Med tog til Wisconsin

Vi kom til en jernbanestasjon hvor de delte inn alle i forskjellige rom etter hvilken jernbane de skulle om

bord på. Jeg sa morna til Håkon. Han skulle til La Crosse, og det var i en annen retning. Vi skulle på Soo Line mot Canada. Det ble en hard reise, ingen ting å sove på, og ikke mye å spise. Vi var tre dager og netter på toget innen vi kom til Minneapolis. Der gikk vi om bord på toget til Menomonie i Wisconsin, hvor vi kom kl. 21.30. Det var ingen til å møte oss på stasjonen, men en ansatt på stasjonen var norsk. Han fortalte oss hvor vi skulle gå etter som bestefars hus ikke var så langt fra stasjonen. Vi var alle så slitne at det var hardt å gå dit. Bestefar, bestemor og to av mors brødre var der, og de var glade for å se oss. Jeg tror det var 12 år tidligere de reiste fra Norge. De hadde et flott hus, tre store rom nede og fire rom oppe. Det var ikke vann eller noe «moderne» i huset. Det var en stor hage, mange epletrær og ganske fint.

Den første tiden i Amerika, ekteskap

Jeg begynte på skolen sammen med førsteklasingene og lærte meg å uttale A, B og C's. Så reiste min søster Anna til Stillwater for å arbeide. Vi hadde noen venner der, så hun ønsket at også jeg reiste dit. Vi arbeidet i oppvasken på et hotell. Vi fikk 14 dollar i måneden og syntes det var godt betalt. Vi frøs en del, da rommene våre ikke hadde noen form for oppvarming. En nabovenninne av oss fra Norge var også der, og det var fint. Jeg reiste tilbake til Menomonie om våren, og derfra til Minneapolis. Der giftet jeg meg med Håkon den 10. oktober 1893 og har siden bodd der.

NOTER:

Fossen = Kaggefoss

Elv = Snarumselv

Sanatorium = Modum Bad

Olga var datter av Andreas Fossen, f. 1845. De bodde på Fossen inntil Andreas arvet Fossjordet av sin bestemor. Fossjordet eies i dag av Vidar Larsen.

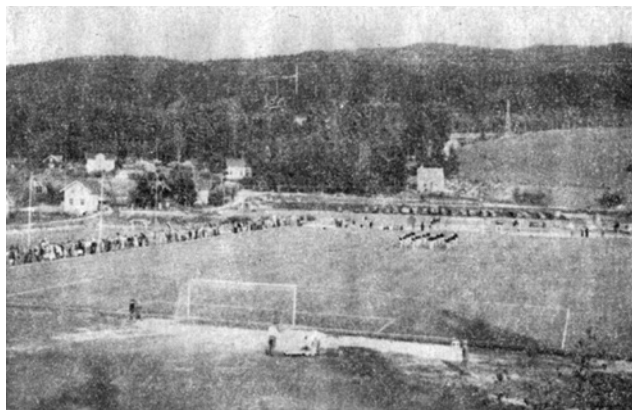

Asbjørn Lind:

Amerikanerstevner, Åmot Stadion 1949 og 1950

Norges Friidrettsforbund arrangerte i etterkrigstiden årlige internasjonale friidrettsstevner på Bislet i Oslo. Som regel deltok en stor amerikansk tropp med mange av de beste utøverne. Friidrettsforbundet kombinerte dette stevnet med å la lokale arrangører rundt i landet få besøk av noen av amerikanerne. Som regel ble den amerikanske troppen delt i to grupper, som deltok på hver sine internasjonale stevner rundt i landet.

To av ildsjelene i Åmot idrettsforening etter krigen, Reidar Larsen og Kjell Gunnerud, fikk nyss om dette, og Reidar Larsen, som var formann i Åmot idrettsforening i etterkrigsårene, dro i 1949 til Oslo for å gjøre avtale om et stevne på Åmot Stadion. Grunnen til at Åmot idrettsforening ønsket stevnet, var nok at Åmot på dette tidspunkt var i ferd med å fullføre et imponerende idrettsanlegg på Åmot med både fotballbane (gress), fotballbane (grus), håndballbane (gress) og tennisbane. Reidar Larsen må ha snakket godt for seg, for den amerikanske troppen som gjestet Åmot, besøkte ellers bare byer som Drammen, Notodden, Kristiansand, Stavanger, Haugesund, Bergen, Ålesund og Trondheim.

Oversiktsbilde over Åmot idrettsforenings nye stadion i 1949.

Foto: DT.

Stevnet i 1949

Åpningen av friidrettsbanen på Åmot ble berammet til søndag 31. juli 1949. Fotballbanen var blitt åpnet et par uker før, 17. juli. Åmot Idrettsforening utførte et kjempearbeid forut for stevnet. Det ble nedlagt

tusener av arbeidstimer. De siste ukene før stevnet måtte man til og med ta nattetimer til hjelp for å få alt klart til stevnedagen.

Amerika--Island--Norge
på ÅMOT STADION søndag 31. ds. kl. 15.
CHARLES PETERS, VICTOR FRANK, MAL WHITFIELD, U.S.A.
(Gull, London)
Hele Islandstroppen, samt norsk deltagelse.
Enestående anledning for Modum til å se endel av verdens beste idrettsmenn.
Ringeriksfolk rekker stevnet med tog avgang Hønefoss kl. 14.
Salg av is, pølser, mineralvann, kaffe og kaker.
Bilparkering kr. 1,—. Entre kr. 2,—.
Etter stevnet **STOR FOLKEFEST** med musikk av de landskjente trekkspillere **Erik Tronrud og Karl Andersen.**
Entre kr. 2,—. Arr.: Åmot Idrettsforening.

Annonsen som stod i avisene før stevnet i 1949.

Den amerikanske troppen som kom til Åmot, bestod av den olympiske mesteren på 800 meter, Mal Whitfield, sprinteren Charles Peters og kule- og diskoskasteren Victor Frank. Ved siden av den amerikanske deltakelsen kom det også finner, svensker og islendinger, som sammen med de norske utøverne skulle utgjøre et nordisk lag. Blant våre hjemlige utøvere hadde man store forventninger til Bjørn Paulson, Audun Boysen, Arne Huseby, Sigurd Slåtten og Øyvind Gundhus. Som resultatlistene nedenfor viser, deltok også noen lokale utøvere.

Det var møtt fram bortimot 4000 tilskuere ved åpningen av friidrettsanlegget på Åmot idrettsforenings nye stadion 31. juli 1949. Den store interessen skyldtes nok for en stor del at det var første gang man på Åmot hadde gleden av å se utlendinger i konkurranse på stedet. Stevnet ble meget vellykket, og arrangementet prikkfritt gjennomført. Avisene hadde overskrifter som «Olympisk stemning på Åmot» og «Åmotstevnet ble en storslått friidrettspropaganda».

Stevnet ble åpnet med en defilering av deltakere og ledere. I spissen gikk Skotselv hornmusikk. Flaggbærer var æresmedlem i Åmot Idrettsforening, Bjarne Bryntesen, som i mange år hadde vært idrettsforeningens fremste idrettsutøver. Idrettsforeningens formann, Reidar Larsen, ønsket publikum og stevne-

deltakere velkommen. Han overleverte ordet til stevnelederen, Åge Møst, som presenterte de utenlandske gjestene. Så tok stevnet til og publikum fikk se virkelig god idrett.

Resultatene var ikke helt på høyde med de resultatene som ble oppnådd på Bislett noen dager før. Det kom av at banen ennå var litt løs. Amerikanerne uttalte at de trodde banen ville bli utmerket bare den fikk ligget og festet seg litt.

Etter stevnet var det middag på Åmot Hospits med taler av både deltakere og ledere. Resultatene ved stevnet var:

100 meter A-finale

1. Charles Peters, USA 10,7
2. Haukur Clausen, Island 11,1
3. Arne Huseby, Tjalve 11,7
4. Åge Hansen, V. Spone 12,0

B-finale 100 m

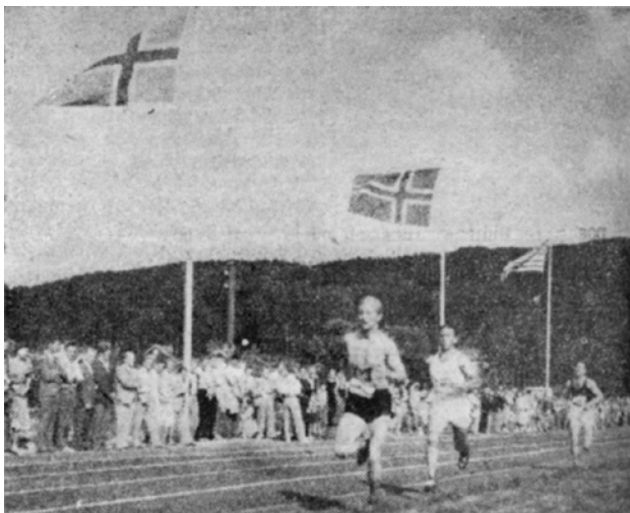
1. Ole B. Opsahl, Bul 11,8
2. Håkon Hansen, Norrøna 12,2
3. Rolf Huse, Tjalve 12,3
4. Torolf Rasto, Norrøna 12,4

Kule

1. Victor Frank, USA 14,90
2. Torolf Rasto, Norrøna 11,59

5000 meter

1. Sigurd Slåtten, Moss 15,42,4
2. Øyvind Gundhus, Hellas 16,24,4

Sigurd Slåtten og Øyvind Gundhus på 5000 m. Foto: DT.

400 meter

1. M. Whitfield, USA 50,1
2. Terje Lilleseth, Bul 52,4
3. Leif Ekerheim, Tjalve 52,8

4. Erling Andreassen, Tjalve 53,4
5. Torstein Steinbakken, Bul 53,6

Høyde

1. Bjørn Paulson, Skjalg 1,90
2. Leif Pettersen, Liv 1,70

Diskos

1. Victor Frank, USA 48,57
2. Torolf Rasto, Norrøna 35,19
3. Leif Pettersen, Liv 32,76

1500 meter

1. Audun Boysen, Tjalve 4,17,8
2. Bjørn Bogerud, Tjalve 4,18,4
3. Oddvar Holthe, Sturla 4,23,0
4. Reidar Kristiansen, Ørn 4,25,0
5. Kåre Evenstad, Y. Krødsh. 4,32,2
6. Ivar Kristiansen, Ørn 4,42,0

1000 meter stafett

- Nr. 1: Utenlandske laget 2,02,2
(Charles Peters, Clausen, Whitfield)
- Nr. 2: S sammensatte norske lag 2,07,2
(Opsahl, Huse, Ekeheien, Lilleseth)

Stevnet 1950

Året etter arrangerte Åmot Idrettsforening 9. juli et tilsvarende internasjonalt idrettsstevne i samarbeid med Øvre Buskerud Friidrettskrets. Stevnet ble både på forhånd og i etterkant omtalt som sommerens store friidrettsbegivenhet i Buskerud. Grunnen til det var at det i tillegg til noen av de beste norske idretts-

Den amerikanske troppen 1950.

USA-troppen ved ankomsten til Fornebu i 1950. Fra venstre: William Cunningham, Georg Mattos, Jim Newcomb, William Brown (skjult bak Curtis Stone), Mal Whitfield, lederen Harold Berliner, Robert Tyler, Bill Miller, James Fuchs og Jim Gehodes. Det var William Brown, Georg Mattos, Jim Newcomb, Robert Tyler, Bill Miller, og James Fuchs som deltok i stevnet på Åmot.

Foto: Morgenposten.

utøverne deltok en amerikansk tropp på 6 av USAs beste friidrettsfolk, men det spørs om ikke mye av interessen skyldtes at tre av amerikanerne var negre og en var indianer. Hallingdalsbandet Hellbillies synger om den oppsikt det i sin tid vakte da det første gang stod en neger på Ål stasjon, men interessen for det fremmedartede var nok like stor i Åmot i 1950. Over 2000 tilskuere møtte fram på Åmot Stadion.

Amerikanerstevnet på Aamot Stadion
Søndag 9 juli kl. 15.15

— Sommerens største IDRETTSBEGIVENHET i Buskerud —

3 amerikanske eliteidrettsmenn med 3 negre og 1 indianer. 7 norske landskampfolk med Erling Kaas og Bjørn Paulsson.

HØNEFOSS UNGDOMSKORPS (30 mann) spiller på Stadion fra klokken 14.00. Ekstra tog fra Hønefoss klokken 13.10. Ordinært tog fra Hønefoss klokken 14.00. Billettpriser kr. 3.00 (reserverte sitteplasser), kr. 2.00, og barn kr. 1.00. BILPARKERING Alle veier fører til ÅMOT STADION søndag.

Arr.: Ø. Buskerud Fri-idrettskrets / Åmot Idrf.

Annonseren som stod i avisene før stevnet i 1950. Teksten ville trolig vært litt anneledes i dag

Kr. 0.50

PROGRAM

for

Internasjonalt friidrettstevne

på

Aamot Stadion

Søndag 9. juli kl. 15¹⁵
1950

Arr.: Ø. Busk. Friidrettskrets og
Åmot Idrettsforening.

George Mattos U.S.A.

Bill Brown 800m. U.S.A.

Robert Tyler U.S.A.

Jim Fuchs

Good luck Bob Tyler U.S.A.

Forsiden av programmet ved stevnet i 1950. Eieren av programmet, en av veteranene i Åmot Idrettsforening, Kjell Gunnerud, som selv var idrettsmann på denne tiden, sørget her for å skaffe seg autografene til alle amerikanerne som deltok på Åmot stadion i 1950.

Den amerikanske troppen hadde deltatt i et internasjonalt stevne på Bislett i Oslo to dager før. Dette stevnet var et jubileumsstevne for klubben Tjalve, som fylte 60 år. Resultatene som ble oppnådd på dette stevnet var ikke så gode, men det la ingen demper på forventningene på Åmot.

Den amerikanske troppen besto av sprinteren Robert Tyler, som var årets amerikanske mester på 200 m. Han hadde en personlig rekord på 21.1. På mellomdistanse stilte William Brown på 800 m. og indianeren Jim Newcomb på 1500, som hadde løpt denne distansen på 3.51.0. Videre deltok spydkasteren Bill Miller, som var god for kast opp mot 70 m. Han deltok også i høyde. I stavsprang stilte USA-laget med George Mattos. Stevnets hovedattraksjon - om man kan si det - var kulestøteren James Fuchs, som var regnet som verdens beste kulestøter. På et stevne på Bislett året før hadde han støtet 17.79, som var over gjeldende verdensrekord. På Åmot kastet han både diskos og slegge i tillegg.

Stevnet åpnet med at Hønefoss Ungdomskorps spilte fra klokken 14.00 til stevnets åpning klokken 15.15. Deretter ble gjestene fra USA presentert. Drammens Tidende forteller at de «vant alles hjerter ved sin faire og gemyttlige opptreden».

Stevnets første øvelse var sprintdistansen 200 meter, der Robert Tyler vakte oppsikt med sin raske start. Også selve løpet var i særklasse. Stavsprang, som gikk samtidig, ble en skuffende øvelse, for her var det stilt store forventninger til kniving i toppen, fordi nordmannen Erling Kaas hadde vunnet øvelsen på Bislett to dager før med et hopp på 4.27 mot George Mattos 4.20. På Åmot ble det riktignok tett konkurranse, men ingen av dem nådde mer enn 4 meter. På 800 meter overrasket den unge nordmannen Terje Lillesteth med å lede konkurransen fram til siste sving, men der ble han distansert av William Brown. Lillesteth ble seinere norgesmester på 1500 meter i 1952 og 1953. Han var også flere ganger på medaljeplass på både 800 meter og 1500 meter. På 1500 meter var Newcomb suveren, selv om han fikk følge av Ragnar Haglund til halvveis i løpet. Høydekonkurransen var kanskje den eneste øvelsene der resul-

Sprinteren Robert Tyler etter seieren på 200 m.

Foto: DT.

tatene svarte til forventningene, spesielt fordi man i drammenseren Bjørn Thorkildsen, Hellas, så en «coming man», etter at han overraskende nådde 1.80 i B-lassen. Thorkildsen ble seinere norgesmester i høyde i 1955, 1956, 1957 og 1960. Han har også flere ganger vært på medaljeplass i tresteg.

Spydkast ga heller ikke noe overveldende resultat. Amerikaneren Miller var den eneste som passerte 60-meteren, men Bjarne Bryntesen, Modums fremste friidrettsmann til alle tider, som da var 40 år, laget en respektabel innsats i sin første konkurranse i sesongen 1950.

Mest oppsikt vakte kulestøteren Fuchs, som tross en skade i hånden kastet kula bortimot 17 meter. Han hadde dessuten vært så uheldig å bli stukket av en bi. Fuchs stilte også opp i diskos, der han hadde mange kast opp mot femti meter. Som i kule var han sine norske konkurrenter fullstendig overlegen.

Siste øvelse var 1000 meter stafett, og her ble det selvfølgelig amerikansk oppvisning. Miller, Tyler og Brown «for av sted som brune prosjektiler», som *Drammens Tidende* skrev. Det var bare lagets ankermann, Newcomb, som tapte terreng til sine norske konkurrenter.

Når vi studerer resultatlistene, ser vi at det i tillegg til de amerikanske deltakerne og de norske fra landslaget i friidrett var med lokale utøvere, både fra Modum og Buskerud ellers. Vi har nevnt den allsidige idrettsmannen Bjarne Bryntesen, og i *Gamle Modum* finner vi det på sin plass å nevne at Thure Lund deltok i kule, diskos og stav.

Resultatene i de enkelte øvelser ble ifølge *Drammens Tidende*:

200 meter, A-finale

- 1) Robert Tyler, USA 22,0
- 2) Henry Johansen, Oslo/Ørn 22,8
- 3) Arvid Lund, Mode 22,9
- 4) Per Johansen, Mode 23,6

200 meter, B-finale

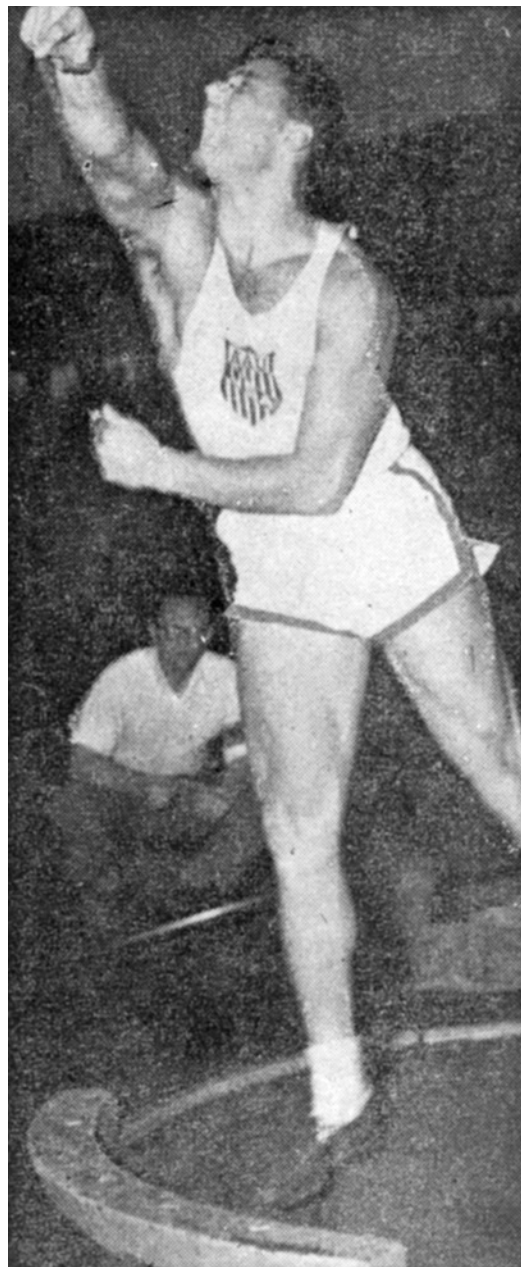
- 1) Michal Langseth, F.kallen 24,2
- 2) Bjarne Langseth, do. 24,7

200 meter, junior

- 1) Bjørn Rasmussen, Mode, 23,6
- 2) Rolf Madsen, Bergkamr. 24,7
- 3) Per L. Andersen, Sturla 25,0
- 4) Egil Gulliksen, Bakke 25,3
- 5) Karl Lunde, Åmot 26,0

Kule, klasse A

- 1) James Fuchs, USA 16,88
- 2) Birger Borge, Bakke 12,36
- 3) Thure Lund, Vikersund 12,23
- 4) Erling Svennevik, BUL 11,57

Kasteren James Fuchs i aksjon.

Foto: DT.

Kule, klasse B

- 1) Tormod Dramdal, Bakke 12,20
- 2) Arvid Mikkelsen, Bergk. 11,77

Diskos

- 1) James Fuchs, USA 49,08
- 2) Birger Borge, Bakke 39,36
- 3) Tormod Dramdal, Bakke 36,00
- 4) Erling Svennevik, BUL 35,64
- 5) Thure Lund, Vikersund 32,52

800 meter, klasse A

- 1) William Brown, USA 1,56,3

- 2) Terje Lillesteth, BUL 1,57,0
- 3) Sigurd Roll, Ready 1,58,5
- 4) Kjell Stenersen, Sokna 2,00,5
- 5) Finn Hansen, Hellas 2,00,8

800 meter, junior

- 1) Kjell Hegsbro, Hellas 2,03,8
- 2) Kjell Hvidsten, Vestfossen 2,05,3
- 3) Jon Tolpinrud, Vikersund 2,06,9
- 4) Leif Grønli, Bergkamr. 2,10,2

Stav

- 1) George Mattos, USA 4,00
- 2) Erling Kaas, Tjalve 4,00
- 3) Erik Riis, Tjalve 3,03
Thure Lund, Vikersund 3,03

1500 meter, A finale

- 1) Jim Newcomb, USA 3,59,2
- 2) R. Haglund, Degernes 4,07,2
- 3) Odd Molde, Fossekallen 4,12,0

1500 meter, B-finale

- 1) Oddvar Holthe, Sturla 4,13,6
- 2) J. Mathiesen, Sandefjord 4,14,8
- 3) Bj. Kristiansen, Sandar 4,17,0
- 4) Karl L. Andersen, S.fjord 4,19,2

1500 meter, C-finale

- 1) A. Wilhelmsen, F.kallen 4,19,0
- 2) Amund Bøhn, Simostr. 4,19,4
- 3) Kåre Evenstad, Ørje 4,19,8
- 4) Knut Stokke, Sturla 4,23,4
- 5) Th. Moen, N. Sigdal 4,24,6
- 6) G. Gustavson, Svelvik 4,27,4
Jan Dammerud, Tjalve 4,27,4
R. Vigdal, Vikersund 4,27,4
- 9) Hans Hotvedt, Tjalve 4,27,6
- 10) Helge Tveføtrud, Sysle 4,28,4

Spyd

- 1) Bill Miller, USA 62,53
- 2) Bjarne Bryntesen, Åmot 55,07
- 3) Jan Berg, Vikersund 55,04
- 4) Michal Langseth, F.kallen 47,74
- 5) Elling Nordalen, V.sund 45,81

Høyde, klasse A

- 1) Bjørn Paulson, Skjalg 1,85
- 2) George Mattos, USA 1,71
- 3) Egil Arneberg, Tjalve 1,65
- 4) Birger Borge, Bakke 1,65

Høyde, klasse B

- Bjørn Thorkildsen, Hellas 1.80
Ragnar Hansen, Bergkamr. 1.65

Høyde – junior

- Arvid Leret, Bakke 1,65
Erik Endeberg, Åmot 1,60

1000 meter stafett

- 1) Sammensatt lag USA
(Miller, Tyler, Brown, Newcomb) 2,00,1
- 2) Sammensatt norsk lag II 2,02,6
- 3) Sammensatt norsk lag I 2.04,3
- 4) Sammensatt norsk lag Ø. Buskerud 2.10,3

KILDER:

Drammens Tidende, 1. august 1949
Sportsmanden, 1. august 1949
Drammens Tidende, 10. juli 1950
Frentiden, 10. juli 1950
Intervju med Kjell Gunnerud, ÅIF

Gamle hus i Geithus

For 150 år siden var det bare noen få stuer i denne delen av bygda. De fleste bygningene lå spredt i området mellom gårdene Sønsteby og Skredsvik. På Brunnes var det stort sett jordbruksbebyggelse, noen få hus hadde tilknytning til virksomheten i elva eller lokale håndverksbedrifter. Den store byggevirksoheten med flere bolighus skjøt fart i forbindelse med den industrielle utviklinga i vårt distrikt i slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet.

Vi skal her se på noen typiske hus fra denne perioden.

Flerfamiliehus i Tomta

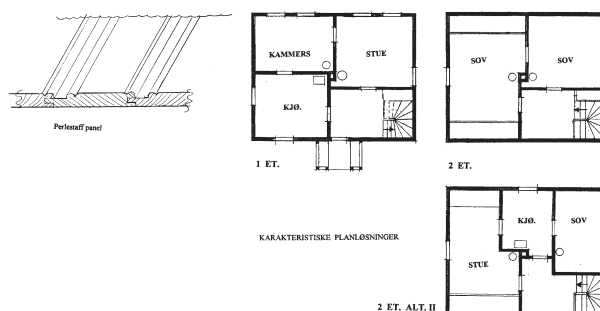

Da treforedlingsbedriftene i Katfoss og i Geithus kom, ble det bygd mange boliger omkring fabrikkene. Det ble da satt opp flere større familiehus i Tomta, Majorud og Katfoss. Livet i disse husene er tidligere beskrevet i flere årganger av *Gamle Modum*.

Småhus i Geithus

Det ble også bygd mange småhus, eneboliger, i Geithus. Før århundreskiftet var det vanlig å bygge på tradisjonelt vis, dvs. med laftet tømmer som utgangspunkt. Etter hvert kom mer moderne byggeskikker og stiler inn i bildet. Reisverk, panelarkitektur og «sveitserstil» dukket opp ganske tidlig, sjøl i de mest primitive bygninger. Småhusene i Geithus er absolutt skåret over samme lest. Planløsningen og utformingen er gjennomgående lik, ikke bare her, men også i andre tilsvarende tettsteder.

Det må ha vært slik at de store treforedlingsbedriftene har trådt støttende til med materialer og økonomi for å reise så mange husvære i denne perioden. Det er fortalt at det ble fraktet tømmer fra fabrikkene i Geithus til byggeplassen i Utrimark på bedrif-

tens jernbanevogner og spor! Som nevnt er en del av husene bygd på tradisjonelt vis med laftetømmer og senere kledd med høvlet panel. Noen hus er laftet på vanlig vis, og da er det etter kledning synlige hjørnekasser, mens andre er laftet med skarpe hjørner, slik at lafting ikke er synlig utenpå kledningen. Som regel måtte et laftet tømmerhus stå 3-5 år for å synke og tørke før det kunne paneles.

Hus på Rolighetsmoen

Det er bare noen få hus i Geithus som i dag har sitt opprinnelige utseende. De fleste har fått ny kledning, er blitt påbygd eller omgjort fasademessig. Alle har en grunnflate på mellom 56 og 63 kvadratmeter, og nærmest alle har gråsteinsmur og er bygd på fjellgrunn.

Huset på bildet ovenfor er bygd på Rolighetsmoen omkring 1897-98. Bildet kan dateres til 1902,

for det er forfatterens far, som var født i 1901 som her sitter på sin mors arm. På bildet ovenfor ser vi det samme huset noen år senere, kledd med høvlet panel og malt hvitt, slik det skulle være på den tida.

Typiske hus i Geithus sentrum

Det øverste bildet viser typiske hus i Geithus sentrum. Bare det midterste huset har uendret eksteriør. Det er mange grunner til at de opprinnelige husene nesten ikke er til å kjenne igjen i dag. Kravene til komfort og størrelse på boflate pr. person er helt andre enn de var. Det som er beklagelig, er at deler av bygningene ikke har beholdt sin opprinnelige karakter. Huset på det nederste bildet har godt bevart fasade og grunnmur.

I årene etter århundreskiftet vokste det fram en industri med høvlet trelast, også skåret tømmer ble utviklet til maskinhøvlete planker. Disse ble benyttet til laftete bygninger, såkalt lafteplank. Enkelte av husene i Geithus er utført på denne måten. Noen eksempler er «Frøydhuset» ved den gamle veien fra Geithus sentrum til Furumo, «Knudsenhuset» ved veien like nord for Geithus sentrum og «Bjørnsenhuset» på Folkvangberga. En del hus fikk navn etter dem som fikk oppført huset eller bodde der tidlig eller i lengre tid. Et annet eksempel på navn er «Aldrinhuset» like nord for sentrum.

Hus som er bygd om

De store familiene med mange barn hadde behov for stor plass. Dette var årsak til at det ble bygd enkelte store hus. Kjøkkenet var som regel forholdsvis stort, slik at det kunne være samlingsstedet for familien. Kammers og stue var vanlig i 1. etasje og to soverom i 2. etasje, slik som i huset på bildet ovenfor. Huset til høyre på bildet er ombygd til generasjonsbolig. Med tanke på at annen generasjon skulle bo i annen etasje, var det nødvendig med kjøkken, stue og soverom også der. Løsningen med kjøkken i 2. etasje er synlig ved den karakteristiske arken i denne etasjen. Ofte var det da 3 generasjoner som bodde i disse små husene.

Husenes håndverksmessige utførelse

Alle husene som ble oppført i denne perioden, er solide og håndverksmessig godt utført. Bindingsverkshusene ble satt opp med to lag panel utvendig med papp imellom. Innvendig var det oftest en enkel høvlet panelkledning. Omtrent samtlige hus hadde samme sort høvlet panelkledning utvendig, type dobbelt perlestaff som i huset ovenfor. Et element som også går igjen veldig mange steder, er det overbygde inngangspartiet, der det som regel var en «tram» med en liten sittebenk på hver side av inngangsdøra.

De som bygde disse husene omkring århundreskiftet, fikk nok et godt grep om karakterene ved den nye sveitserstilen. På midten av 1800-tallet kom byggmester Karl Wilhelm Meuche fra Tyskland og virket hos dr. Thaulow i Modum Bad. Meuchesønnene fortsatte byggevirksomheten på Modum,

og vi kan vel gå ut fra at flere av husene i Geithus er bygd av disse etterkommerne. Navnet er kjent i forbindelse med husbygging helt opp til våre dager.

Godt bevart hus

Et hus i Utrimark er uvanlig godt tatt vare på og er nærmest uendret gjennom 100 år. Det er huset på disse to bildene. Det er skiftet takstein og et par vinduer i 1. etasje, ellers er så å si alt autentisk. Huset er oppført for fabrikkarbeider Aksel Andersen av brødrene Meuche i 1906. Her er det konsekvent brukt samme perlestaffpanel utvendig og innvendig. Til og med kjøkkeninnredningen er utført av samme materiale og har vært brukt kontinuerlig og uendret til i år.

Bildene i denne artikkelen viser tilbake til boligformer vi hadde i en tid da man stilte andre krav til gulvflate og komfort enn vi gjør i dag. Hvordan behovene og kravene har endret seg, kan man få et godt inntrykk av ved å registrere hvordan enkelte hus er blitt bygd om over tid.

Thure Lund

Foto: Bygdeposten.

Thure Lund var en stor forteller. Han kjente Modum i fortid og samtid. Han var vokst opp i en utkant av Modum, både geografisk og sosialt. Det var små kår på den vesle plassen Tangane ved Kløtgefoss. Thure var heldig. Han fikk Anne Hovde, f. Samuelsen, som lærer på Lia skole. Som ungdom fikk han gå på Buskerud landbruksskole. Dette ble hans skolegang. Interessen var vakt. Thure ønsket å forstå sammenhenger. Han engasjerte seg. Idretten ble en innfalls-

port til samfunnet. Thure dreiv aktivt, og han dreiv som trener og talentspeider. Særlig var han interessert i friidrett. Han gifta seg med Else, og de dreiv gård på Brekke. Thure ble kjent med hele landbruksmiljøet. Han begynte som journalist og trente opp skriveferdigheten sin, samtidig som han fikk innsikt i mangt som angår bygda.

Kanskje starta det med interesse for planter og deres vekstvilkår. Det var ikke vanskelig å se at plantelivet er ulikt på Øst-Modum og vest for elva. Det går et geologisk skille langs bygda som skaper ulike vekstvilkår øst og vest for elva. Thure gjorde seg kjent med geologi og planteliv. Så ble han kjent med en mengde navn. Det er gårdsnavn og plassnavn og navn på bekker og utmarker osv. Ofte er det historier knytta til navnet. Dette interesserte Thure seg for. Så kom musikken inn i livet hans. Til 60-årsdagen sin fikk han en to-rader. Det ble starten til et stort forskerarbeid etter melodier fra Modum, og bok om emnet. Etter hvert ble han forfatter av en rekke bøker om lokale forhold. Thure har gitt bygda et lokalhistorisk bibliotek. Thure ble Modums fremste historieforteller.

I Gamle Modum har Thure vært med siden starten. Han har levert bidrag til samtlige numre fram til fjorårets, både større artikler og småstykker. Han hadde en evne til å snuse opp stoff. Han huska det han hadde hørt og lest. Og han klarte å kople sammen kunnskap fra mange ulike fagfelt. Det var alltid moro å høre Thure fortelle.

Thure holdt det gående til langt opp i sin høye alder. I mars måned fylte han 90 år. Da hadde helsa vært dårlig en tid, så det ble ingen feiring av dagen. Men han kom seg og flytta hjem til Breskeberga i Vikersund. Der sovnet han inn den 29de mai.

For redaksjonen
Jon Mamen